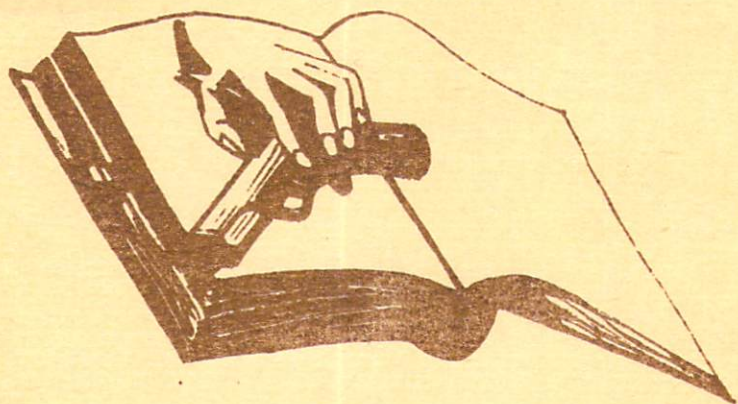

АНАТОЛЬ БЕДРІЙ

Борець і мученик за Україну—
д-р Володимир Горбовий

АНАТОЛЬ БЕДРІЙ

*Готовим до сподвижництва й
страждань за священну мету
нації — здобуття суверенности
і державности*

Борець і мученик за Україну —
д-р Володимир Горбовий

ДРОГОБИЧ
Видавнича фірма
“ВІДРОДЖЕННЯ”
1995

ББК 63.3 (4УКР)
Б 38

ДОКУМЕНТАЛЬНО-ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

Бедрій Анатоль

Борець і мученик за Україну —
д-р Володимир Горбовий

Редактор видання *В'ячеслав Цветков*

Президент фірми *Петро Бобик*
Комерційний директор *Олег Скиба*
Технічний директор *Лев Клепак*

Головний редактор *Василь Іванишин*
Технічний редактор *Леся Пелехата*
Відповідальний за випуск *Ігор Бабик*

Здано на складання 19.12.94. Підписано до друку 20.12.94.
Формат 60x84/16. Папір друк. № 2. Гарнітура Тайме. Офсетний друк.
Умовн. друк. арк. 5,12. Облік-видавн. арк. 6,14. Умовн. фарб.-вдб. 5,12. Зам. № 492

Видавнича фірма «Відродження»
293720 м. Дрогобич, вул. Т. Шевченка, 32. Тел. (03244) 2-17-94

Стрийська міська друкарня
293500, м. Стрий, вул. Б. Хмельницького, 34

Бедрій Анатоль.

Б 38 Борець і мученик за Україну — д-р Володимир Горбовий. — Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1995. — 88 с., іл.

ISBN 5-77-07-77-65-6

Книга «Борець і мученик за Україну — д-р Володимир Горбовий», яка вийшла з-під пера авторитетного вченого й громадського діяча Анатолія Бедрія, чие ім'я більше відоме в діяспорі, аніж на Батьківщині, це по-суті одне з перших досліджень про життя і боротьбу незламного революціонера-націоналіста д-ра Горбового у нас, на Україні.

ББК 63.3 (4УКР)

Б 0503020902—027 Без оголошення
95

© А. Бедрій, 1995

© В. Цветков, передмова, 1995

ISBN 5-77-07-77-65-6

© Видавнича фірма «Відродження», 1995

ПЕРЕДМОВА

До тих безсмертних героїв, які писали кров'ю на тюремних стінах "Здобудем волю й незалежність Україні", належав один із чільних провідників націоналістичного підпілля на західньо-українських землях доктор-правник Володимир Горбовий. Окреслимо найголовніші віхи біографії революціонера-націоналіста й самостійника-соборника: комендант Долинської Повітової Колегії визвольної організації "Воля", повітовий комендант, шеф штабу Начальної Команди УВО, крайовий комендант. Існує припущення, що саме д-р Горбовий був "поручителем Бандери перед Коновальцем на пост крайового провідника". Ідейним патхенником і духовним учителем майбутнього "патріярха нескорених" борців за УССД був Дмитро Донцов. З вибухом другої світової війни д-р Володимир Горбовий очолив краківський осередок "Українського комітету допомоги біженцям і полоненим", а згодом — Комісію Державного Плянвання ОУН. А далі він де-факто обійняв посаду заступника голови Ради Міністрів та міністра закордонних справ в Уряді Стецька. Був головою Українського Національного Комітету, центру всеукраїнської політичної консолідації, і, за висловом полів'язнів совєтських концтаборів, "неофіційним президентом Воюючої України". Вперше арештований польською поліцією у зв'язку з атенатом на маршала Пілсудського, вдруге — через акцію бойкоту виборів до польського Сейму і в підозрі причетності до вбивства коляборанта окупаційного режиму "хруня" Сидора Твердохліба. Втретє кинутий за ґрати не так на кідставі замаху на шкільного куратора Гадомського в довоєнній "панській Польщі", як за приналежність до провідного активу ОУН. Четвертий арешт провело Гестапо з приводу проголошення Акту відновлення української державності у Львові. І нарешті п'яте ув'язнення чехами виявилось фаталь-

ним в житті борця за волю України. Комуністичний уряд Польщі проголосив Горбового воєнним злочинцем. Його видали полякам, які після тілесної наруги над давнім знайомим — одним із перших в'язнів концтабору в Березі Картузькій, передали нещасного інваліда "на поруки" звороднілим енкаведистам-садистам. Засуджений, як зрадник Батьківщини, на чверть століття, провідний націоналіст Горбовий був приречений на досмертну неволю, але залізна воля, сталний характер і палаюча ненависть до окупантів допомогли йому, як кажуть, "відсидіти від дзвінка до дзвінка" і дочекатися повернення на рідну землю. Доживаючи свого віку в нестерпних і жахливих умовах, позбавлений будь-яких засобів до існування, повсякчас відчуваючи на собі подих голодної смерті, кагебістське свавілля та погрози фізичної розправи над ним, цей нескорений патріот писав "скарги" і "відкриті листи" на ім'я керівників найкримінальнішої із імперій, високих партійних вельмож та в редакції центральних газет. Усім своїм сством д-р Володимир Горбовий протестував проти тоталітарного режиму й окупації України московськими завойовниками.

Навесні 1984 року перестало битися серце великого українця, найвидатнішого оборонця ідеї УССД, принципового революціонера-націоналіста, ідейно-морального провідника самостійницько-незалежницького руху в підневільній Україні.

Книга "Борець і мученик за Україну — д-р Володимир Горбовий", яка вийшла з-під пера авторитетного вченого й громадського діяча Анатолія Бедрія, чис ім'я більше відоме в діяспорі, аніж на Батьківщині, це по-суті одне з перших досліджень про життя і боротьбу незламного революціонера-націоналіста д-ра Горбового у нас, на Вкраїні. З часом ми визнаємо значно більше про героя книги, але важливо вже сьогодні повернути увагу співвітчизників до неординарної і подивугідної особистості одного з найкращих синів воюючої України. Він справді належав до тої когорти борців, які вважали: "Україна для мене така свята, що не тільки жити, а й умерти для неї замало". Дай Бог нам усім такими бути.

В'ЯЧЕСЛАВ ЦВЕТКОВ,
головний редактор багатомісного
серійного книжкового видання
"Літопис Голготи України"

*"... він увесь не умре.
Його думи нехитрі
додумують вуки,
і з очей ще віки пламенітимуть в них
його пристрасть і гнів,
його радощі й муки,
що, вмираючи,
він передав для живих".*

(Василь СИМОНЕНКО,
із збірки "Тиша і грім")

I (Долина)

Підкарпатське містечко на Бойківщині Долина дало українському народові в двадцятому столітті людину, що залишила значний вплив у його історії визвольної боротьби за власну національну державу. Цією людиною є сл. пам. д-р Володимир Горбовий.

Долина й Долинщина є органічною частиною української нації щонайменше біля двох тисяч років. Перша записана вістка про місцевість Долину датується 1112-им роком, здається під пануванням перемиського князя Володаря Ростиславича, коли в Українській Державі володів вел. кн. Володимир Мономах. Тоді в Долині був збудований Вознесенський монастир, ченці якого розвинули крім релігійно-церковної діяльності також солеварство.¹ Рівночасно розвинулася на Долинщині деревообробна промисловість. Почерез Долину протікає річка Турянка, що вливається до Свічі (віднога Дністра). В дев'ятнадцятому сторіччі, Долина розвинулася під австрійською окупацією у повітовий осередок, а Долинщина стала ширше відома своїм визначним родом Охримовичів, а далі — Горникевичів. Ксенофонт Охримович заступав Долинщину в австрійськім парламенті, а пізніше — Володимир Охримович, який був також співосновником Національно-Демократичної партії.² Юліян Охримович редагував 1913–1914 років студентський журнал "Шляхи", був автором праці "Розвиток української національно-політичної думки" (1922). З цього роду долинян вийшов пізніший визначний націоналістичний провідник Степан Охримович (1905–1931). Можливо, що завдяки впливам Охримовичів, через Долину проведено під австрійською окупацією залізничну лінію, пов'язуючи тісніше це повітове містечко зі Стриєм та через Калуш із Станіславовом (тепер Івано-Франківськ).

1 Іван Тесля, "Географічний нарис Бойківщини", "Бойківщина", Філядельфія, 1980, с. 75.

2 Гляди Олександр Татомир, "Причинок до історії Бойківщини", "Бойківщина", с. 214 і далі.

II (Юнацькі й воєнні роки)

Володимир Горбовий народився 30 січня 1899 року в Долині.³ Батько Володимира, Григорій Горбовий, був заможним селянином, який мав власне господарство з хатою в селі Оболоння Долинського повіту.⁴ Володимир мав двох братів — Ярослава й Івана. Батько Григорій Горбовий намовив Івана залишитися при господарстві.⁵

Про дитячі роки Володимира Горбового немає даних. Він відбув народну школу в Долині. За його дитячих років парохом Долини був о. Василь Лопатинський.⁶ Батько, як добрий господар, призначив сина Івана на свого господарського наслідника, а других синів вислав здобувати фах і знання в інших ділянках. Володимир ходив до Стрийської гімназії. В дитячих і юнацьких роках він придбав високу національну свідомість, патріотизм і національне виховання. Стрий був тоді чи не другим після Львова осередком на західно-українських землях під кутом наростання самостійницько-державницького руху. На Стрийщині провели велику національну роботу, крім згаданих вгорі, такі заслужені діячі: Іван Вахнянин, д-р Євген Озаркевич, д-р Шасний Сельський, Михайло Білик.⁷ В Долині вчителював деякий час д-р Михайло Пачовський, пізніший член Української Національної Ради ЗУНР. Роман Дашкевич, пізніший полковник Січових Стрільців, організував на Стрийщині Січі від 1912 року і був членом УСС в 1914 р. Олекса Дереш скінчив в Стрию гімназію сім років скоріше ніж Горбовий, був старшиною австрійської армії, згодом УГА, і 1924 року відкрив адвокатську канцелярію в Долині. Гімназійним вчителем був там Іван Добушак, замітний філолог. В Стрию учителював Філярет Колесса. На Горбового миг мати вплив Михайло Матчак, старший на чотири роки, член УСС, співпрацівник полк. Є. Коновальця, ініціатор УВО і Тайного Університету у Львові. Видатним діячем у Стрию був о. Остап Нижанківський, як теж д-р Євген Олесницький. Олена Охримович-Залізняк була студентською організаторкою на Стрийщині під час гімназійних років Володимира

3 Помилково подається в деяких матеріялах дата 30 липня 1899, а це тому, що неправильно пояснюється в рукописі Горбового римське "I", як арабське "7". Неправильно дехто подає його місце народження в селі Оболонія, пов. Долина. "Долина" подана, як місце народження, самим В. Горбовим у рукописнім "Відкритім листі" з 30 січня 1962.

4 В "Скарзі" з 15 серпня 1978 р., д-р В. Горбовий пише: "У серпні 1972 р. я повернувся з ув'язнення до рідного села Оболонія і поселився у своїй хаті, що на вул. Т. Шевченка, 112". "Шлях Перемоги", Мюнхен, ч. 11, 18 березня 1979.

5 З. Книш, "Розбрат", Торонто, рік вид. невідомий, с. 372.

6 о. Лопатинський був одружений з Неонілею Петрушевич. Рід Петрушевичів був поширений і активний на Стрийщині, і це могло мати відношення до дещо прихильного наставлення В. Горбового до д-ра Євгена Петрушевича в 1920-их рр. Гляди Іван О. Максимчук, "Нарис історії роду Петрушевичів", Чикаго, 1967, с. 55.

7 Гляди Іван Боднарук, "Стрийщина і віденські "Січі", "Визвольний Шлях", Лондон, ч. 7-8, 1964, с. 846-849.

Сидить: хорунжий Володимир Горбовий (згодом поручник Армії УНР);
стоїть: десятник Осип Бойдуник (згодом хорунжий УГА)¹⁰.
(Світлина з книги "Свєн Коновалець і його доба", Мюнхен, 1974, с. 360)

Горбового. В Стрийській гімназії учителював ще філолог Михайло Посацький.⁸ Стрийська "цісарсько-королівська гімназія" (від 1880 року), перетворена з вищої реальної школи, основаної 1873 р., напевно дала В. Горбовому національний український світогляд і підстави знання України.

Здавши матуру під час Першої світової війни, Володимир Горбовий був покликаний до австрійського війська. Мусів відбутися старшинську школу, бо став лейтенантом, чи пак хорунжим.⁹ Горбовий мав всі дані бути військовим старшиною: закінчену гімназію, знання кількох мов і "атлетичну будову тіла", вагою досягав до 90 кілограмів.¹⁰ Він був приділений або до 9-го перемисько-стрийського стрілецького полку або до 33-го стрілецького полку. Брав участь у боях на італійському фронті.

8 Гляди Мирон Утриско, "Визначні постаті Бойківщини", "Бойківщина", с. 81-118.

9 В. С., "Завжди незламний", "Українська Думка", Лондон, 10 травня 1979.

10 Гляди Володимир Макар, "Береза Каргузька", Торонто, 1956, с. 59.

Після розпаду Австро-Угорщини, він зголосився до служби в Українській Галицькій Армії, в якій був фронтовим старшиною.

У бою під Козятином, на Вінничині, в серпні 1919 р. був тяжко поранений, втративши одне око. Сам Горбовий мав висловитися: "Під час служби в Українській Галицькій Армії я втратив око й одну частину легенів — це наслідок туберкульозу".¹¹ Найправдоподібніше, він був призначений до III-го Корпусу УГА, зі ступенем поручника.¹² Пор. В. Горбовий брав участь у поході злучених українських армій на Київ у серпні 1919 р., бо про цю офензиву він "розповідав захоплююче".¹³ Роки 1918–1919 зробили юнака з провінції державником-соборником, який зі зброєю в руках борюся, захищаючи Україну від чужих агресорів.

III (Початки УВО)

Осіною 1920 р., 21-річний поручник Горбовий повертається до рідної Долини. Там він застає нових окупантів — польських завойовників. Він довідується, що поляки в травні 1919 р. брутально замордували знаного йому патріота й композитора о. Остапа Нижанківського, а в Долині провели масакру 24 червня 1919 р. групи українських діячів, між якими були: Йосип Бойдунік, Володимир Мазуркевич, Микола Фреїшин, Ілько Фреїшин.¹⁴ Цього роду вістки дали молодому старшині завзяття до чину проти нових окупантів, помимо тяжкої інвалідності.

Пор. В. Горбовий мав зв'язок з провідними людьми довкола полк. Євгена Коновальця, бо зразу, коли виникла ідея сформування нової визвольної військової організації, він про це був скоро повідомлений.¹⁵ І саме Горбовий береться за організування підпільної визвольної організації на терені Долинищини. Він підготував основуючу нараду, що відбулася 20 грудня 1920 р., вів зборами і був односторонньо вибраний на команданта Повітової Колегії цієї організації.

Найперше він поінформував зібраних військовиків, що у Львові сформувався "центр визвольної організації "Воля"... на чолі якої стоїть тим-

- 11 там же. Інший автор подає, що "в боях на італійському фронті він втратив одне око, на місці якого йому вложено скляне". В. С., "Завжди незламний". Ще інший автор занотував, що "д-р Горбовий в 1950-их рр. носив чорну пов'язку на оці, якє він згубив на італійському фронті 1916 р. І ця пов'язка якось збереглася в моїй пам'яті якнайдовше, коли я уявляв собі доктора". (С. Караванський, "Мої зустрічі з В. Горбовим", "ВШ", квітень 1986, с. 473.
- 12 Проти двох повищих свідчень є пояснення до світліни, на якій є Вол. Горбовий, що він "згодом поручник армії УНР". Гляди О. Бойдунік, "Як дійшло до створення УВО", "Євген Коновалець і його доба", с. 360.
- 13 В. Макар, "Берега Каргузька", с. 140.
- 14 "Кривава Книга", частина I, вид. Уряду ЗУНР, Відень, 1919, с. 11.
- 15 Гляди З. Книш, "На життя і смерть", Торонто, 1980, розповідь Антона Стефанишина, с. 166–176.

часово колегія. Головою має бути полк. Є. Коновалець, що наразі є ще за границею”.¹⁶

Після згоди присутніх творити нову визвольну організацію, наступив слідуючий акт, як його описує очевидець Антін Стефанишин: “Наказ “струнко”! Всі піднялися з місць і повторяли присягу, що її проводив Горбовий. Багато літ минуло відтоді, немало наслухався я патріотичних закликів, революційних зазивів, палких кличів до боротьби, та й сам писав їх, але ці перші слова присяги вірності до сьогодні бринять мені в ушах і, здається, ні одне її слово не вилетіло мені з пам’яті: “Присягаю перед Всемогучим Господом Богом, перед Українським Народом, що служитиму чесно і слухатиму вірно наказів Проводу й Команди Української Військової Організації “Воля”. Клянусь духами поляглич Бійців, що дотримаюсь цієї присяги, а коли б не дотримав — хай буду проклятий, як зрадник Українського Народу. Так мені, Господи, допоможи”. Скінчив поручник Горбовий. А всі ми далі стояли, як заворожені, і тільки на наказ: “Свобідно, спочинь!” — стрепенулися й засіли до наради”.¹⁷ З усіх там присутніх, пор. В. Горбовий найпоспідовніше й беззастережно придержувався цієї присяги до кінця свого життя.

До Повітової Колегії на Долинчину, крім пор. Горбового, обрано: хор. Юліяна Купчинського на ад’ютанта і заступника коменданта, хор. Осипа Бойдуника на організаційного референта, хор. Антона Стефанишина на бойового референта і хор. Володимира Мацевича на розвідочного референта. У зборах ще брали участь і стали членами нової організації: Михайло Андрейків, Михайло Боринець, Маріян Данюк, Іван Кульчицький, Юліян Мухойд і Михайло Селешко. “Це були “перші хоробрі”, що стали пробоевиками нового визвольного руху в Долинщині”.¹⁸

Ще тоді не було остаточного рішення щодо назви нової організації.¹⁹ Це наступило щойно після приїзду полк. Є. Коновальця до Львова в 1921 р. Під кінець 1920 року вже були зорганізовані й почали діяти Округні Команди. Командний осередок у Львові (“Начальна Колегія”) діяв зазедве три місяці в складі: М. Матчак, О. Навроцький, Ю. Полянський, Я. Чиж, В. Целевич.²⁰

16 там же, с. 167.

17 там же, с. 168.

18 там же, с. 167. Осип Бойдуник подає за дату створення УВО в Долині: 25 грудня 1920 р. Він подає дещо іншу версію: “Пам’ятаю цю дату ще й тому, що це було якраз місяць по моєму повороті з Армії. Саме було Латинське Різдво, коли з Округної Колегії УВО до Долини приїхав чотар Я. Л., щоб створити в нас Повітову Колегію УВО”. “Як дійшло до створення ОУН”, “Євген Коновалець і його доба”, с. 359. Бойдуник промовчав згадати пор. Горбового взагалі, і як повітового коменданта зокрема.

19 Початково, централія здається мала мати назву: “Начальна Колегія Військових Організацій”, яка видала “Наказ ч. 1” з датою 2 вересня 1920 р. Гляди “Wyrok w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej”, Варшава, 13 січня 1936, с. 17.

20 Петро Мірчук згадує про формування чотирьох округ УВО щойно після відбуття наради весною 1921 р. “Нарис історії ОУН”, т. 1, Мюнхен, 1968, с. 21.

Про початки УВО інформус один із її основників: “Ми створили військову організацію. Війна ще не скінчилася, а навіть якщо скінчиться, нам треба зберегти військові кадри, щоб вести далі боротьбу проти обидвох окупантів і мати на всякий випадок готову військову силу. Організаційна робота вже ведеться. Командантом Української Військової Організації буде полк. Євген Коновалець, він покищо в Відні, але старасться якнайшвидше дістатися до Львова”.²¹

Творення УВО проходило й на сміграції. В таборі полонених та інтернованих в Йозефові та в Празі на Чехах початково вона мала назву “Бойова Організація Галичини”, а шойно пізніше прийняла назву “Експозитура УВО в ЧСР”.²²

Літом 1921 р., полк. Є. Коновалець прибув до Львова і вкоротці скликав при допомозі Начальної Колегії “таємні сходи́ни коло 100 колишніх старшин”.²³ Пор. Горбовий брав участь у цих схода́нах.

25 вересня 1921 р., бойовий референт Начальної Команди УВО (вже тоді переіменованої з “Начальної Колегії”) чотар УГА Степан Федак-Смок виконав у Львові атентат на голову польської окупаційної влади маршала Й. Пілсудського й воєводу Грабовського. Єдиний Грабовський був тоді поранений. Поляки провели численні арешти, в тому і пор. В. Горбового, якого тримали в львівській тюрмі Бригітки кілька місяців без суду.²⁴

“Зимою того ж 1921 року відбувся з’їзд голов Окружних і Повітових Колегій і бойових референтів з терену. Діялося це в канцелярії адвоката д-ра Надраги у Львові під числом 11 вулиці Домініканської. Доповідали: сотник Микола Сасвич про військово-бойові і Володимир Целевич про політичні справи. Тоді заведено одноставну назву “Українська Військова Організація”, в нашому випадку відпало слівце “Воля”.²⁵

УВО під безпосереднім керівництвом полк. Євгена Коновальця виросла в 1921–1922 роках у сильну організацію. Сітка УВО в Долинському повіті під командою пор. В. Горбового охоплювала в 1922 р. 85 осель. А сот. Навроцький інформус, що “самих тільки окружних і повітових командантів УВО було в той час 58. До того ж, загальновідомо, що полк. Євген Коновалець завжди вмів добирати собі здібних і відданих співпрацівників”.²⁶

Літом 1922 р. відбувся другий з’їзд командантів УВО округ і повітів та бойових референтів в залі НТШ, під числом 24, вулиця Степана Чарнецького у Львові. З Долини приїхали пор. В. Горбовий і хор. А. Сте-

21 Осип Навроцький, “Початки УВО в Галичині”, “Срібна Сурма”, збірник II, Торонто, 1964?, с. 25.

22 Осип Мельникович, “До історії УВО в Чехо-Слова́чині”, “Сиген Коновалець і його доба”, с. 333–334.

23 П. Мірчук, “Нарис історії ОУН”, с. 21.

24 В. С., “Завжди незламний”, “УД”.

25 З. Книш, “На життя і смерть”, з розповіді Антона Стефанішина, с. 175.

26 Осип Навроцький, “Полковник Євген Коновалець”, “Срібна Сурма”, збірник II, с. 124.

фанишин. “Там відбирав від нас звіти полк. Євген Коновалець”.²⁷ Долинський повіт УВО провів у 1921–1922 роках значну визвольну дію і мав доручення приготувати один військовий курінь.²⁸ Добре проведено в Долинщині саботажну акцію проти польських окупантів.²⁹ Долинська Повітова Команда під керівництвом пор. Горбового започаткувала в УВО бойову чинність т. зв. ексів, тобто експропріяції польських окупаційних фінансових установ.³⁰

IV (У центрі УВО, у Львові)

В другій половині 1922 р. “Володимир Горбовий мусів виїхати до Львова; на його місце прийшов поручник Роман Міхняк, гімназійний учитель”, — віднотує А. Стефанишин.³¹ Переїзд 23-річного Горбового з повітового містечка до центру західньо-українських земель — важлива подія в його житті. Цей факт посвідчує про суспільний ріст особистості Горбового. Причин його переїзду могло бути кілька: розкриття його поляками на пості повітового команданта УВО, бажання студювати у тайнім Українським Університеті, й покликання на вищий пост в УВО. У власноручній записці з 1962 р., Володимир Горбовий занотував: “Ще в 1921 я почав цікавитися юриспруденцією”.³² Від студентського активіста у Львові в 1922–1923 рр. маємо таке свідчення: “Я тоді членом УВО не був. Але діяльність УВО забулювалася з діяльністю Української Крайової Студентської Ради. Це було не так через спільність деяких дій — напр. противиборчої акції, — як тому, що багато членів студентської підпільної організації були членами УВО. В УВО мав я деяких знайомих, зокрема провідну ролю грали тоді в ній М. Саєвич (кол. чотар сотні УСС, що в ній я служив), В. Горбовий та інші.³³ Значить, пор. В. Горбовий виконував у Львові поважну функцію в УВО: або в Начальній Команді (що тоді виконувала теж функції Крайової Команди), або в Окружній Команді; радше в першій, бо на пост в Окружній Команді були б його спрямували до Стрия, а не до Львова, в окрузі якого він був неозібраний.

27 з розповіді А. Стефанишина, “На життя і смерть”, с. 175.

28 О. Бойдунік, “Як дійшло до створення ОУН”, “Євген Коновалець і його доба”, с. 359.

29 Володимир Мартинець, “Українське підпілля від УВО до ОУН”, Вісник?, 1949, с. 43, 47.

30 Детальний опис саботажних акцій у Долинщині та “ексу” грошей соляної копальні в Долині, що дала 4 мільйони марок, описує А. Стефанишин в книзі “На життя і смерть”, с. 171–176.

31 “На життя і смерть”, с. 176, підкреслення моє — А. Б.

32 “Відкритий лист”, Явас, Мордовська АССР, 30 січня 1962. р.

33 В. Мартинець, “Українське підпілля від УВО до ОУН”, с. 108, підкреслення моє — А. Б.

Чверть століття пізніше, полк. А. Мельник писав у листі до В. Мартинця, що в році 1922 хтось під ініціалом “Г” виконував функцію “начальника штабу” в Начальній Команді УВО.³⁴ А інший автор писав, що під ініціалом “Г” криється “правдоподібно” сот. Богдан Гнатевич.³⁵ Однак більш правдоподібним є, що полк. Є Коновалець покликав саме 23-річного пор. Володимира Горбового на пост шефа штабу НК УВО, який уже мав за собою заслугу успішного зорганізування визвольної боротьби на терені Долинщини і який наголошував потребу мобілізування до УВО молодших річників, які не були ще військовиками в Українській Державі 1918–1920 років. Зрештою, у зв’язку з атентатом УВО на польського президента Й. Пілсудського 25 вересня 1921 р., сот. Гнатевич був арештований поляками і в 1922 р. ще перебував у в’язниці, як і більшість тодішніх членів Начальної Команди. Внаслідок цього, полк. Є. Коновалець був змушений реорганізувати Начальну Команду з нових людей. Зразу після арешту сот. Гнатевича осінню 1921 р., полк. Коновалець покликав на пост шефа штабу УВО полк. Юрія Отмарштайна, який на цьому пості був до 2 травня 1922 р., коли-то його замордовано під час поїздки до табору полонених у Щепіорні в Польщі. Тоді полк. Коновалець покликав на пост шефа штабу Начальної Команди УВО пор. Володимира Горбового.

Щодо записки полк. Мельника про свої враження з 1922 р., запам’ятані чверть століття пізніше, важними аргументами окреслення пор. Горбового ініціалом “Г” могло бути незнання його, бо останній був старшиною нижчого ступеня і вкоротці після приїзду Мельника до Львова арештований поляками, і обережність щодо окреслення Горбового в другій половині 1940-их років, щоб йому не пошкодити під большевицькою займанщиною. Зате не було причини не назвати Гнатевича поіменно тим більше, що сот. Гнатевича, напевно, полк. Мельник знав з давніших часів, бо Гнатевич був чільним старшиною УГА.

На пості шефа штабу Начальної Команди УВО, пор. Горбовий напевно мав відношення до акції бойкоту виборів до польського сейму в листопаді 1922 р. та до убивства Сидора Твердохліба 15 жовтня 1922 р., бо у зв’язку з цими подіями поляки арештували його вдруге та задержали в тюрмі “Бригітки” кілька місяців.³⁶ Один із співучасників атентату на коляборанта окупаційного режиму “хруня” Твердохліба, М. Дзіковський заломався під тиском слідчих поліцаїв і зрадив та виявив (“всипав”) керівників УВО. Тиждень після атентату на Твердохліба і “всипи” Дзіковського, полк. Є. Коновалець був змушений виїхати потаємно на чужину, 23 жовтня 1922 року, звідки вже ніколи більше не зміг повернутися на Рідні Землі. Під час свого перебування у Львові, пор. В. Горбовий міг бути причетний до сформування Української Партії

34 Гляди В. Мартинець, “Українське підпілля від УВО до ОУН”, с. 33.

35 З. Книш, “Начальна Команда УВО”, “Свєген Коновалець і його доба”, с. 297.

36 В. С., “Завжди незламний”, “УД”.

Національної Роботи (читай Революції), заініційованої д-ром Дмитром Донцовим та піддержуваної полк. Коновальцем. Це мала бути партія самостійників-соборників, яка мала змагатися за УССД явними методами під польською окупацією. Горбовий напевно звернув тоді більшу свою увагу на ідеї д-ра Донцова, який саме видав свій більший твір "Підстави нашої політики" і почав талановито редагувати місячник "Літературно-Науковий Вістник". Вже тоді В. Горбовий міг заприятелювати з Самійлом Підгірським із Волині, якого він згодом, у 1941 році, приєднав до революційного будівництва української держави.³⁷

V (Скорий ріст націоналістичного руху)

Вийшовши з тюрми весною 1923 р., Горбовий напевно за допомогою Начальної Команди УВО, а може й самого полковника Коновальця, переїхав вкоротці до Чехо-Словаччини. Там він вступив на студії правничого відділу Карлового університету в Празі. Переїзд до ЧСР був подиктований тим, що на галицькому терені Горбовий був надто вже під польською обсервацією, а з другого боку, здібному молодому старшині доцільно було здобути вищу освіту, потрібну для дальших і серйозніших національно-визвольних завдань.

Весною 1923 р. Рада Амбасадорів у Парижі передала формально суверенність над західньо-українськими землями Польщі. Це означало, що визвольна боротьба затягатиметься на довгі роки, тим більше, що в грудні 1922 р., також Росія ліквідувала ілюзорну самостійність УССР, створивши імперську державу — ССРСР. В провідних колах УВО визрівало переконання, що самою лише збройною боротьбою України не визволити; потрібно людей з високим професійним знанням й ідеологічною наснагою. Партизанський рейд Мельничука й Шеремети 1922 р. показав, що не малими професійними військовими кадрами, а довготривалою всенародною революційною боротьбою треба буде вести визвольну боротьбу.

Після 1923 р. в провідних колах УВО наростало переконання, що, як писав ще 1904-го року Микола Міхновський: "головна причина нещастя нашої нації — брак націоналізму серед широкого її загалу".³⁸ Але вкоротці виявилось, що УПНР з періодиком "Заграда" не втримається під польською окупацією, і правильний є шлях підпільної політичної організації. В тому ж часі, на Чехо-Словаччині постала Група Української Національної Молоді з органом "Національна Думка" (1923), що втрималася довше, показалися різниці між веденням боротьби на окупованих українських землях і на еміграції. Тоді ж у Львові твориться перша

37 Гляди заввага ч. 161.

38 його "Справа української інтелігенції в програмі УНП", порівняй П. Мірчук, "Микола Міхновський", Філадельфія, 1960, с. 45.

таємна націоналістична організація під назвою: Група Української Державницької Молоді, на чолі якої стає Степан Охримович із Скольного, якого рід тісно пов'язаний з Долинщиною. Вплив на появу групи Степана Охримовича зовсім левно мав старший від нього на шість років пор. В. Горбовий почерез УВО. ГУДМ наголошувала примат націоналістичної ідеології у формуванні визвольного руху. З Охримовичем підросло нове покоління, що стаючи членами УВО, попадало рівночасно під сильний вплив ідеологічно-насаженого Донцового волюнтаризму. В 1925 році постає на Чехо-Словаччині ще одна організація — Легія Українських Націоналістів з журналом “Державна Нація”, а на ЗУЗ у 1926 р. — підпільний Союз Української Націоналістичної Молоді зі журналом “Смолоскипи”. Вкоротці, в СУНМ замітну діяльність виявили такі згодом чільні націоналісти-революціонери: Степан Охримович (нар. 1905), Богдан Кравців (нар. 1904), Степан Ленкавський (нар. 1904), Іван Габрусевич (нар. 1902), Зенон Коссака (нар. 1907), Богдан Кордюк (нар. 1908), Михайло Турчманович та інші.

Трагічна загибель Гол. От. Симона Петлюри в травні 1926 р. дала поштовх до скріплення соборницько-націоналістичної течії, а русофільство й советофільство людей біля уряду ЗУНР, очоленого Євгеном Петрушевичем, довело до загострення в УВО конфлікту між тими, які ставили дво-фронтову концепцію боротьби проти Польщі і проти Росії та тими, які ставили на орієнтацію на Росію проти Польщі. До першого такого зіткнення дійшло під кінець 1923 р., коли стало відомо, що д-р Є. Петрушевич вислав до Москви делегацію від ЗУНР задля зискання допомоги проти Польщі. Щоби запротестувати проти спілкування з російськими завойовниками, полк. Коновалець уступив із становища Начального Команданта УВО. Функції Начальної Команди перебрала “Політ-Колегія”. Крайовим командантом на ЗУЗ став полк. Андрій Мельник, “особа сприйемлива для диктатора Петрушевича і його оточення як добрий військовик і бойовик, але людина не такого чіткого політичного наставлення, як полк. Є. Коновалець”.³⁹ Конфлікт поглибився, коли була закатована поляками Ольга Басараб, 12 лютого 1924 р., з вини залишених у неї матеріалів керівника розвідки УВО, сот. О. Думина, що був прихильником д-ра Петрушевича й проросійської течії. Коли ж в УВО взяла верх соборницька течія, тоді, в червні 1924 р., полк. Коновалець погодився знову перебрати становище “Начального Команданта УВО”. З УВО виступив голова Політ-Колегії УВО, от. Ярослав Селезінка, військовий референт в уряді ЗУНР. До остаточної розв'язки конфлікту дійшло на ужгородській конференції УВО в січні 1925 р. (в якій брав участь пор. В. Горбовий). “Конференція визнала неправильними позиції визнавців орієнтації на “радянську Україну” та прихильників політики Петрушевича, як теж затвердила усунення інж. Я. Індишев-

39 П. Мірчук, “Нарис історії ОУН”, с. 38–39.

Приїзд кур'єра УВО з краю, Антона Стефанишина, до Добжіші біля Праги.
Зліва направо (сидять): Осип Бойдуник, Володимир Горбовий, Антін Стефанишин;
стоять: Антін Король, Осип Сєцінський, Михайло Андрейків.
Світлина з книги "Євген Коновалець і його доба", с. 366.

ського (Крайового команданта на ЗУЗ) і сотн. О. Думина та їхніх однодумців з рядів УВО".⁴⁰

Пор. В. Горбовий визначився по боці концепції дво-фронтової визвольної боротьби, веденої рівночасно проти Росії і проти Польщі, тобто по стороні полк. Коновальця. В 1926 р. він мав би займать сензитивний пост керівника зв'язку між Начальною Командою і Крайовою Командою.⁴¹ Горбовий міг займати цей пост ще й тому, що через Долинщину переходили часто зв'язкові. Під світлиною зазначено: "Добжіша, 1926". Прибувши зв'язковий Антон Стефанишин, це той самий, який був бойовим референтом у Долинській Повітовій Команді УВО, яку очолював пор. В. Горбовий. На світлині, пор. Горбовий сидить посередині, а довкола нього ще трьох долинян із його колишньої Повітової Команди. В роках 1926–1927, пор. Горбовий "був одним із провідних членів

40 "Нарис історії ОУН", с. 40–41.

41 На це вказує світлина в книзі "Євген Коновалець і його доба" на сторінці 366.

УВО".⁴² Він брав участь у нараді Начальної Команди УВО, що відбулася в Празі "з кінцем 1926 р. чи на початку, а то навесні 1927 р". — пробує пригадати В. Мартинець, якого тоді запрошено до редакції "Сурми", органу УВО. Мартинець пояснює, що "дуже неясно затрималася в моїй пам'яті нарада". Він підсуває фальшиву версію, що В. Горбовий тоді "тримав сторону й боронив авторитету през. Петрушевича".⁴³ Мартинець повторяє цю інсинуацію на іншому місці: "З її (УВО) провідного активу повідпадали одиниці, що зв'язані були з різними партіями. Саввич і Горбовий (ці стали по боці Петрушевича)".⁴⁴ Щодо Миколи Саввича, то він був активним в УВО до 1929 р., але пізніше переключився на науково-педагогічну працю.⁴⁵ З цього періоду маємо ще записку, що пор. В. Горбовий "часто їздив до Берліну".⁴⁶ Згадане джерело подає ще інше, ніж В. Мартинець, що на сторону Петрушевича перейшли нібито Петро Сайкевич і В. Горбовий. Абсурдним є це твердження щодо Петра Сайкевича, який щобільше брав участь на початку 1929 р. у Конгресі Українських Націоналістів, як делегат УВО з ЗУЗ, а в 1931 р., полк. Євген Коновалець вислав Петра Сайкевича на ЗУЗ, щоб той перебрав становище Крайового Команданта УВО після замордування поляками сот. Юліяна Головінського. Отож Сайкевич не міг тоді стояти на русофільсько-советофільських позиціях. Щодо пор. Горбового, то opinii згаданих авторів про його нібито советофільські симпатії були продуктом злоби й очорнювання, випродуковані в пізніших роках внаслідок подій, які заіснували на початку 1940-их років. В роках 1924–1928, пор. Горбовий виконував постійно доручені йому полковником Коновальцем доручення, а рівночасно інтенсивно й успішно працював над досягненням докторату права.

VI (З націоналістами-революціонерами)

Пор. Володимир Горбовий здобув докторат із права на Карловому університеті в 1928 р. Ї 29-річним ідейним та досвідченим націоналістом повернувся на Рідні Землі. Він зразу полагодив на Ягайлонському університеті у Кракові визнання свого докторату (нострифікація) та відкрив у рідній Долині адвокатську канцелярію.⁴⁷ В листопаді 1928 р. він поїхав до Львова, щоб теж стати членом Адвокатської Палати. Але тоді він дістав від полк. Є. Коновальця доручення перебрати тимчасово пост

42 В. Мартинець, "Українське підпілля від УВО до ОУН", с. 168, підкреслення мої — А. Б.

43 там же, с. 168–169.

44 там же, с. 221.

45 Гляди "Енциклопедія Українознавства", словникова частина, Мюнхен, т. 7, с. 2691.

46 З. Книш, "ЗУНРО", Торонто, 1974, с. 231.

47 В. С., "Завжди незламний", "УД".

крайового команданта УВО, бо поляки саме арештували тодішнього кр. ком. полк. Романа Сушка, проводячи погромницьку акцію за величній святкування і демонстрації біля собору св. Юрія з нагоди 10-ої річниці від Листопадового Чину.⁴⁸

Функцію крайового команданта УВО, д-р Горбовий виконував всього кілька тижнів, передавши її д-рові Богданові Гнатевичеві. За роки не-присутности Горбового на західньо-українських землях, там вирости молоді націоналістичні провідники, і весь рух був напередодні постання Організації Українських Націоналістів. Можливо, що д-р Горбовий дещо відстав від практичних справ націоналістичного руху, й тому вважав, що не надається на пост крайового команданта УВО. Одначе сам факт, що полк. Коновалець доручив йому цей пост у потрібній хвилині вказує на те, що Горбовий був у найкращому довір'ї у Начального Команданта та мав ідейні та фахові дані очолити всю УВО на ЗУЗ. Найважлише, престиж він мав принципового революціонера-націоналіста.

Д-р Горбовий вирізнявся особливою скромністю, бо людина, так би мовити, з "олімпу", рівночасно служила своїм землякам у малому повітовому містечку. Вже по кількох роках, на Долинщині розійшлась про нього слава, що "крім професійної практики (часто без гонорару) він ніс матеріальну і суспільну допомогу бідному сільському населенню, якого долею постійно турбувався".⁴⁹

Д-р Володимир Горбовий був постійним прихильником ідей і пропозицій д-ра Дмитра Донцова. "Літературно-Науковий Вістник" мав великий престиж і був популярний, як і його наступник — "Вістник". Ідеологічний твір "Націоналізм" та ряд інших публікацій на актуальні теми формування революційно-визвольного націоналістичного руху були широко читані й сприймані. Д-р Горбовий висловився так про Дмитра Донцова багатò років пізніше: "Я з Донцовим дружив і дуже високо його ціную. У нас немає кого з ним зрівняти... Я Донцова знав сам особисто багато років...".⁵⁰

В підготовці до створення ОУН в 1927–28 роках, Володимир Горбовий не брав помітної участі, бо тоді саме він працював над своїм докторатом. Тому він не підпав під впливи еміграційних націоналістів з ГУНМ і ЛУН, які хоч вважали себе світоглядними націоналістами, але більшість із них націоналістами-революціонерами не стали. Його ідейно-моральна настанова була з революціонерами-волонтаристами, які вели реальну боротьбу в краю, де падали жертви, було переслідування націоналістів й ворожі тюрми. Коли ж після оснування ОУН, почав зарисовуватися конфлікт між тими, які ставили примат ОУН, а військовиками, які хотіли зберегти УВО, то Горбовий визначився за "донцовцями", тобто націоналістами, які посднували політично-ідеологічну пра-

48 З. Книш, "В сутінках зради", Торонто, 1975, с. 569.

49 В. С., "Завжди незламний".

50 Д. Шумук, "Пережите і передумане", Детройт, 1983, с. 466.

цю із військово-босвою та які жертвували себе безкомпромісово для здійснення ідеї УССД. Д-р Горбовий вважав, що такий підхід до визвольної боротьби був найправильніший ще і тому, що революційний націоналізм формувався в безпосередній боротьбі з окупантами. Тому йому й на думку не приходило включатися до будь-якої опортуністичної партії, що більше чи менше, але фактично визнавали польську чи російську окупацію і які протиставились ворогам лише голосливими фразами. Своєю ментальністю д-р Горбовий приєднався до "крайовиків".

Не знаємо точно, коли д-р Горбовий став членом ОУН, але він міг брати видатну участь у підготовці та проведенні I-ої конференції ОУН Стрийської Округи, що відбулася 1929 р., в якій побіч 30-річного доктора права брав участь 20-річний студент Степан Бандера.⁵¹

28 жовтня 1933 року, поляки втретє арештували Володимира Горбового, разом із студентами-націоналістами Іваном Шумським і Денисом Притуляком.⁵² Причина арешту ближче невідома: могла бути "шкільна акція", ведена ОУН осінню 1933, могла бути справа атентату на шкільного куратора Гадомського під кінець вересня 1933, до якої були причетні члени ОУН із Стрия і Калуша, і взагалі пов'язаність Горбового з боротьбою ОУН. В одній книжці надibuємо такий діалог між автором і доктором Горбовим: "І Бандеру у 1932 році на пост крайового провідника також призначив Коновалець?" — запитує автор. "Звичайно, що Коновалець. Я навіть пам'ятаю, як тоді відбулася зустріч Коновальця з Бандерою на Горішньому Шлеську".⁵³ Вислів Горбового так сформульований, що підсуває думку, неначе Горбовий брав участь у цій зустрічі або був до неї причетний, міг бути поручителем Бандери перед Коновальцем на пост крайового провідника.

Польські окупанти вважали д-ра Горбового своїм ворогом, бо після створення концентраційного табору в Березі Картузькій, його запроторили тамтуди між першими, в липні 1934 р. Студента Дениса Притуляка заслали до Берези Картузької в серпні, та обидвох там мучили до грудня 1934 р.⁵⁴ Один із в'язнів згадує тих, які перебували в келіях чч. 2 і 4. Між ними були "такі провідні постаті українського націоналістичного руху 30-их років, як Роман Шухевич, В. М. Янів, д-р В. Горбовий, Дм. Грицай, Яр. Старух, інж. М. Кравців, В. Тимчій, Дм. Штикало, О. Тюшка і ін".⁵⁵ Подібно висловлюється інший автор: Коли Романа Шухевича привезли поляки до Берези Картузької, то вкинули до келії ч. 4, в якій вже перебували: В. М. Янів, Дмитро Грицай-Перебий-

51 Гляди Степан Бандера, "Можиттєспісні дані", "Перспективи Української Революції", Мюнхен, 1978, с. 6.

52 П. Мірчук, "Нарис історії ОУН", с. 417.

53 Данило Шумук, "За Східнім Обрієм", Париж, 1974, с. 428.

54 "Нарис історії ОУН", с. 431-432.

55 Володимир Макар, "Берега Картузька", Торонто, 1956, с. 22.

ніс, пізніший генерал і шеф штабу УПА, Ярослав Старух, Володимир Горбовий, Дмитро Штикало, інж. М. Кравців, Володимир Тимчій-Лопатинський та інші.⁵⁶

Маємо запис розмови з д-ром Горбовим, що відбулася у Березі Картузькій під кінець літа 1934 р.: “Тепер можу вам признатися, що вже в перших днях Берези я поклав був сам на себе хрестик. Я був глибоко переконаний, що довше як три тижні такого життя і гонення не видержу, що мушу сконати. Я, як бачите, хоч назверх є атлетичної будови тіла, — на ділі є фізичною руїною, воєнний інвалід. Під час служби в Українській Галицькій Армії втратив око й одну частину легенів — це наслідок туберкульозу. Крім того, від ряду літ терпів на дуже дошкульний ісхіяс. Я ж не міг навіть зігнути, а про бігання не було й мови, ще й при моїй вазі близько 90 кілограмів. І от, коли Марковські почав мною гонити, як псом, коли ми цілими годинами мокли на дощі і валялися в болоті, я собі в душі сказав: це кінець! А тимчасом вийшло зовсім інакше. Я втратив 30 кілограмів на вазі і почуваю себе зовсім добре. Ісхіяс кудись щез і я тепер бігаю, як заєць, і роблю присіди, як балетмайстер. Заціліла половина легенів функціонує, як ковальський міх, — як так далі піде, то мені ще готово шкляне око замінитися на правдиве! Насправді, чоловік сам не знає, як багато він може витримати..”⁵⁷

Францішек Марковські був садистичним командантом бльоку. Але він не зміг заломати психічно й ідейно життєрадісного борця-ідеаліста Горбового, людину сповнену гумором й бадьорістю.

З періоду перебування д-ра Горбового у Березі Картузькій, маємо ще інший запис: “На запит (Болеслава) Грєфнера (команданта табору) при рапорті, чому арештований не говорить по-польськи, д-р Горбовий відповів, що польська конституція забезпечує права української мови. В тій справі Грєфнер віднісся до Костека (польський воевода Костек-Бернацкі — А. Б.), а з воевідського уряду наспіло письмо, і воно було відчитане на ранньому рапорті, що згадана точка польської конституції гарантує рівні права українській мові тільки по відношенні до трьох т. зв. східних воевідств: львівського, станіславівського та тернопільського.⁵⁸ Горбовий на кожному кроці, при кожній нагоді, в найтяжчих ситуаціях, все був борцем за національні й людські права українців.

Ще є згадка, що українські політв'язні в Березі Картузькій відмічували організовано й святочно “річницю переходу УГА за Збруч (16 липня 1919), Свято Зброї (31 серпня — річниця здобуття Києва об'єднаними українськими арміями), 1-го листопада і т. д.”⁵⁹ Прелегантами

56 М. Ганушевський, “Роман Шухевич у моїх спогадах”, Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові, Філадельфія, 1978, с. 459.

57 В. Макар, “Берега Картузька”, с. 59–60.

58 там же, с. 70–71, з розповіді Юрія Федоровича.

59 там же, с. 85.

були д-р В. Горбовий, ред. П. Сагайдачний, інж. М. Кравців. Організатори цих ідейно-виховних і моралізуючих імпрез наражалися навіть у тюрмі на ще гірше переслідування. В день польського свята незалежності, 11 листопада 1934, поліцаї-шовіністи "святкували" в той спосіб, що знущалися над провідними українськими націоналістами, в тому над д-ром Горбовим⁶⁰. Також націоналісти організували для других лекції українознавства, і "д-р Володимир Горбовий розповідав захоплююче про похід українських армій на Київ у серпні 1919 р".⁶¹

VII (Адвокат-націоналіст)

Після звільнення з концтабору в Березі Каргузькій, у грудні 1934 р., д-р Володимир Горбовий не мав часу ні на лікування, ні на відпочинок, ні не бажав виїздити на еміграцію поза межі польської імперії. Навпаки, знаючи, що поляки приготують показові судилища з наміром скомпромітувати й розгромити ОУН, він береться за відповідальне діло допомоги заарештованим друзям-революціонерам своїм фаховим, правничим знанням. Як адвокат, д-р Горбовий вже тоді визначався красномовністю і бистрим та глибоко аналітичним розумом, завдяки чому він у дуже скорому часі висунувся на одне з чоловічих місць у рядах визначних українських оборонців.⁶²

В листопаді 1935 р. розпочався у Варшаві великий судовий процес над 12 членами ОУН за вбивство польського міністра внутрішніх справ Б. Перацького. Д-р Горбовий взяв на себе оборону головного підсудного — крайового провідника ОУН на ЗУЗ Степана Бандери — і двох інших — бойовика Євгена Качмарського і студента Якова Чорнія. До оборони підсудних зголосилося тоді багато адвокатів, між ними найславніші й найбільше заслужені. Але завдання з'ясувати державницько-визвольну мотивацію чинів обвинувачених взяв на себе д-р Горбовий. Суддя і прокурор без перерви переривали його виступи і йому перешкождали.⁶³

Все таки, "Варшавський процес виявив головних осіб Української Революції і виявив яскраво політичне тло. Тоді українське громадянство вперше довідалося, що Краєвим Провідником ОУН був Степан Бандера. Його ім'я просто через одну ніч, вживаючи поетичної парафрази, стало відоме по всій Україні, він став найбільш популярною особою, став символом Української Революції, Українських Визвольних Змагань нових

60 там же, с. 114-115.

61 там же, с. 140.

62 Гляди В. С., "Завжди незламний", "УД".

63 Один спостерігач вважає, що д-р Горбовий не зміг саме тому вповні ефективно вив'язатися зі свого завдання: гляди Микола Климишин, "В поході до волі", Торонто, 1975, с. 144.

д-р Володимир Горбовий.
Світлина з книги П. Мірчука "Нарис історії ОУН", т.1, с. 403.

часів".⁶⁴ Безперечно, адвокат В. Горбовий причинився до ідейно-морального успіху процесу в користь революційної ОУН. Після Варшавського процесу, збори українських адвокатів у Львові висловили признання чотирьом із одинадцяти оборонців, в тому д-рові Горбовому, за вмилу оборону й жертвенність.⁶⁵

З другого боку, поляки були переконані, що Варшавський процес вийшов у їх користь, і тому рішилися відбутися подібний другий процес у Львові, щоб якнайбільше скомпромітувати і здеморалізувати ОУН. Цей суд відбувся від травня до липня 1936 р.

Причинившись до осягнення для революційної ОУН авреолі героїзму і безкомпромісовости, д-р Володимир Горбовий із ще більшою енергією підготовляв правну оборону Степана Бандери й, в додаток, обласного провідника ОУН Івана Равлика на Львівському процесі 1936 р. Равлик був поранений 1933 р. поляками під час демонстрації у Львові перед судом, де поляки судили Миколу Лемика за атентат у большевицькому консуляті для заманіфестування протесту проти народовбивчого голоду, проведеного Москвою на Придніпрянщині.

У своїй великій промові, д-р Горбовий м. і. говорив: "Молодь була свідком переломової доби в житті свого народу, коли ідея ставала дійс-

64 Зенон Тарнавський, "Два процеси ОУН", "Шлях Перемоги", Мюнхен, 22 січня 1956, с. 5.

65 гляди "Нарис історії ОУН", с. 394.

ністю. Ці моменти глибоко запали в їхню душу і кров. Нема сили, що могла б усунути ці речі з їхньої душі. Який політичний стан тепер, ви, панове судді, знаєте. До цього стану нарід мусить зайняти яесь становище. Старше громадянство обмежується заявами, молодь хапається радикальніших засобів, щоб здійснювати вимоги... Під час політичних процесів УВО-ОУН не раз висувано закид, що Провід висилає рядових бойовиків, а сам ховається поза їхні плечі; а тут ось виступає сам крайовий провідник ОУН, мужньо відхиляє свій шолом і свідомо спрямовує всі атаки противника на себе самого".⁶⁶

Д-р Горбовий нагрлосив ідею національно-державної незалежності й етичну необхідність змагатися за реалізацію цієї ідеї. Виступаючи в обороні ОУН, він рівночасно висловлював свої переконання. Справжні націоналісти не лише голосять ідею, але відважно виступають у її захист, навіть під загрозою втрати життя чи довгих тюремних присудів окупантським режимом.

Д-р Горбовий спростував заввагу польського прокурора, що, мовляв, українська церковна ієрархія осудила вбивство дир. І. Бабія з рук ОУН за вислужництво ворогові в поборюванні ОУН. Він твердив: "само зрозумілим є, що кожний християнський єпископ з рації свого становища зобов'язаний засуджувати кожне вбивство. Переконливішим у тому питанні мусить бути свідчення польських знавців українських справ, складене під час Варшавського процесу. В тому свідченні згадані знавці визнавали, що ОУН є організацією масовою та що вона здобула собі симпатії загалу української людности".⁶⁷ Степан Бандера, д-р Володимир Горбовий, Ярослав Стецько, Осип Мащак і інші переініли судову оборону у форум ширення визвольних ідей революційної ОУН.

Добрим прикладом "поділу роль" між організаційним провідником і фахівцем-правником є діалог поміж Горбовим і Бандерою на судовій залі: Оборонець Горбовий: "як провідник, Ви були залежні, чи мали необмежену владу у своїх вирішеннях?" Бандера: "За свою діяльність я був відповідальний перед вищими провідниками Організації. Я був компетентний вирішувати про всі акції, які змагали до реалізації плану праці". Горбовий: "Чи присуди смерті були залежні від вас?" — Бандера: "Присуд смерті супроти членів ОУН вирішував найвищий організаційний суд. В інших випадках присуд був залежний від мого затвердження". На питання Горбового, чи Організація займалася лише бойовою діяльністю, Бандера відповідає: "Бойова діяльність Організації є тільки фрагментом. Організація займається всесторонньою політично-пропагандивною акцією серед української нації, серед чужих і ворогів". На питання Горбового, які були роди розвідок, Бандера відповідає: "Розвідки були — політична, військова і бойова. Розвідники не

66 "Діло", Львів, ч. 140, 25 червня 1936 і наступні числа. Порівняй у "Нарисі історії ОУН", с. 403.

67 "Нарис історії ОУН", с. 403-404.

зналися взаємно, не знали також мети такої розвідки". На питання Горбового, з яких сфер рекрутувалися члени ОУН, Бандера відповідає: "З усіх сфер без огляду на своє становище".⁶⁸

Особистість д-ра Володимира Горбового, його ідейність та відданість на Варшавському і Львівському процесах проминувала на оточення, на всю ОУН і на загал суспільства. Захоплювалися, очевидно, головними підсудними. Один репортер описав знаменний епізод із процесу: "Газети, за дозволом суду, в'язням передавали оборонці, а без дозволу пані Ганнуса Павенцька, жінка адвоката Павенцького, найфайніша пані, яку я коли-небудь знав у мосму житті. Вона цілими днями сиділа в будинку суду. Зорганізувала перекуси для в'язнів, передавала їм листи, записки, відомості. Вся схвильована, розгарячкова, з великими палаючими очима. Сам Павенцький грав у Львові роль лідера москвофілів, або так званих популярно кацапів. На процесі боронив Зарицьку і Підгайного. Ганнуса Павенцька покинула свого чоловіка, розвелася із ним і вийшла вдруге заміж за адвоката Горбового".⁶⁹

Однак люди, які були поза рамками національно-визвольної боротьби і не сприймали ідей революційного націоналізму, оцінили негативно притягаючу силу таких індивідуальностей, як д-р Горбовий і Степан Бандера. Наприклад, Кость Паньківський засудив захоплення Анни Танчаківської-Горбової націоналізмом, як "зразок екзальтації і нестійкості".⁷⁰ Паньківському запропоновано в липні 1941 р. в Українським Державним Правлінні пост заступника міністра внутрішніх справ, але він волів піти на колаборацію з німецькими окупантами, і тому відтоді виступав проти революційної ОУН, включно з наклепами та ганьбленням героїв і мучеників таких, як д-р Володимир Горбовий. Зі злістю він висловився про дружину д-ра Горбового, що вона "активізувалась як ентузіастична прихильниця ОУН", а зате її попереднього чоловіка, Паньківський боронить "як людину великої культури з традиціями давнього москвофільського роду".⁷¹ Немає він прихильного слова ні для молодшої сестри Анни Горбової — Калини Танчаківської, яка була членом ОУН і була засуджена польським окупаційним судом 18 квітня 1935 р. у Львові на 6 років тюрми.⁷² Д-р Володимир Горбовий був чотири рази під польським арештом, і власне завдяки таким, як він, український націоналізм був непереможений окупантами. Таких людей ідейно виховував Дмитро Донцов і реальна боротьба з ворогами. Цих людей правильно окреслив Осип Машак: "Україна для мене така свята,

68 "Батьківщина", Львів, 5 липня 1936; гляди також М. Климишин, "В поході до волі", с. 148-149.

69 Зенон Тарнавський, репортер "Українських вістей" у Львові, вид. Фронту Національної Єдності, "Два процеси ОУН", "ШП", Мюнхен, 29 січня 1956.

70 К. Паньківський, "Роки німецької окупації", Нью-Йорк, 1983, друге вид., с. 145.

71 там же.

72 "Нарис історії ОУН", с. 468.

що не тільки жити, а й умерти для неї замало". А Дмитро Данилишин сказав: "Я не знаю, що мене жде, і смерті не боюся, тільки мені жаль, що вже більше не зможу працювати для Неньки-України".⁷³

VIII (Проти капітуляції перед Гітлером)

Повернувшись до Долини, д-р Володимир Горбовий налаштував своє родинне життя. Народилась їм донька. Він постійно провадив адвокатську канцелярію. Коли ж у вересні 1939 р. російські імперіялісти окупували Західно-Українські Землі, то він із родиною переїхав до Кракова під німецьку окупацію. В Кракові він дістав фахову працю в Апеляційнім Суді.⁷⁴

З приходом до Кракова більшої кількості українців з-під большевицького ярма, там сформовано "Український комітет допомоги біженцям і полоненим. Першим його головою був місцевий парох о. д-р Павло Хрущ, але фактично керував ним відомий політичний діяч з Перемишля, адвокат д-р Володимир Загайкевич; з жовтня (1939) очолював краківський комітет д-р Володимир Горбовий, адвокат з Долини, діяч ОУН".⁷⁵ Від кінця вересня до половини жовтня, це був неформальний комітет при парафії УКЦ. Виникла думка оформити цей комітет на широкій громадській основі. Скликано загальні збори українців Кракова, на яких під кінець жовтня сформовано Український Допомоговий Комітет (УДК), що його очолив д-р Горбовий. На заступника голови вибрано д-ра В. Загайкевича, секретарем — Ярослава Старуха, Миколу Климишина — культурно-освітнім референтом, інші члени — Микола Бігун і Ярослав Кальба.⁷⁶ УДК примістився при вулиці Яблоновських, ч. 13 і "був повністю в руках ОУН, головою там д-р Володимир Горбовий, секретарем — Ярослав Старух, обидва провідні члени ОУН".⁷⁷

Подібні комітети організувалися в різних місцевостях на українських землях, що були окуповані німцями. Повсюди домінувала Організація Українських Націоналістів. Але в ній вийшли наверх розходження, бо ті люди, які поставили на голову ПУН полковника Андрія Мельника, почали схилитися до пронимецької орієнтації, чи принаймні були охочі до співпраці з окупантом на непередрішених засадах. Ці розбіжності вже стали помітні при формуванні централі українців у Генс-

73 Порівняй: Аскольд, "За ґратами", "ВШ", липень 1974.

74 З. Книш злобно пише, що д-р Горбовий "жив з його товаришкою з університетських часів Танею Танчаківською". "Розбрат", Торонто, 1960?, с. 174. Дружина д-ра Горбового на ім'я Анна, а не Таня.

75 Володимир Кубійович, "Українці в Генеральній Губернії", Чикаго, 1975, с. 55.

76 М. Климишин, "В поході до волі", Торонто, 1975, с. 240–241.

77 З. Книш, "Перед походом на схід", частина 2, Торонто, без дати, с. 96.

ральной Губернії. Одним із рушіїв прони́мецької орієнтації був полк. Роман Сушко, який організував в ГГ Українське Національне Об'єднання.

Поширення УНО на ГГ було наперед апробоване в Берліні й формально схвалене генеральним губернатором Гансом Франком в другій половині листопада 1939 р. з виразною заявою, що ці заходи є апробовані фюрером Адольфом Гітлером.⁷⁸ З опису заходів ПУН в тому часі, поданому проф. Кубійовичем, помічаємо щораз виразніше зростаючу підлеглість цієї групи німецьким наказам.⁷⁹

Проф. Кубійович відмітив, що УНО було сателітною установою німецької імперії: “Маючи принциповий дозвіл генерал-губернатора на організацію українців, приступлено до докладного опрацювання статуту, плянованого УНО, та до устійнення його проводу”.⁸⁰ Щодо кандидата на голову, то В. Кубійович твердить, що полк. Р. Сушко висунув д-ра В. Горбового, а коли “деякі українські і німецькі кола (головне д-р Курц)” спротивилися, тоді полк. Сушко запропонував проф. В. Кубійовича, на якого німці погодилися”.⁸¹ Впродовж зими 1939–40, німці видно змінили думку й почали виступати проти легалізації УНО в ГГ. Зате вони погоджувалися на сформування громадської надбудови, що була б під їхньою контролею. До цього дійшло так: “Допомоговий комітет у Кракові так розрісся, що став централею всіх українців на еміграції. Незрівняний у своєму організаційному розмаху Ярослав Старух запропонував, щоб зробити надбудівку, перетворити комітет на центральний і його повинен очолити д-р Вол. Горбовий. Одначе, Сушко, який тоді мав зв'язок з німцями, переконав німецьку владу, що головою комітету повинен стати інж. Хронов'ят. Виник спір... Тоді запропоновано проф. Вол. Кубійовича”.⁸²

Більшість провідного активу ОУН не була задоволена автономістичним ставленням, що оформлене в меморіалі з листопада 1939 р. до німецьких урядових чинників, речниками якого були полк. Р. Сушко і проф. В. Кубійович. Генерал-губернатор прихильно сприйняв цей меморіал і в імені Гітлера виклав перед делегацією типічну програму для “унтерменшів”. В той самий час відбувалися розмови між групою провідних членів ОУН і ПУН-ом з вимогою перших категорично відстоювати перед німцями принцип визнання боротьби за УССД як передумову будь-якого формального спілкування ОУН з Райхом. В першій половині січня 1940 р. відбулася важлива зустріч Степана Бандери та тодішнього крайового провідника на ЗУЗ Тимчія-Лопатинсько-

78 Гляди В. Кубійович, “Українці в Генеральній Губернії”, с. 64.

79 там же, с. 57–66.

80 там же, с. 65. Підкреслення моє — А. Б.

81 там же, с. 66. Д-р Гайнріх Курц був референтом культурних справ у відділі народної освіти й пропаганди в уряді генерал-губернатора в Кракові.

82 М. Климишин, “В поході до волі”, с. 284.

го з полк. А. Мельником. Але полк. Мельник відкинув основні пропозиції делегації.⁸³

Д-р Горбовий мав посвідчити, що Степан Бандера змагав до очищення ПУН від осіб, проти яких були поважні застереження: "Бандера ще 1934 р. в перебігу слідства в справі вбивства Перацького дізнався, що Барановський (мова про Ярослава — А. Б.) був польським поліцейним агентом у Проводі ОУН. Отож, вийшовши на волю з польської тюрми під час війни 1939 р. та прибувши до Кракова, Бандера домагався від голови Проводу Андрія Мельника провести чистку в центральному Проводі ОУН. Він домагався віддати під організаційний суд Барановського і Сеника. Барановського звинувачували як агента польської "двійки", а Сеника — за те, що весь архів центрального Проводу ОУН з його квартири в Празі потрапив до рук чеської контррозвідки. Цей архів був пізніше перефотографований польською розвідкою і використаний на варшавському процесі проти Бандери. А Мельник під впливом Сціборського став на захист Барановського і Сеника".⁸⁴

Після якнайсерйозніших обговорень ситуації, в провідних колах націоналістів-революціонерів визріла думка про доцільність покликання нового проводу. Це сталося на нараді 10 лютого 1940 р., у якій брав участь брат д-ра Володимира Горбового — Ярослав. Новий осередок названо: Революційний Провід ОУН, і його очолив Степан Бандера.

Головним реалізатором прогітлерівської політики ПУН, очоленої полк. А. Мельником, був Ярослав Барановський.⁸⁵ Він властиво став після загибелі сл. пам. полк. Євгена Коновальця керівником ПУН. Формально Я. Барановський був одним із трьох членів "Вужчого Проводу" ПУН і секретарем ПУН. Він домігся усунення сот. Р. Ярого зі становища представника ОУН в Берліні та призначення на це місце трійки: Я. Барановський, сот. О. Сенік і полк. Р. Сушко.⁸⁶

Але власне провідні націоналісти-революціонери поставили, як одну з вимог, налагодження відносин в ОУН після загибелі полк. Коновальця, виключення Я. Барановського з ПУН. Дослідник цих подій ствердив: "... справа Барановського тісно в'яжеється з напрямними політики й тактики ОУН, бо революційний актив ОУН вірив тоді, що по усуненні Барановського, головного речника орієнтації на Німеччину й особистого зв'язкового ПУН до німецьких політичних чинників, опортуністична концепція провалиться, і ПУН повернеться на принципіальні позиції орієнтації на власні сили...".⁸⁷ Зрозуміло, що полк. Мельник не мав змоги усунути з ПУН людини, яка його поставила на "вождя" і мала майже

83 Аналіза мотивації С. Бандери й Тимчія-Лопатинського подана в статті Бандери "В десяти річчю створення Революційного Проводу ОУН", в його книзі "Перспективи Української Революції", Мюнхен, 1978, с. 171-188.

84 Д. Шумук, "Пережите й передумане", с. 463.

85 Гляди П. Мірчук, "Нарис історії ОУН", і М. Климишин, "В поході до волі".

86 П. Мірчук, "Нарис історії ОУН", с. 583.

87 П. Мірчук, "Степан Бандера", Нью-Йорк-Торонто, 1961, с. 71.

всю владу в своїх руках. Весною 1940 р., новосформований РП ОУН покликав комісію, зложену з найвищого формату правників, для розгляду конфліктів, що постали в дотеперішнім Проводі (ПУН): “виготовлено правно формальний документ із тих паперів, які були знайдені в Краю, а які стверджували співпрацю Я. Барановського з польською поліцією. Між іншим, полк. А. Мельник твердив, що ці папери неправдиві. Своє переконання він обґрунтував твердженням, що, мовляв, йому ніколи не показано оригіналів тих документів, а тільки фотокопії. Отож, згадані документи передано до верифікації спеціальної комісії, до якої, якщо не помиляюся, входили три адвокати: д-р Степан Шухевич, д-р Володимир Горбовий і д-р Володимир Загайкевич. Адвокати оформили ті папери як правний документ, ствердили його власноручними підписами в приявності нотаря, вказуючи, що вони вважають документи автентичними”.⁸⁸

На підставі заключення повищої комісії правників, Внутрішньо-Організаційна Комісія ОУН у складі: Р. Ярій, О. Сенік, І. Габрусевич, С. Ленкавський і Р. Шухевич запропонувала в червні 1940 р., що “з ПУН виходять наступні його члени: Макар-Барановський, Грибівський-Сенік і Степняк-Чучман”.⁸⁹ Полк. Мельник відкинув пропозиції комісії (до речі, видання ПУН промовчують існування і висновки комісії правників).

Розбіжності в ОУН віддзеркалювалися на краківському відтинку. Впродовж 1940 р. група полк. Мельника при піддержці німецьких окупантів намагалася все сильніше усунути націоналістів-революціонерів від керівництва в УДК, зокрема д-ра Горбового і Ярослава Старуха. Настанову ПУН описує Зиновій Книш. Він називає д-ра Горбового “диверсантом”, і каже, що його, Книша, завданням було “вирвати комітет з диверсантських рук”...⁹⁰ Для людей, таких як З. Книш, вже літом 1940 р. більше сприйнятливою була коляборація з гітлерівською Німеччиною, ніж із борцями за Українську Державу, такими як д-р Володимир Горбовий. А коли група, яка формувала УНО в ГГ, оформила Український Центральний Комітет, то для них вже прямо наказом стало насильне усунення націоналістів-революціонерів із УДК.

Від літа 1940 р., група полк. Мельника вдається до щораз брутальніших метод і провокацій у намаганнях винищувати революційну ОУН на спілку з німецькими расистами. Ця група розповсюдила наклеп, що д-р Володимир Горбовий мусить бути виключений з УДК тому, що він був “перетягнений на большевицьку службу”.⁹¹ Секретар ПУН у 1940 р., Зиновій Книш, заявив: “Може я помиляюся, але я був за тим, щоб справу Горбового пустити на всі вітрила. Коли йде боротьба за “бу-

88 М. Климишин, “В поході до волі”, с. 283.

89 Гляди “Непогасний вогонь віри”. Париж, 1974, с. 676–677.

90 З. Книш, “Розбрат”, с. 220–221.

91 З. Книш, “Розбрат”, с. 385.

ти чи не бути”, не можна бавитися в краснодуха, підніматися сонцем вище хмар і наставляти власну спину під удари демагогії противників”.⁹² Іншими словами, треба забути за всякий ідеалізм і принциповість, та зокрема про чесність і відвагу, і підпорядкуватися нацистським наказам, якщо мова йде про поборювання революційної ОУН.

Екзекутор нацистських запроданців на відтинку краківського УДК пише наступне: “Необхідно було ще раз ясно поставити справу перед проф. Кубійовичем, а прийшло до того дуже швидко, при нагоді реконструкції краківського Допомогового комітету, якого Головою був д-р Володимир Горбовий і Секретарем Ярослав Старух. Обидва — рянні бандерівці, а, крім того, аж кишіло там від дрібненької бандерівської рибки: всякі писарі, магазинери, сторожі і т. д. Цей комітет був сіллю в оці проф. Кубійовича вже віддавна... Ще перед від’їздом полк. Мельника з Кракова, проф. Кубійович мав з ним у тих справах довшу розмову, обіцяв реорганізувати краківський комітет у порозумінні з нашим Організаційним Бюром (ПУН). Викінчувати ті справи в імені Організаційного Бюра випало на мене..”⁹³ Цей автор любить думкою про знищення революційної ОУН: “Як би в той час і Український Центральний Комітет і всі ті українські громадські кола, що хоч і різної шерсти, але зібрані під одним капелюхом комітету, поставили себе ясно і недвозначно проти явища бандерівщини, може бандерівський рух не був би цілком зломлений, але ніколи не дійшов би до пізнішого свого розмаху й розгону. І для українського народу заощадилося б багато терпінь, що завдавалися власними українськими руками”⁹⁴ Виразно помічаємо, як група ПУН вже літом 1940 р. далеко відійшла від залогень ОУН та готова була ставити за найперше своє завдання поборювання революційної ОУН, і тим самим виконувати нацистську імперську політику.

У виконавця протинаціоналістичної, ба — протинаціональної, політики вийшли наверх руйніницько-ренегатські інстинкти, що він сам посвідчує: “не раз гидко мені до себе самого ставало в тому процесуванні з бандерівцями, в якому за арбітрів самі націоналісти видвигали своїх колишніх і, без сумніву, теж і теперішніх противників. Не було ради. Ми мусіли дістати вплив на краківський комітет і вигризти звідти бандерівців”⁹⁵

Тодішній секретар ПУН далі посвідчує: “З днем 1 вересня 1940 року почав у Кракові діяти новий “Український Допомоговий Комітет”, потверджений в УЦК в ось такому складі: д-р Загайкевич Володимир — Голова, інж. Дачишин Юрко — Організаційний референт і Заступник Голови... В складі комітету... бандерівця ні одного..”⁹⁶ Юрко Дачишин

92 там же, с. 387.

93 З. Книш, “Розбрат”, с. 396.

94 там же, с. 403.

95 там же, с. 404.

96 там же, с. 406–407.

був головним наглядачем в УДК від групи А. Мельника: “Фактично вся влада спочивала в його руках, бо д-р Загайкевич, як президент апеляційного суду, тільки зрідка і вечорами навідувався до комітету... Юрко Дачишин для безпеки вимів бандерівців ґрунтовно, не залишивши ні ноги, навіть на найменшому становищі..”.⁹⁷ При допомозі цього Дачишина, пронацистська кліка пробувала змонтувати ще провокацію проти д-ра Горбового і Ярослава Старуха, що вони злодії, які вкрали два вагони цукру. Була покликана Слідча Комісія з чільних адвокатів, яка ствердила, що УДК офіційно перебрав цей цукор. Затию аранжовано при допомозі агента німецької розвідки Олександра Гонти-Скрипченка, жонатого з полькою, в хаті якого говорилося тільки по-польськи, син якого зовсім не знав української мови. Цей тип був поставлений синцями директором фабрики цукру у Переворську, а Юрко Дачишин був у цього перевертня керівником фабрикування мармеляди.⁹⁸ Ось яких шкурників-безхребетників мобілізував ПУН для побороювання революційної ОУН. Цей Юрко Дачишин згодом охоче монтував на наказ своїх хлібодавців дивізію “Галичина”.⁹⁹ Більш авторитетний від Книша знавець ситуації каже, що УДК в Кракові діяв під керівництвом д-ра В. Загайкевича щойно від місяця жовтня 1940 р.¹⁰⁰

Один із чільних людей з довілля А. Мельника стверджує коляборантську роллю УЦК-УДК і ПУН після проведеної “чистки” від членів революційної ОУН: “Заходами ОУН доведено до того, що в Кракові створився допомоговий комітет емігрантам з Західних Українських Земель. Пізніше, коли він залегалізувався перед новою владою, розгорнувся він у широку систему Українського Центрального Комітету з підбудовою льокальних Допомогових Комітетів і діяв уже незалежно від ОУН. Одначе сама його ідея та перші організаційні почини вийшли від ОУН та й до самого кінця багато членів Організації працювали в ньому на керівних постах”.¹⁰¹ Різниці принципового характеру між ПУН і революційною ОУН виявилися різко в 1940 р. Група ПУН морально була на шляху капітуляції перед німецькими імперіялістами, а ОУН під проводом Степана Бандери, навпаки, загострювала й мобілізувала всі свої сили до можливої дво-фронтової боротьби: проти російських і проти німецьких завойовників України. ПУН “опинився в німецькому мішку”, — заявив Степан Бандера. “Сам А. Мельник теж переїхав до Німеччини та частково постягав туди представників з інших країн”.¹⁰²

97 там же, с. 407–408.

98 там же, с. 398–403.

99 Гляди Роман Крохмалюк, “Заграва на Сході”, Торонто, 1978, с. 284, 229, 236.

100 Гляди В. Кубійович, “Українці в Генеральній Губернії”, с. 415.

101 Юрій Пундик, “Воєнні роки ОУН у світлі архівних матеріалів”, “Непогаєлий огонь віри”, с. 232. Підкреслення моє — А. Б.

102 С. Бандера, “В десяту річницю створення РП ОУН”, “Перспективи Української Революції”, с. 186.

Степан Бандера так підсумував розвиток подій в ОУН і в групі А. Мельника: “В тій фазі, протиставлення між ОУН і Організацією Мельника не зменшилося, але поглибилося, коли Організація Мельника активно поборювала ОУН, що стояла в боротьбі проти гітлерівського поневолення, а сама продовжувала “політику меморіалів до Гітлера, вижидання на самостійність після гітлерівської перемоги у війні”. До цього політичного протиставлення долучились ще й того роду найболючіші явища, що в часі ув’язнювання членів ОУН, Гестапо могло користуватись із допомоги окремих членів Організації Мельника”.¹⁰³

ІХ (Підготовка до відновлення держави)

Період від осені 1939 до літа 1941 року важливий в розгортанні визвольної боротьби ОУН тим, що тоді викристалізувалася концепція есентуальної рівночасної боротьби проти двох імперіялізмів — німецького й російського. ОУН здавала в тому періоді свій історичний іспит щодо проголошених принципів безкомпромісовості з ворогами, боротьби проти всіх окупантів та реалізування визвольної революції в оперті на власні сили народу. Відпали від ОУН ті одиниці, які в житті не змогли відстояти цих принципів, або які справжніми націоналістами ніколи не були. Вони скупчилися біля ПУН і УЦК.

Д-р В. Горбовий виконував у 1940–41 видатну роль в революційній ОУН. РП ОУН доручив йому сформувати Комісію Державного Планування та провести підготовку до відновлення Української Держави. Член РП ОУН д-р Микола Климишин твердить, що ця комісія діяла від початку 1940 р. Він пише: “Комісія плянувань... мала підготований обширний матеріал, який мусів бути продискутований, перевірений і ухвалений. А після того — розплянований до тактичних плянів дії на випадок війни. Це вимагало розроблення докладно випрацюваних інструкцій для членства, що мало йти можливо якнайвчасніше на звільнені від большевицької окупації терени і проводити в життя плян творення самостійної держави”.¹⁰⁴

Більшим документом, до якого приложив своє фахове знання д-р Горбовий, був Маніфест ОУН, проголошений в грудні 1940 р. В ньому виложена концепція, що російську імперію мусить ліквідувати, а не з нею брататися, як це зробила гітлерівська Німеччина в 1939 р. Маніфест дає протилежну до німецької проєкцію побудови міжнародних відносин, а саме на базі принципу національних держав і без імперій. Це рівночасно демократична проєкція, включно з вичисленням різних громадянських прав. Цим маніфестом ОУН протиставилася також до політики автономізму й непередрішенства, практикованого тоді колами

¹⁰³ там же, с. 177–178.

¹⁰⁴ М. Климишин, “В поході до волі”, с. 308.

ПУН і УЦК. В маніфесті, ОУН під проводом Степана Бандери дас до зрозуміння, що вона виступить теж проти Німеччини, якщо ця прийде в Україну в ролі завойовника.

Д-р Горбовий брав участь у Другому Великому Зборі ОУН, в квітні 1941 р., і причинився до опрацювання його постанов. Він оповів багато років пізніше наступний епізод: "Отож на тому зборі після вибору центрального проводу стало питання вибору провідника. По тому питанню виступив Мирон-Орлик і сказав: "Я пропоную на пост провідника ОУН Степана Бандеру". І оповів про всі його заслуги. Дискусій на ту тему не було, його пропозицію підтримали всі одногосно".¹⁰⁵ Той, хто передав цей запис, мав інтенцію представити ОУН як тоталітарну організацію, а не як організацію ідейних людей, які вибирали на свого провідника людину, що дійсно собі на це становище заслужила, і яку вибирали добровільно.

Познаки множилися, що вкортці дійде до німецько-російської війни. Тим самим зростали можливості відновлення української держави, якщо німці не зовсім з'їдїють, а українці чинами докажуть свою всенародну волю відзискати свою державу. Отож Комісія Державного Плянуння інтенсифікувала свою діяльність. Дуже солідно опрацьовано "Політичні вказівки" про те, як творити власними силами народу в боротьбі Українську Державу. У випрацюванні цих "Політичних вказівок" також причинився д-р Горбовий. Знаменними для пізніших подій є вступні ствердження: "ОУН використас війну з СССР для розгорнення боротьби за Суверенну Соборну Українську Державу, для прискорення її здобуття. ОУН бореться за суверенну, неподільну, повну владу українського народу на Українських Землях. Влада спирається на організованій силі активу народу". В третім розділі читаємо: "...власною боротьбою, будіванням власної держави власними силами та за власною ініціативою здобути собі ролю підмету і партнера, учасника війни та співтворця нового ладу на руїнах московської імперії. Виключаємо ролю обсерватора та пасивно-вичікуючу поставу супроти подій..". В четвертому розділі визначається: "На звільнених від московсько-більшевицької окупації частинах Української Землі, не ждучи на ніщо, ОУН проголошує відбудову Української Держави, встановляє владу, яка має зорганізувати державне життя в усіх ділянках та кермувати ним".¹⁰⁶

Комісія Державного Плянуння працювала гарячково в останніх місяцях перед вибухом війни (квітень-червень, 1941). Було шире бажання приднати до державного будівництва всіх, хто мав відвагу й охоту. Маємо запис епізоду, що показує добру волю д-ра Горбового співпрацювати з людьми, які зробили були йому кривду помимо того, що вони належали до груп, негативно наставлених до ОУН. Він разом із членом Проводу ОУН Степаном Ленкавським пробували намовити до співпраці в

¹⁰⁵ Д. Шумук, "За східнім обрієм", с. 430.

¹⁰⁶ "ОУН", Бібліотека Українського Підпільника, ч. 1, Вид. ЗЧ ОУН, 1955, с. 48-57.

цій комісії Зиновія Книша. Про Степана Ленкавського так висловився д-р Горбовий: “Це дуже здібна людина. Одну його статтю навіть англійці переклали на англійську мову й надрукували в своїй пресі. Він уміє мислити і може писати... Я його добре знаю, бо він мені навіть далекий родич”.¹⁰⁷

Зате на кількох сторінках своєї книжки, Книш описує розмову з д-ром Горбовим, висміюючи й принижуючи різні проєкти, як наприклад: “Дозвольте, дозвольте, не так швидко, вас поносить патос! Не можу опертися враженню, що це надто спрощений підхід до справи”. Не наводимо в цілості так званого діалогу, бо написано — це суцільна образа й наклеп, спрепаровані на еміграції багато років пізніше автором, який намагався затерти свою колаборантську діяльність з нацистами та очорнити саме тих, які відважилися виступити проти гітлерівської Німеччини. Книш закидає ОУН під проводом Степана Бандери, що вона пра-готовляла уряд, який мав бути “імпортований” в Україну, де “нас там уже застане окупаційна чужа армія” і “невідомо, як він (український нарід) поставиться до людей, що прийшли на німецьких штиках, а хто знає, чи ці штики не обернуться проти нас і чи ми тоді ще більше не будемо потребувати опори в українському народі”.¹⁰⁸ Це твердження нагадує відому засиду: лови злодія, коли злодій вказує на когось другого, щоб відвернути від себе увагу. Воно також нагадує наклепництво, що постійно сиплеться з Москви на ОУН-УДП-УПА, мовляв, цей рух — продукт нацистської агентури. У книжці Д. Шумука є ідентичне на-світлення у формі діалогу з д-ром Горбовим наступного змісту: “А чи це правда, що напередодні нападу Німеччини на Радянський Союз, ОУН у Кракові створила уряд, який після захоплення німцями України мав бути українським урядом?” Горбовий нібито відповів: “Так, це правда, ми такий уряд створили зараз же після Конгресу (з’їзд УНК, 22 червня 41 — А. Б.), все це робилося у моєї квартирі у Кракові”. На запит: “Хто був вибраний головою того уряду?” д-р Горбовий мав відповісти: “Головою Ради міністрів був призначений Ярослав Стецько, а мене призначили заступником Голови Ради міністрів і міністром закордонних справ”. Далі: “А як на це дивилися німці?” — “Ми робили все без відома і згоди німців, — відповів Горбовий. — А взагалі, як ставились німці в 1940 і 1941 році до політики ОУН? — До мельниківців ставилися добре, а до нас погано”.¹⁰⁹

Творення української держави 1941 р. представлено в публікаціях ПУН, немов це була мало не ворожа диверсія проти інтересів українського народу. В згаданому сфантазованому “діялозі” між Книшем

107 Д. Шумук, “Пережите і передумане”, с. 466.

108 З. Книш, Розбрат, с. 176.

109 Д. Шумук, “За східним обрієм”, с. 430. В другім виданні цього “твору”, після захи-тованих слів, ще додано: “Мельниківці повністю співпрацювали з німцями, а ми ні. Ми мали свою політику”. “Пережите і передумане”, с. 464.

і Горбовим викпивається і висмівається діяльність революційної ОУН, скерованої на відбудову української держави: “Знаєте, якимось ніяково себе почуваю”. — сказав Книш. “Ціла та імпреза з “урядом”, не гнівайтеся, але оперетою заносить”.¹¹⁰ Книш вже тоді відступив від позиції ОУН боротися за УССД у кожній ситуації. Він продовжує принижувати заходи рев. ОУН, прирівнюючи їх до комуністично-тоталітарних: “у большевиків визначають комісарами, себто міністрами, що ніякогінського поняття про діло не мають... Так і ми мусимо зачинати..”. Він ще додає: “Мені здавалося, що я сам до себе повагу втратив би, якби приступив до тієї забави в уряд”.¹¹¹ Повищі вислови вказують на те, що група ПУН опинилася дійсно “в німецькiм мішку”.

Х (Український Національний Комітет)

В квітні 1941 р. “Степан Бандера поставив концепцію створення всеукраїнської політичної репрезентації”.¹¹² Цю концепцію схвалив Провід ОУН і запропонував її чільним українським діячам різних політичних напрямків.¹¹³ Член Проводу ОУН у 1941 р., Микола Климишин уточнює завдання наміченої формації: “Творячи Український Національний Комітет, Провід ОУН мав на увазі далекосяглі політичні цілі. Німці постійно твердили, що окупанти винищили в Україні провідну верству й не буде з кого створити державного апарату, як би Україна мала бути самостійною державою. Додавали ще, що українці так розбиті, що не могли б між собою погодитися. Створений Український Національний Комітет мав бути доказом, що ці твердження не мають реальної підстави. На внутрішньому відтинку Український Національний Комітет мав бути явним і легальним репрезентантом цілої державно-творчої дії, коли б дійшло до того, що німецький уряд не мав би нічого проти творення самостійної української держави”.¹¹⁴

Подібно представив проєкцію всенаціональної репрезентації Степан Бандера: “Одним із головних аргументів гітлерівської облудної політики був закид, що українці невідготовані, необ’єднані, розсварені, нема з ким говорити і т. п. А при тому була ставка на розігривання одних проти одних, не допускаючи до порозуміння. Тоді вимогою часу стало порозуміння всіх українських політичних чинників, які були на західних окраїнах і на еміграції в Європі, створити однотайний фронт і сконсолідований осередок-репрезентацію. Цю вимогу ситуації добре зрозуміли всі українські політичні чинники, і за почином революційної ОУН у

¹¹⁰ “Розбрат”, с. 177.

¹¹¹ там же, с. 178.

¹¹² П. Мірчук, “Степан Бандера”, с. 82.

¹¹³ Я. Стецько, “30 червня 1941”, с. 147.

¹¹⁴ “В поході до волі”, с. 310–311.

Кракові створився Український Національний Комітет (УНК), до якого ввійшли представники всіх середовищ, центрів і угруповань, за винятком одного. ОУН виступила з ініціативою і доклала всіх старань, щоб здійснити консолідаційну акцію, керуючись насамперед рацією актуальної визвольної політики, а не своїм протиставним відношенням до програмово різних угруповань, які ОУН поборювала. Це саме мали на меті й інші співучасники”.¹¹⁵

Проект, намічений Проводом ОУН, мала зреалізувати Комісія Державного Плянунвання ОУН, очолена д-ром Володимиром Горбовим, до якої належали: Ярослав Старух, Іван Равлик, Василь Охримович, Євген Врецьона, Роман Ільницький.¹¹⁶ Тодішній заступник голови Проводу ОУН Ярослав Стецько ствердив: “Впродовж відносно короткого часу, починаючи з квітня 1941 р., вдалося розговорами у Кракові, Любліні, Празі, Брні, Берліні, Варшаві, Каліші, устійнити політичну базу”.¹¹⁷

Д-р М. Климишин записав такий епізод про підготовку УНК: “Пам’ятаю, як несподівано зустрівся я в мешканні Лебеда з Андрієм Ливицьким, якого знайдено в Варшаві та спроваджено до Кракова коштом і засобами Організації, вже дуже близько перед вибухом війни”.¹¹⁸

Перша нарада запрошених діячів відбулася 14 червня 1941 р.¹¹⁹ правдоподібно в Ряшові.¹²⁰ В нараді взяли участь 116 визначних, заслужених українських політичних, військових і суспільних діячів із різних політичних середовищ, за винятком групи полк. А. Мельника, яка відмовилася від змагання за Українську Державу без апробати Берліну. 114 учасників наради підписали відозву, в якій читаємо:

Українци! Для Українського Народу й Української Землі надходить знову велика історична хвилина.

Серед небувалої світової бурі валиться на наших очах дотеперішня політична система світа, в якій ми були на самому дні в путах політичної неволі.

Перед нами відкриваються широкі можливості.

Свідомі ваги цієї грядучої, великої хвилниці, що її можна б порівняти хіба до тієї з рр. 1917–18 і свідомі нашої відповідальності перед історією, уважаємо нашим національним обов’язком стати разом для спільної важкої праці над остаточним національно-політичним визволенням Українського Народу.

115 С. Бандера, “Слово до українських Націоналістів-революціонерів за кордоном”, вид. ЗЧ ОУН, 1948; передрук з його “Перспективи Української Революції”, с. 85.

116 Гляди Я. Стецько, “30 червня 1941”, с. 147.

117 там же. Порівняй також у статті Р. Ільницького “В Кракові напередодні 22 червня 1941 р.”, “Український Самостійник”, Мюнхен, 19 червня 1955.

118 “В поході до волі”, с. 309.

119 “У двадцяті річницю відновлення української держави”, “ВШ”, червень 1961, с. 518; “Ідеї і чин 30 червня 1941 року”, “ВШ”, червень 1966, с. 644–645.

120 М. Климишин, “В поході до волі”, с. 309.

Великий, історичний час, в якому живемо, вимагає від нас залишити тепер на боці усякі непорозуміння і стати разом до служби тільки одній найбільшій справі — Визволення Українського Народу і відновлення Української, Суверенної, ні від кого Незалежної Соборної Держави. Зосередження всіх сил для здійснення того найсвітлішого нашого ідеалу — це наказ і пекуча konieczність, що її диктує зовнішньо-політична дійсність. Нікому з Українців не можна тепер стояти з боку і ломати закон національної солідарності.

Тому, визнаючи боротьбу за Суверенну, Соборну Українську Державу завжди і всюди нашим законом, ключемо всіх чесних українців ставати в ряди консолідованих лав до великої праці на такій платформі і під такими гаслами:

1. Усунути з українського національного життя явища всякого розкладу і внутрішніх міжусобиць.

2. Створити одноцілу репрезентацію Українців в Європі поза займанщинами, яка видвигне наші політичні постуляти перед зовнішнім світом.

3. Притягнути до співпраці всіх Українців-патріотів поза партіями та їх програмами, не елімінуючи нікого.

4. Видвигнути на чоло національного життя чинники, що візьмуть свій мандат з волі української суспільності та будуть відповідальні перед нею, з тим виразним застереженням, що покликаного таким чином провідного тіла не може очолювати ніхто з тих діячів, що досі очолювали, або очолюють політичні групи чи організації.

5. Усі, що стають до співпраці, зобов'язані віддати справі всі свої сили та включити себе як карні громадяни в процес українського державного будівництва на рідних землях, підчиняючись суверенній українській національній владі, створеній волею Українського Народу на Українській Землі.

Хай же це діло, започатковане в цей переломовий час, подиктоване поривом серця, політичним розумом та історичною konieczністю вийде на добро і користь України.

СЛАВА УКРАЇНІ!¹²¹

14.VI.1941.

Відозву фактично підписали 114 осіб, тому що одне прізвище фігурує два рази. Подаємо повний список: Андрієвський Віктор, Антонович Ро-

¹²¹ Гляди наведені статті в "ВШ" за червень 1961 і червень 1966. Польські автори Антоні Б. Щесняк і Веслав З. Шота відмічують появу відозви "До українського народу" з 14 червня 1941, але вони вважають, що її видав "Головний Провід ОУН-Б", а підписало її 115 "найбільше відомих націоналістичних діячів". Droga do nikad, Варшава, 1973 с. 96.

ман, інж. Артимович Антін, Багринівський Микола, Базарко Іван, Базяк Іван, Баран Михайло, д-р Баран Степан, Барщевський Євген, мгр Бачинський Володимир, мгр Богун Мирон, Бойко Дмитро, Бойчук Олександр, Болюх Василь, інж. Боровський Василь, Борщ Лев, інж. Весоловський Ярема, ред. Вітошинський Іван, мгр Вітковський Борис, д-р Волошин Михайло, д-р Волянський Іван, інж. Врецьона Євген, проф. д-р Гайманівський, Галібей Михайло, д-р Глинка Лев, д-р Горбачевський Іван, д-р Горбовий Володимир, д-р Гриневич М., д-р о. Гриньох Іван, Грицишин Іван, д-р Гежа Іван, от. Денисенко Павло, інж. Довгаль С., д-р Драбатий, д-р Дубас Лев, мгр Дужий Микола, полк. Євтимович Вартоломей, д-р Загайкевич Володимир, ген. Загородський Олександр, Зибликевич Євген, проф. д-р Іванис В., ректор Іваницький Борис, Ільницький Роман, інж. Кардашевський, д-р Карпевич Богдан, д-р Кархут Василь, мгр. Кальба Ярослав, ред. Качмар Василь, проф. Кибалюк Неофіт, д-р Козак Іван, д-р Кордюк Богдан, Коритко Юрій, проф. Костецький Ярослав, Костюк Юліян, Коцур Іван, ред. Кравців Богдан, полк. Крат Михайло, ред. Крохмалюк Василь, полк. Кузьмінський Олександр, Лівницький Микола, д-р Лисяк Павло, д-р Лободич Роман, Логуш Омелян, д-р Луцький Мирон, проф. Маївський М., д-р Майковський, Макаренко Андрій, д-р Макарушка Любомир, проф. Малюжинський Микола, Мартинюк Андрій, д-р Марунчак Михайло, Марчак Роман, інж. Матушевський Юрій, Мостович Микола, Мудрий Василь, Нагайський Василь, Наїдко Сергій, ред. Островський Володимир, Охримович Василь, ген. Омелянович-Павленко Іван, інж. Павликівський Юліян, д-р Павлюк Антін, д-р Палідвор Василь, Пеленський Зиновій, Постолок Петро, Приходько Володимир, Равлик Іван, інж. Рак Богдан, мгр. Рак Ярослав, інж. Рижевський Василь, д-р Рошинський Петро, інж. Скождополь, інж. Совенко, Скрипник Степан, Старух Богдан, Старух Ярослав, інж. Татомир, д-р Тимцюрак Володимир, д-р Томашівський, Трохименко Клим, д-р Турчманович Михайло, д-р Храпливий Євген, інж. Хроновят Михайло, мгр. Ценко Микола, Чайківський Іларіон, д-р Чикаленко Лев, полк. Чижевський Микола, інж. Шемет Богдан, дир. Шепарович Юліян, д-р Шкурат Петро, Шевченко Володимир, д-р Шухевич Степан, проф. д-р Яковлів Андрій, ред. Янів Володимир і мгр. Яремко Іван.

Для контрасту до цієї державницько-всенаціональної акції зачитуємо опінію члена тодішнього ПУН, з якої бачимо, що для цієї групи інтерес партії стояв вище від добра нації. Для них не стояла боротьба за УССД на першому місці, а особиста екзистенція під терором німецького завойовника. Ось як ПУН сприйняв повищий державницький почин: “занотувати треба інший, дуже зручний політичний крок бандерівського табору з останніх передвоєнних тижнів. Від довшого часу було відомо, що в мешканнях Старуха і Равлика при вулиці Зеленій влаштовують вони інформативні сходи і запрошують туди всяких українських гре-

мадян різної політичної масти. Кокетування це пояснювалося потребою шукати опори в суспільності в їхній боротьбі проти ПУН".¹²² Таке на- світлення — це вияв хворої амбіції і злоби.

Ідейний і організаційний успіх рясівської наради переконав ініціаторів в реальності створення всеукраїнської репрезентації української еміграції на теренах центральної Європи, як ідейно-політичної бази для дальшого змагання за УССД. В цій справі намічено на 22-го червня основуючі збори. Підготовчі сходини відбулися 21 червня у приміщенні меценаса Павла Лисяка для зретагування виготовленої спільної декларації. На ці сходини прийшло 40 осіб. Обговорено тоді деталі програми зборів.¹²³

На основуючі збори, що їх названо З'їздом української політичної еміграції прибуло 86 осіб, а взагалі — 113 осіб дали свою згоду приступити до твореного комітету.¹²⁴

Один із учасників занотував наступне: "в неділю, 22-го червня, о год. 11-ій, було призначено загальні Установчі Збори об'єднання в приміщенні краківської "Просвіти"... коли в призначений час делегати стали збиратися до "Просвіти", деякі вперше почули, що вночі почалися воєнні дії Німеччини проти Советського Союзу. Збори пройшли з надзвичайним піднесенням. Було остаточно стверджено програму, яка стояла твердо і безкомпромісово на становищі Української Соборної Самостійної і ні від кого незалежної Держави і проголошувала боротьбу проти всяких замахів на неї, з якого боку вони не походили б."¹²⁵

Зборами вела вибрана президія, яку очолював д-р В. Горбовий, заступником голови був проф. Віктор Андрієвський, а секретарював Ярослав Старух. Збори схвалили сформувати "Український Національний Комітет" (УНК). На зборах були виголошені доповіді: видатного члена ОУН мгр Мирона Богуна, пізніше замордованого поляками у Львові, який проаналізував політичні й господарські проблеми у пов'язанні із воєнною ситуацією, мгр Володимира Янова про право української нації на державну незалежність і накінець найважнішої — д-ра Володимира Горбового, який з'ясував спокійно, синтетично і ясно завдання УНК.¹²⁶ По доповідях розвинулася дискусія. Один із учасників Ярослав Стецько пише: "я уважав необхідним з усією серйозністю звернути увагу на співвідповідальність усіх українських патріотів на можливу антинімецьку поставу, зокрема на необхідність документації всією нацією своєї волі до національно-державного життя".¹²⁷

122 З. Книш, "Б'є дванадцять..." Торонто, Вид. "Срібна Сурма", рік?, с. 196.

123 Віктор Андрієвський, "Краківські образки", "Шлях Перемоги", 16 жовтня 1955, с. 2.

124 Я. Стецько, "30 червня 1941", с. 147-148.

125 В. Андрієвський, "Великий історичний чин", "Визвольний Шлях", червень 1953, с. 1-2.

126 Я. Стецько, "30 червня 1941", с. 148.

127 там же.

Під час зборів з'явилися урядовці Гестапо та викликали зі залі д-ра Горбового. Він більше на збори не повернувся, а зборами проводив Віктор Андрієвський. Про це, що сталося з Горбовим, він мав оповісти так: "Я був головою українського комітету в Кракові, то німці в першу чергу переслідували мене. Насамперед мене викликав начальник СД (Горбовий назвав його прізвище, але я його забув — Д. Ш.) і, граючись пачками банкнотів, пропонував мені співпрацювати з ним. Але я, посилаючись на своє офіційне положення, делікатно відмовився. Це вразило амбіцію начальника СД і він тоді погрозово сказав: "Ви ще пожалуйте!"¹²⁸ Історія виявила, що нацист напевно більше пожалував, ніж д-р Горбовий.

Збори вибрали на голову УНК, позаочно, але за згодою, ген. Всеволода Петрова, який проживав на Чехії, але німці не видали йому дозволу на приїзд до Кракова. Тоді окремо голосовано на місце першого й другого заступників голови. Найбільше голосів дістав проф. В. Андрієвський, який став першим заступником голови, другим заступником став д-р В. Горбовий, а найменше голосів одержав д-р Степан Шухевич. На секретарів вибрано д-ра С. Шухевича (перший) і посла Василя Мудрого (другий). Тому, що на попередніх сходах було домовлено, що фактичним головою УНК буде д-р В. Горбовий, то В. Андрієвський відмовився від вибрання на першого заступника й погодився на пост другого заступника голови.¹²⁹

Під кінець, збори прийняли текст відозви УНК, яку назвали: "Маніфест напередодні війни". Подасмо його вповні:

У велику і відповідальну годину пора нам чинами і розумом засвідчити святість наших почувань. Як в труді, так і в крові найкращих синів відроджених народів гартується нове життя, нова мораль і нові закони, наближається день, в якому Україна стане запорукою ладу і спокою на Сході Європи. Від століть Провидінням було нам дано мечем і власною груддю боронити культури, свободи і віри перед ордами кочовиків, перед нальотами поган і заливу новітнього варварства. В безупинній боротьбі записували ми сторінки історії непроминаємою славою, але доводилось нам теж платити дань із власної свободи. Але проте не перемогли нас ні разу вороги лицарством і хоробрістю і навіть не ціцельною перевагою. Покорити нас вдалося їм тільки тоді, як не ставало в нас єдності й згоди. І тому з радістю проголошуємо, що в час, який вимагає від нас напруження всіх сил, замовкли в нас спори і дійшло до об'єднання української еміграції.

Українська еміграція - політичний провід Народу, воцутво наших визвольних змагань, націоналістична армія підпілля, по-

128 Д. Шумук, "Пережито й передумано", с. 646. "СД" — це окупаційна німецька Служба Безпеки.

129 В. Андрієвський, "Краківські образки".

встанці і партизани та чесні українські патріоти опинились поза межами Батьківщини, викинені хвилею безприкладного терору. Проте ні на мить не перестало в них битися серце ритмом збірного змагання. І як одноцілим с фронт боротьби на рідних землях, так одноцільно мусимо посилити ту боротьбу й ми, що опинилися на чужині. Бо знаємо і визнаємо, що єдино у висліді нашої боротьби стане Україна Єдина, Самостійна і Соборна, проголошена історичними універсалами 22 січня і досі окупована ворогами. І так відновиться українська державна традиція, що найшла своє втілення в 1917–20 рр., коли Україна існувала і була визнана світом. Наша повсякчасна готовність на труд і жертву має свідчити про нашу волю творити нарівні з другими народами нове життя грядучої Епохи. І щоби посилити ту боротьбу, щоби дати запевнення нашим борцям і повстанцям на рідних землях, що не розбазаримо нашими внутрішніми спорами і торгами, ані нашими партійними чи особистими амбіціями кривавих надбань, окуплених життям найкрайших, стаємо від сьогодні під спільним проводом до спільної праці без різниць нашого походження, - з усіх частин України, без різниці наших поглядів і колишніх групових приналежностей чи симпатій, без різниць віку і віри, звання і верств чи станів. Єдино особиста вартість, тобто характер і працездатність рішають про можливість приступити до нашого гурта. Єдино вклад в розбудову нашого державного життя вкаже завдання, що їх кожному з нас доведеться сповнити. Наш досвід і фахове знання дамо до розпорядимості Українського Уряду, що в Києві відродить Українську Державність.

Для угодності наших змагань покликаємо на з'їзді Української Політичної Еміграції, що відбувся в Кракові 22 червня 1941, Український Національний Комітет.

Поза межами України являється він одиноким виявом організованої волі української еміграції, до часу відновлення діяльності Української Держави в Києві.

Всіх чесних українських громадян, що досі не мали змоги прилучитися до нашої акції, взиваємо вступити в наші ряди для доказу одностайної постави і солідарності нашого загалу. Не гарними словами і не накликуванням тільки до єдності, а чинною поставою дамо свідоцтво, що у великий час гинуть дрібні амбіції і урази. Добро Нації для нас є і буде найвищим наказом і висказом найглибших мрій, що вели і ведуть нас на бій і сил дають на жертву.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Краків, 22 червня 1941.

Д-р Володимир ГОРБОВИЙ
проф. Віктор АНДРІЄВСЬКИЙ

інж. Юліян ПАВЛИКОВСЬКИЙ
інж. Михайло КРАВЦІВ

д-р Петро ШКУРАТ
Василь МУДРИЙ
д-р Степан ШУХЕВИЧ
проф. Андрій ЯКОВЛІВ
проф. Василь ІВАНИС
проф. Борис ІВАНИЦЬКИЙ
Роман ІЛЬНИЦЬКИЙ
інж. Михайло ХРОПОВЯТ
ген. Олександр ЗАГРОДСЬКИЙ
д-р Лев ГЛИНКА
Віктор ПРИХОДЬКО
Володимир ЯНІВ
Мирон ЛУЦЬКИЙ
Ярослав СТАРУХ
інж. Богдан ШЕМЕТ
Володимир ШЕВЧЕНКО

Богдан КРАВЦІВ
мер. Мирон БОГУН
д-р Павло ЛИСЯК
Володимир СТАХІВ
полк. Михайло КРАТ
мер. Ярослав РАК
адв. Микола БАГРИНІВСЬКИЙ
проф. Микола ЧИЖЕВСЬКИЙ
д-р Володимир ЗАГАЙКЕВИЧ
полк. Олександр КУЗЬМІНСЬКИЙ
полк. Борис БАРВІНСЬКИЙ
мер. Микола ЛІВИЦЬКИЙ
д-р Любомир МАКАРУШКА
д-р Іван ГИЖА
Клим ТРОХИМЕНКО
о. Микола МАЛЮЖИНСЬКИЙ
Ісаак БАЗЯК

Учасник зборів Роман Ільницький твердить, що маніфест згодом підписали 103 особи, які стали членами УНК, але у його список не включені ген. Всеволод Петрів, Віктор Андрієвський, Ярослав Старух, о. д-р Михайло Сапеляк і ще 6 осіб.¹³⁰ Р. Ільницький відмічує, що заяву відмовилися підписати голова Українського Центрального Комітету проф. В. Кубійович, а “також інші керманічі УЦК, в тому інж. Атанас Мілянчик, ред. Василь Глібовицький, інж. Осип Бойдуник... Цілком вороже до Українського Національного Комітету поставилася тільки одна організована політична група, тобто ОУН полк. Андрія Мельника. Можна думати, що під її впливом зайняли негативне становище також провідні діячі УЦК”.

Ще на зборах було рішено, щоб негайно вислати телеграму до ген. В. Петрова з повідомленням, що його вибрано на голову УНК. Але цієї телеграми Петрів не одержав. Проф. В. Андрієвський висновує: “Лишасться думати, що її не передала німецька пошта з наказу Гестапо”.¹³¹ Роман Ільницький стверджує, що він особисто їздив до ген. Петрова у Брні, з яким мав “кілька розмов”. Він далі пише: “Ми докладно переговорили всі питання, зв’язані з УНК, і генерал цілком погоджувався з політичною концепцією ініціаторів... З ним ще переговорював Євген Врещона. Врешті генерал дався переконати і дозволив видвигати його кандидатуру на першому організаційному з’їзді УНК”.¹³² Але негайно по зборах мусила піти в дію диверсійна акція, бо З. Книш інформує, що

130 Р. Ільницький, “В Кракові напередодні 22 червня 1941 року”, “Український Самостійник”, 19 червня 1955.

131 “Краківські образки”, “ШП”, 23 жовтня 1955.

132 його стаття в “Українським Самостійнику”.

з ген. Петровим відразу говорили представники його організації на території Чесько-Моравського Протекторату. Книш пише неправду, що ген. Петрів нібито заявив представникам ПУН, що “до організаторів УНК ставиться з недовірям і вороже, згоди своєї на участь у комітеті не дав”.¹³³ Однак Книш не подає причини, чому ген. Петрів мав ставитися “вороже” до української державницької акції. Факт, що такі “представники” з’явилися у ген. Петрова, вказує на заходи ПУН розбити акцію УНК. Німецькі окупанти дали генералові дозвіл поїхати до Кракова тиждень пізніше на імпрезу, організовану ПУН-ом.

Чергових 10 днів в осідку УНК йшла гарячкова праця. “22-го червня, на засіданні Президії, порішено ставити німців перед доконаний факт української єдності і від імені УНК створити український уряд у Львові”.¹³⁴ УНК сформував з-поміж своїх членів Президію УНК, яка негайно приступила до праці: після закінчення основуючих зборів, 22-го червня, “по годинній перерві на обід було призначено збори Ради Комітету. Коли Рада (щось понад 20 душ із різних партій) зібралася, то бандерівці заявили, що їх люди вже вирушили організовано на фронт і до Краю. Ця заява була прийнята з захопленням і відразу ж почалися розмови про те, як поставити німців перед доконаний факт, тобто, організувати вже тепер і тут свій український уряд і адміністрацію для Львова, а далі адміністрацію в тих місцевостях, куди буде просуватися фронт”.¹³⁵

Про діяльність УНК довідуємося: “Цього самого дня, 22 червня 1941 р., вислано від імені Комітету меморіал до Гітлера, Ріббентропа і Розенберга, в якому з’ясовано суть і ціль створення УНК, підкреслено волю української нації до державної незалежності, її готовість боротися проти Москви і сподівання, що німецький уряд буде респектувати політичні прагнення української нації до суверенного державного життя”.¹³⁶

УНК вирішив вислати делегацію до генерального губернатора Ганса Франка, щоб вручити йому прийняту декларацію. Але Франк відмовився прийняти делегацію під претекстом, що вона складається з людей, які не є громадянами Генеральної Губернії.¹³⁷ Про ці події д-р Горбований так пише 40 років пізніше: “Добре сталося, що Український Національний Комітет насамперед проголосив десь 16 червня 1941 року Декларацію прав українського громадянина, а відтак Український Національний Конгрес прийняв 22 червня 1941 року Маніфест проголошення Самостійної Української Держави. На другий день я, як голова Українського Національного Комітету, направив канцлерові німецького Райху

133 З. Книш, “Б’є дванадцятьа...”, с. 203.

134 Я. Стецько, “30 червня 1941”, с. 151.

135 В. Андриєвський, “Краківські образки”, “ШП”, 23 жовтня 1955.

136 Я. Стецько, “30 червня 1941”, с. 151.

137 Гляди А. Шесняк і В. Шота, “Дорога до нікоуд”, с. 97. Ці автори трактують УНК як державно-творчий почин, що активно приготував відновлення української держави.

дипломатичну ноту. Там був виразно відзначений зміст цього Маніфесту: що господарем української землі буде український народ у своїй самостійній державі".¹³⁸

Д-р Горбовий ще інформус, що "адресу тієї ноти оформлював при мені наш художник Святослав Гординський, копію того Маніфесту я особисто вручив начальникові Служби Безпеки Генеральної Губернії, штандартенфюрерові Гаймові, а копію Маніфесту переслав генеральному губернаторові д-рові Гансові Франкові. На початку липня 1941 року цієї Маніфест був надрукований у Львівських Вістях".¹³⁹

УНК приступив до підготовки тимчасового уряду для української держави.¹⁴⁰ Ярослав Гайвас (другий заст. голови ПУН) вважає, що "Степан Бандера дав доручення своєму особистому приятелеві, адвокату В. Горбовому створити щось у роді державного уряду на еміграції".¹⁴¹

Володимир Кубійович, провідник Українського Центрального Комітету в Кракові поставився до УНК прагматично: "Напередодні початку війни скріпилася консолідаційна акція. У день її вибуху відбувся в Кракові з'їзд тих осіб, які підписали заяву в справі консолідації, і вони створили т. зв. Український Національний Комітет (УНК), який мав бути єдиним виявом організованої волі української еміграції до часу відновлення діяльності української держави у Києві. На чолі Українського Національного Комітету став д-р Володимир Горбовий (бандерівець), як голова...".¹⁴² Такої ж думки є американський історик Джон А. Армстронг про роллю УНК: "Заледве вістка про вибух війни дійшла до Кракова, а вже послідовники Бандери зорганізували Український Національний Комітет, який мав послужити як засіб для об'єднання всіх українських національних сил, згідно з прокламацією, з метою визволення їхньої батьківщини".¹⁴³

Державно-творчий і незалежний розмах УНК викликав протидію німецьких імперіялістів і групи Андрія Мельника. Кілька днів після сформування УНК, "з'явився огидний пасквіль, в якому останніми словами ляялося партії, що приступили до УНК і навіть окремих осіб. Автором того пасквілю називали пана П. С... Я не міг собі уявити причини, котрі могли спонукати мельниківців — все ж патріотів і давніх націоналістів до таких вчинків" — згадує проф. Віктор Андрієвський.¹⁴⁴ Наводимо частину тексту цієї пасквільної летючки: "Тепер знайшлася горстка людей, що зрадила традиції, освячені кров'ю й муками найкращих Си-

138 його "В альбом грядущим поколінням", "ВШ", грудень 1981, с. 1411.

139 там же.

140 Це признає З. Книш у "Розбрат", с. 176-177.

141 Я. Гайвас, Коли кінчалася епоха, Чикаго, 1964, с. 29.

142 В. Кубійович, "Українці а Генеральній Губернії", с. 435-436.

143 John A. Armstrong, "Ukrainian Nationalism", 2nd., New York, 1963, с. 76.

144 його "Краківські образки", "ШП", 30 жовтня 1955. Шукаючи за розкриттям ініціалів "П. С.", на думку приходить припущення, що це міг бути ред. Петро Сагайдачний.

нів Народу. Група Бандери відреклася святого для кожного націоналіста-революціонера Тризуба з мечем і відреклася найдорожчого для кращої частини українства клича: Слава Україні! — Вождєві Слава! Відреклася, бо цього вимагала стократ поганьблена партійщина (УНДО, скоропадчуки, бувші польські агенти), з якою ця група тепер “консолідується”. З якою група Бандери сприялася, щоб творити нову “монологічну партію” демократичної безхребетності.¹⁴⁵ Отже, всіх, які стали до змагання за Українську Державу, об’єднаних в УНК, називається “поганьбленою партійщиною” та “демократичною безхребетністю”. Друга така летючка — це вже явний продукт геббелівської расистської пропаганди проти українського національно-визвольного руху, хоч, здається, писаний тим самим автором із ПУН: “У. Н. К. Ці три літери побачили ми вперше на летючках т. зв. Українських Націонал-Комуністів. Не принесли ці три літери щастя авторам летючок, бо про акцію націонал-комуністів ніхто не повірив, щоб це було українське діло. Під цими ж літерами з’єдналася тепер партійщина (УНДО, скоропадчуки, польські агенти) зі зрадниками Національної Революції, створивши Український Національний Комітет. Читайте ці три літери взад: КНУ, а ціль Комітету стане вам ясна. Це — Комітет Нищення України. Не комітети, не демократична об’єднанщина спекулянтів і збанкрутованих політиканів, і не бунт проти єдиного Вождя і Проводу, а з’єднання всіх Українців доброї думки й волі довкола Андрія Мельника спасе Україну! Подумайте ще раз над цими трьома літерами: УНК. Вони означають: Україну Нищить Кирина. Тож геть з кириниками! Геть із всіми УНК! Слава Україні! Вождєві Слава!”¹⁴⁶

Проти кампанії ПУН-у Український Національний Комітет видав свою летючку наступного змісту: “Українському громадянству під розвагу. Вагу сучасної хвилини з’ясувати зайве. Вона вимагає напруженої праці кожного чесного українця. Під вимогою подій родиться стихійний гін до об’єднання, що дало б змогу використати кожную творчу одиницю для відбудови нашого життя. Гін цей м. і. виявився у приступленні чільних громадян до т. зв. консолідаційної акції. Відповідну проклямацію підписало 115 осіб — членів українських урядів, професорів і учених, визначних політиків, керманичів господарського життя, і ще підписують дальше. Про цілі й мотиви консолідаційної акції обширно говорить відповідний маніфест. Ще не пора говорити про поодинокі досягнення тієї акції. Хто уважно слідкує за ходом подій, знає, що ці хвилини не марнуються й не витрачаються сил на сварню, гризню, чи навіть на безплідну полеміку.

“Рівночасно однак найшлася в нашій житті група людей, очолювана інж. Андрієм Мельником, що всіма засобами змагає до

145 з архіву бібліотеки Українського Культурно-Освітнього Осередку, Вінніпег, Манітоба, Канада.

146 там же.

розбиття консолідаційної акції. Полемізувати з тією групою не маємо часу: Безсторонньому читачеві даємо тільки до рук прокламацію й маніфест консолідаційної акції й три летючки розбивачів цього здорового почину. В летючках тих зрадниками називається чільних українських громадян і грозиться братовбивчою різнею тим, які сьогодні стоять в передових рядах нашої боротьби. Тон, стиль, зміст летючок не вимагають ніяких коментарів. — Дивно тільки, що в такий гарячий мент знаходяться люди, що тратають час на того рода розкладову роботу.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Краків, 26 червня 1941.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМІТЕТ".

Проф. Віктор Андрієвський хотів в імені УНК вияснити появу цих розбивачьких і провокативних летючок прямо з полковником Мельником, який тоді перебував у Кракові. Зустріч мав зорганізувати полк. Роман Сушко, який дав таку відповідь: "На превеликий жаль, тепер полк. Мельник не може нас прийняти, бо він має дуже важливу нараду з німецькими старшинами... На тім і скінчилася моя спроба. Більше п. Р. Сушко до мене не з'являвся".¹⁴⁷ Проф. Андрієвський відмітив ще таку деталь: полк. Сушко возив його по Кракові своїм приватним автотом. Також Володимир Кубійович мав тоді своє приватне авто!

Полк. Андрій Мельник дав свою відповідь на створений УНК у заклику з 30 червня 1941 року, опублікованому в берлінському часописі. Він назвав людей, які створили УНК "опортуністичними покидьками, ворогами українського націоналізму, колишніми жолдаками Польщі і Москви..". Тому: "Закликаю усіх українців до дальшої боротьби і заявляємо, що у творчій праці української нації немає місця для політичних трупів, опортуністів і шкідників".¹⁴⁸ А. Мельник, вождь ПУН, так окреслив членів революційної ОУН: "Це не вперше в історії України прийшли до голосу темні сили анархії і упадку. Так і сьогодні піднялися проти ОУН(м) злощасні сили ребелії. Вони загрожують зупинити і завдати морального удару ОУН. Ці шкідники, які приховуються за гаслами українського націоналізму, пішли на співпрацю з опортуністичними покидьками".

XI (Нацисти ліквідують УНК)

Член Президії УНК, проф. В. Андрієвський записав, як очевидець, наступне: "Присутні в Кракові члени УНКомітету збиралися кілька разів під проводом В. Горбового. У вівторок, 1-го липня, на таких зборах Горбовий і ще дехто повідомили, що вони чули по радіо про подію 30

¹⁴⁷ В. Андрієвський, "Краківські образки".

¹⁴⁸ "Український Вісник", Берлін, орган УНО, 30 червня 1941. Порівняй Я. Стецько, "30 червня 1941", с. 153-154.

червня у Львові”.¹⁴⁹ Мова про Акт проголошення відновлення української держави. Професор Андрієвський продовжує: “Тоді я запропонував, щоб про неї повідомити усю українську еміграцію — випустити друкований на ротаторі бюлетень УНК. Мою пропозицію було прийнято одногосно, і так з’явився в Кракові Бюлетень Українського Національного Комітету ч. 1”. Справжня його назва була: Інформативний Листок. ч. 1.¹⁵⁰ Появу бюлетеня УНК потверджує з признанням Ярослав Стецько: “Цей бюлетень був підписаний усіма чотирма членами Президії”.¹⁵¹ Зміст бюлетеня складався з вступної статті, Акту 30 червня 1941 року, декларації-повідомлення від УНК і заклику підтримувати формоване Українське Державне Правління.

У вступній інформації написано: “Українці! Сповняється наша відовічна мрія. Українські Західні Землі звільнені від кривавого ворога — большевицьких банд — розбуджуються до нового самостійного життя. В столиці Західної України — городі Льва — повівають Українські Національні прапори... На хвилях етеру гомонить вперше вільне, не сковане українське слово. Це передача першої Української Націоналістичної Радіовисильні ім. полк. Євгена Коновальця у Львові. Дня 30 червня 1941 р. у вечірніх годинах двічі надала радіовисильня від Організації Українських Націоналістів заклик до Українського Народу та вістки і напрямні про творення Української влади у Львові і на місцях, про формування Української Народної Міліції та про творення власної армії”. Слідую згадка про виступ по радіо німецького воєка.

Дальше, подана поширена інформація: “В дні першого липня 1941 р. о год. 11-ій, Українська Націоналістична Радіовисильня ім. полк. Євгена Коновальця повідомила, що в переломовому дні історичного змагу Української Нації, 30 червня 1941 р., у Львові відбулися в год. 20. Законодавчі Збори Західньо-Українських Земель. Збори поставили своїм завданням створити перші основи нового Українського ладу.

Заступник Провідника Організації Українських Націоналістів, Ярослав Стецько, відчитав акт відновлення Української Соборної Держави, в імені Українського Народу, Організації Українських Націоналістів і її провідника Степана Бандери. Установчі Збори і Красве Управління Західньо-Українських Земель є тимчасовою українською владою до часу створення Уряду Соборної Держави в її прадавній столиці Києві. Збори відбулись у залі Матірнього Товариства “Просвіта”. Там крізь довгі десятиліття кувались українські національні ідеали. Сьогодні в цих самих мурах проголошено найбільший акт — вияв української всенациональної волі.

Опісля з промовою виступив о. д-р Іван Гриньох, колишній студентський капелян, тепер капелян Українського Націоналістичного Легіону

149 його “Краківські образки”.

150 В. Горбовий, “В альбом грядущим поколінням”, “ВЩ”, грудень 1981, с. 1411.

151 його “30 червня 1941”, с. 392.

Степана Бандери під командою сот. Романа Шухевича. Він, у сірій шинелі, передав радість всего українства у величній для нього хвилині на порозі нового життя.

Відчитано декрет ч. I Провідника Організації Українських Націоналістів Степана Бандери про іменування Головою Красвого Управління Ярослава Стецька. Провідник ОУН Степан Бандера письмово висказав побажання Українському Народові на шляху дальшої боротьби. На основі декрету ч. I, Голова Красвого Управління Ярослав Стецько покличе членів Красвого Управління. Серед великого одушевлення западали перші рішення в справах Української Держави".¹⁵²

У проголошенні Акту відновлення Української Держави, 30 червня 1941, взяли участь лише деякі члени УНК, які прибули до Львова з Похідними Групами ОУН. Не брав участі ніхто з Президії УНК. Це сталося внаслідок блискавичного розвитку подій, що пояснює голова відновленої держави, Ярослав Стецько: "Не було мою інтенцією його (УНК) як-будь обійти, але прямо у системі і стратегії dokonаних фактів, він на той час у Львові 30.VI.1941 і після 30.VI.1941 не вмівався. Німці своєю антиукраїнською політикою внеможливили виконання нашого позитивного пляну в державно-творчому задумі з УНК. Степан Бандера залишився в Кракові і напевно при несподіваній прихильній поставі німців був би цей наш плян спільно з УНК реалізував. Я був би перебрав тимчасове Крайове Правління на ЗУЗ, УНК був би переїхав в Україну, спільно ми сконсолідували б це з евентуальною ініціативою в Києві, яка за іншої постави Німеччини була б прийшла до голосу на Наддніпрянщині, і був би створений коаліційний, загально-український уряд з доміантними силами Києва, що там у боротьбі здобули б позиції, з тимчасовим передпарляментом, — щоб включити в боротьбу і в державне будівництво усі творчі патріотичні і фахові сили всієї України".

Щодо рішень Ради УНК з 23 червня формувати уряд, то Я. Стецько пише: "Про ці пляни Президії мені нічого не було відомо, ані тоді, ані пізніше. Про них і про те, що Президія намітила теж деяких членів Комітету, як членів Уряду, я довідався щойно з статтей проф. В. Андрієвського (1955 р.). Проф. Андрієвський каже, що про плян ОУН творити dokonані факти в аналогічному пляні, Президії не було нічого відомо. І це безумовно правда, бо наші пляни були повністю закриті! Я особисто не враховував можливості творити у Львові Уряд від імені УНК з Кракова, бо я був наставлений виключно на пряму, безпосередню боротьбу проти німців і не бачив взагалі можливості комплікувати собі ситуацію неможливими на віддаль контактами з інституцією, якої кількість переходила 100 людей, і в страшний тодішній час, де рішення треба було приймати негайно інколи мені самому одному. Я розумію і оправдую невдоволення деяких членів УНК, коли вони довідалися про dokonаний факт 30.VI.1941 р... А в тім, нашого рішення проголошувати

152 "Інформативний листок", ч. I. Краків, УНК, 1 липня 1941.

у Львові державність ми не могли подавати до відома УНК ще й з цієї причини, що в нас було рішення проголошувати відновлення державності у Києві, а не у Львові. Але внаслідок розвитку подій сталося це у Львові, як вислід мого персонального рішення, коли я зорієнтувався, що немає іншої можливості після заяви Гітлера 22 червня 1941 р. з нагоди кампанії на Сході і в обличчі творчих фактів німцями, які взагалі на ніякому урядовому поєзмі навіть не пробували вести з українцями розмов”.¹⁵³

Ярослав Стецько ще уточнює роль, яку мав відіграти УНК з погляду Проводу ОУН: “Існуючий УНК мав бути у порозумінні з Степаном Бандерою зовнішньо-політичним фактором і партнером, як одна із альтернатив. Із провідних людей залишилися ще Іван Габрусевич, який уже тоді нездужав серйозно, полк. Р. Ярій і Володимир Стахів. У Степана Бандери були добрі стосунки з Президією УНК..”.¹⁵⁴

Подасмо цінну аргументацію і розуміння ситуації Степаном Бандерою: “Щодо УНК можна почути на адресу нашої Організації закиди, ніби вона не була вірна супроти партнерів договору, що в Акті 30 червня виступила не від УНК, що і далі діяла сепаратно, а УНК не був активізований. Але цей закид не витримає критики, коли розглянути суть справи. УНК сформувався на засадах відкритої, легальної дії і вже через це не міг бути чинником революційного характеру, що відразив би ліквідований окупантом. УНК не готувався до того, щоб починати чи очолювати революційну протинімецьку боротьбу. Він мав оформити й маніфестувати однакостайність української політики, бути речником українських самостійницьких прагнень у межах нормальної політичної дії, а не революційних кроків і боротьби”.¹⁵⁵

На цьому місці покажемо поставу Українського Центрального Комітету до відновленої Української Держави, а зокрема його голови, д-ра Володимира Кубійовича. Очевидець занотував наступну подію: “По оголошенні відновлення української державності у Львові, голова УЦК проф. Кубійович відразу ж виїхав своїм автом до Львова. Вернувшись звідти, зібрав службовців УЦК, розповів про львівські події, — що ми масмо вже власний уряд і закликав, щоб усі українці скорилися тому урядові без огляду на свою партійну приналежність. Його слова були прийняті з ентузіазмом і співом: “Ще не вмерла”. Багато з нас плакали з радости”.¹⁵⁶ В архіві УЦК знаходиться ось така невідписана записка, що має форму проєкту листа і заклику. Є зазначено рукописом, що це “проєкт привіту” і “проєкт статті до преси”. Під першим замітом є подана адреса: “До Українського Державного Уряду у Львові”, а під другою:

153 Я. Стецько, “30 червня 1941”, с. 150–152.

154 там же, с. 158.

155 С. Бандера, “Слово до українських націоналістів-революціонерів”, “Перспективи Української Революції”, с. 85–86.

156 В. Андрієвський, “Краківські образки”, “ШП”, 23 жовтня 1955.

“До Українського Громадянства в Генеральній Губернії”. Слідус наступний текст:

30. червня 1941. рознеслась на хвилях етеру довгоожидана вістка, що у Льва Городі довершився важний історичний акт проголошення Самостійної й Соборної Української Держави. І хоча це далеко не весь простір Української Землі є свободний від зне-навидженої, звироднілої московсько-більшовицької наїздницької влади, хоча й саме серце нашої Держави, Золотоверхий Київ ще не звільнився з ворожої неволі, то все таки Українська Державність уже заіснувала, сталась дійсністю. І ось це та невимовно радісна вістка, що до глибини душі потрясас кожним свідомим українцем і українкою, де б вони не находились. Очевидно, що й для всіх нас українців, що живемо в межах Генеральної Губернії, ця переломова хвилина нашої історії являється чимсь особливо важним, дорогим, величним. Бо хоча ця велику хвилину переживаємо поза межами власної Держави, то про те ми є повноправними учасниками тієї великої честі, якої в цьому моменті доступна ціла Українська Нація. Свідомість цієї духової звязи з нашим національним, тепер уже державним Материком, повинна не тільки підносити нас на дусі та святочно й бадьоро настроювати, але й розбуджувати почуття великої співвідповідальності за творення нової нашої історії.¹⁵⁷

Доцільно зазначити, що й частина активу ОУН під проводом полк. А. Мельника схилилася до визнання відновленої Української Держави. Цю групу очолював ред. Ярослав Гайвас.¹⁵⁸

Повертаючись до подій у Кракові, очевидець повідомляє: “Через два дні по його (Інформативного листка УНК) виході, цілу Президію УНК в особах В. Горбового, мене, секретарів д-ра Шухевича і В. Мудрого було закликано до заступника генерал-губернатора Бюлера, який нам у категоричній формі заявив, що такого акту (Акту 30 червня 1941) не було у Львові взагалі. Коли ж дехто з присутніх засвідчив, що він чув про те по радіо зі Львова, то він запропонував нам все ж спростувати наші відомості в бюлетені. Ми категорично відмовились і за кілька днів почалися арешти”.¹⁵⁹

В конфронтації УНК з нацистськими окупантами, 3-го липня, взяли участь: з німецького боку — державний підсекретар Кундт, д-р Боєгл, асессор фон Бюлов і полк. Бізанц, а з українського боку — Степан Бандера, д-р В. Горбовий, проф. В. Андрієвський, В. Мудрий і д-р С. Шухевич. На довгу промову гітлерівського державного підсекретаря, що українці не сміють нічого робити без апробати Адольфа Гітлера, відпові-

157 архів Українського Культурно-Освітнього Осередку, Вінніпег, Манітоба, Канада.

158 Гляди статтю Ярослава Гайваса “За оздоровлення основ”, “ВШ”, квітень-травень 1983.

159 В. Андрієвський, “Кракієвські образки”. Згаданим заступником генерального губернатора був Кундт, а не Бюлер.

д-р Горбовий: “При складанні бюллетеня ми полягали на виводах львівської радіовисильні (Української державної радіовисильні ім. полк. Є. Коновальця)... Ми завжди були прихильні до німців і діяли в добрій волі. Ми не думали виступати проти німецьких інтересів”. Тоді Кундт завважив, що йому дали в Берліні меморіал УНК, “якого він передав далі. Але остаточне рішення в тій справі зробить лише фюрер”. Заяви Кундта мали виразно расистський “юберменшівський” зміст. Він дав українцям лекцію, що українці — це “унтерменші”, яких щойно німецькі окупанти виховують на дозрілих мати свою власну державу. Кундт ствердив, що німецька влада визнає єдино УЦК, а УНК — нелегальна установа.

Тоді Степан Бандера в довшій промові сказав, що ОУН веда досі і тепер веде власними силами боротьбу за УССД і що Провід дав доручення відновляти українську державу всюди там, де лише можливо в Україні. На запит Кундта, чи творення української держави було узгіднене з Німеччиною, Степан Бандера відповів, що він вислав ще 23 червня меморіал до Берліну з вимогою визнання боротьби українського народу за свою державу й прихильної постави до її негайного відновлення в процесі визвольної боротьби. Але відповідь була, що Берлін ще не зробив у тій справі рішення. Проте Провід ОУН видав наказ творити українську державу незалежно від постави Гітлера. Кундт відповів, що єдине право на здобутій Україні має німецьке військо і фюрер. За ним є право назначувати український уряд. Бандера відкинув це твердження, бо це означало б що такий уряд був би створений на наказ німецького уряду. Але наш — уряд, що постав незалежно. Кундт ствердив, що в Берліні добре поінформовані про українську визвольну боротьбу, але “неможливо, щоб хтось діяв на власну руку без згоди німецького уряду”. Під кінець розмови, Степан Бандера мужньо заявив гітлерівському расистові прямо в очі:

“Ще раз хочу ствердити і вияснити, що даючи всі накази, я не покликався на ніякий наказ чи навіть згоду будь-якої німецької установи, а єдино на основі мандату, що його я дістав від українців. Будова і формування українського життя є в першій мірі можливі українцями на заселеній ними території, а це може статися самозрозуміло лише тоді, коли братимуть участь українські чинники”. Зустріч закінчив підсекретар Кундт заключенням: “Що там станеться, про це вирішить виключно Адольф Гітлер”.¹⁶⁰

Про зустріч членів УНК з представниками німецької імперії інформує проф. Віктор Андрієвський в іншій своїй статті: “Зібраних прийняв заст. генерал-губернатора Булер (має бути Кундт — А. Б.) в присутності перекладача полк. Бізанца. До кімнати вступив привезений

160 Regierung des General-gouvernements, Der Unterstaats-secretar, “Niederschrift ueber die Ruecksprache mit Mitgliedern des Ukrainischen Nationalkomitees und Stepan Bandera von 3.7.1941” in Hoover Institute-NSDAP-#52.

поліцистами Степан Бандера. Булер звернувся до нього з запитом, хто і з чийого наказу проголосив Акт у Львові. Бандера відповів: “Мої люди і з мого розпорядження”. Булер в різких словах став домагатися, щоб той акт був відкликаний. С. Бандера в таких же різких словах заявив, що той Акт не буде відкликаний. Розмова набирала все гострішого характеру і присутнім здавалося, що їх негайно заарештують... Арешти відбулися через кілька днів”.¹⁶¹

Чверть століття після цих подій, д-р Горбовий розповів нібито про них Данилові Шумукові такими словами: “Пізніше, після Конгресу (з’їзду УНК), мене викликав губернатор (має бути заст. губернатора — А. Б.) і запитав: “Чого ви, українці, хочете? Як розуміти оті ваші комітети і конгреси?” А я йому відповів, що ми, українці, ставимося прихильно до німецького народу і до його уряду. І ми надіємося, що уряд Німеччини зрозуміє наші прагнення і будемо добрими союзниками. І під час тієї розмови у той же самий кабінет прийшов, викликаний ним же, Бандера. Тоді губернатор перестав зі мною продовжувати розмову і те ж саме питання в моїй присутності поставив Бандері. Бандера відповів те саме, що й я, тільки в яскравішій формі і більш категорично. Бандера тоді погано ще володів німецькою мовою, то я одночасно при нагоді став перекладачем з української мови Бандери на німецьку для губернатора. Бандера сказав: “Ми готові вступити в переговори з німецьким урядом, якщо німецький уряд визнає прагнення українського народу до незалежності законними прагненнями рівноправного народу”.¹⁶²

Роля УНК не закінчилася дотепер описаними подіями. Степан Бандера пояснює: “Де було можливо, там УНК був активізований і відповідно підносилося його значення. Українська Національна Рада створилася у Львові в липні 1941 року у зв’язку з УНК; так само на всіх масових народних зібраннях і маніфестаціях по всьому терені особливо відзначалося постання УНК як центру всеукраїнської політичної консолідації. Дальший розвиток подій був такий, що не було можливостей для дії УНК, як легального самостійницького центру”.¹⁶³

XII (Націоналісти не капітулюють)

Німецький уряд був заскочений постановням української держави. Політика “доконаних фактів”, яку реалізувала ОУН під проводом Степана Бандери, змусила Адольфа Гітлера скликати в своїй головній квартирі нараду в українській справі. З висловів повище цитованого Кундта

161 його “Великий історичний чин”, “ВШ”, червень 1953, с. 2.

162 Д. Шумук, “Пережите й передумане”, с. 464-465.

163 його “Словодо українських націоналістів-революціонерів”, “Перспективи Української Революції”, с. 86.

помічаємо, що 3-го липня німецькі окупаційні органи ще не мали чіткої децизії щодо відновленої української держави. В нараді, скликаній Гітлером, здається, 5-го липня, взяли участь ген. Кайтель, Й. фон Ріббентроп, Г. Гімлер і адмірал В. Канаріс. Після обміну думками, Адольф Гітлер звернувся до Гімлера, шефа СС-ів і Гестапо зі словами: "Partei-genosse Himmler, machen Sie Ordnung mit dieser Bande". (Партійний товаришу, Гімлере, зробіть порядок із цією бандою).

Відразу розпочалися арешти: першого Гестапо арештувало Степана Бандеру, пізніше — д-ра В. Горбового, а далі членів революційної ОУН — мгр М. Богуна, мгр Я. Рака, мгр В. Янева та членів УНК-гетьманців полк. Вартоломея Євтимовича, мгр В. Бачинського, проф. П. Ісаїва та УНР-івця Ісаака Базяка з Варшави. Свідок цих арештів пише: "перед вікнами УЦК проїхав грузовик із уніформованими гестапівцями, а серед них був і мій знайомий, один із редакторів "Краківських Вістей", пан Д... колишній співробітник "Мети" (у Львові)... Додати тут треба, що вже пізніше, у Львові, цей самий пан Д. вже й не крився зі своєю службою в Гестапо і сумлінно виконував доручення останнього".¹⁶⁴ Разом із Степаном Бандерою, д-ром Володимиром Горбовим і іншими згаданими особами, нацисти ще арештували Самійла Підгірського (родом із Ковельщини) і Миколу Мостовича (з Волині).¹⁶⁵ Цей факт вказує на те, що д-р Горбовий і Комісія Державного Плянування ОУН підготували державницьку репрезентацію дійсно всенаціонального масштабу, бо в УНК були сильно заступлені гетьманці, УНРівці, члени кол. західньо-українських партій, Волинь і Полісся репрезентував Самійло Підгірський, який був 1923–4 рр. головою Української Партії Національної Революції, створеної д-ром Д. Донцовим. Дружиною Самійла Підгірського була сестра Дмитра Донцова — Олександра, яку німці розстріляли 1943 р. в Ковелі, а самого Підгірського розстріляли росіяни 1945 р. Микола Мостович (із Дубенщини) був членом Крайової Екзекутиви ОУН на Північно-Західних Українських Землях в другій половині тридцятих років, засуджений поляками на 9 років тюрми в Рівному, 26 травня 1939. Д-р Горбовий мав сказати Шумукові: "З Волині заарештували тоді (в липні 1941) разом з нами і в цій самій справі Самійла Підгірського й Миколу Мостовича. Мостовича я дуже, дуже любив, це дуже гарна людина".¹⁶⁶

Про ці арешти пише тодішній секретар ПУН, З. Книш: "В Сича (полк. Р. Сушко) є вже новості. Оказується, що вранці гестапо виарештувало кільканадцять українців у Кракові, точно ще невідомо, кого. Знаємо вже, що взяли з бандерівців д-ра Володимира Горбового, Воло-

164 В. Андрієвський, "Краківські образки". Чи не мова тут про ред. Михайла Добрянського-Демковича, члена УЦК, якого пізніше нацисти поставили на посади окупаційної влади в містечку Радимно?

165 Гляди Д. Шумук, "Пережите й передумане", с. 57.

166 там же, с. 1465.

димира Янова і магістра Ярослава Рака, прихильників гетьманської організації полк. Вартоломея Євтимовича, магістра Бачинського і навіть проф. Петра Ісаєва... Покищо ще ніхто не знає, чого від них хочуть... Ще менше знає Бізанц і проф. Кубійович з УЦК".¹⁶⁷ Книш пише явну неправду, бо і він, і Сушко, а тим більше Бізанц дуже добре знали, що йде німецька атака на ОУН і взагалі на всіх самостійників-державників.

Про полк. Альфреда Бізанца, референта українських справ в Управлінні Генеральної Губернії, а потім в Губернії Галичина, так висловився знавець: "З Бізанцом був пов'язаний полк. Сушко, який тільки те й робив, що постійно утримував з ним і з Басром зв'язки. Як тільки була зайнята домівка ОУН у Кракові, полк. Бізанц став по боці Мельника, і ті, хто ввійшов до нової організації, що її створив автор "Розбрату" для підтримки "авторитету ПУН" мали від нього велику підтримку, якщо йшлося про побороювання бандерівців чи викидування їх з різних, ними ж створених установ. Так був усунений Ярослав Старух з УЦК, так був усунений з Союзу Кооператив у Сяноці mgr. Д. Яців, який опісля загинув в Авшвіці, та багато інших. Це створило важку атмосферу, бо появилось багато типів, які дбали про те, щоб про багато справ "довідався" полк. Бізанц, який ладнав трудніші справи з допомогою гестапо. Ці типи ганебним способом, без жадних моральних обмежень, вправлялися в тому юдиному ремеслі аж до кінця німецької окупації України. В ім'я правди треба ствердити, що полк. Бізанц завдав багато моральної шкоди українській спільноті під час другої світової війни".¹⁶⁸ Автор цих рядків називає Ганса Басра "найбільшим ворогом" Похідних Груп ОУН. Баср очолював "Зіхергайтсдінст" у Львові з рангою "штурмбанфюрера", який мав ярлик "знавця слов'янських справ", і далі: "цей власне Баср "полював" на членів ОУН по цілій Україні".¹⁶⁹

В описаній вгорі розмові між українцями та німцями 3-го липня брав участь полк. А. Бізанц. Отож, твердження Книша, що група Мельника-Сушка-Бізанца нібито нічого не знала про ворожі заходи нацистів проти націоналістів-самостійників — суцільна брехня. Вони ж були причетні до цих подій по стороні нацистів.

Про те, що німці дуже серйозно трактували дії революційної ОУН, що їх старається применшити Книш, потверджують навіть сучасні комуніо-польські дослідники А. Щесняк і В. Шота, які писали: "Дії українських націоналістів викликали констернацію в гітлерівському уряді. Заступник Франка, Кундт зажадав прибуття до нього Бандери і Горбового і закинув їм, що Конгрес (з'їзд УНК; 22 червня 1941) проголосив постанову "української держави" без узгодження з німецькою владою. Обидвох покарано домашнім арештом".¹⁷⁰

167 його "Б'є дванадцята...", с. 340-341.

168 М. Климишин, "В поході до волі", с. 293-294.

169 там же, с. 392.

170 їхня "Дорога до нікоуд", с. 97.

Також Володимир Кубійович пише неправду: “Але роля УНК швидко скінчилася, бо після окупації Львова німецькими військами і “акту проголошення Української держави” 30 червня членами ОУН, очолюваної С. Бандерою, УНК виконав свою ролю і став зайвим”.¹⁷¹ Кубійович знав, що УНК розгромили гітлерівські расисти при допомозі деяких його близьких співпрацівників. Дамо ще раз слово З. Книшеві, щоб показати його вороже наставлення до УНК: “Український Національний Комітет розігнався до пропаганди. Адвокати д-р Степан Шухевич і д-р Володимир Горбовий увихалися поміж українською громадою в Кракові, можна їх було бачити то на вулиці серед купки слухачів, то на коридорі “Українського Допомогового Комітету”, то під брамами таборових приміщень. Навіть якісь сходи для інформації громадськості скликали... Від імені УНК випущено одноднівку й широко розкольпортовано. Слаба сторінка Українського Національного Комітету лежала в тому, що з нього залишилися лише “ріжки й ніжки”... Отак неславно закінчив своє ефемеридне існування Український Національний Комітет. З великої хмари випав малий дощ”.¹⁷² Дивно, але факт, що ідентичну негативну оцінку УНК подали польські большевики: “Не знайшовши піддержки, УНК не проявив більшої діяльності. Так, отже, вже в половині 1941 р. впала бандерівська концепція утворення уряду при співучасті інших буржуазних націоналістичних українських партій”.¹⁷³ Промовчали опоненти й вороги УНК, що УНК був силою розгромлений, і деякі його члени пішли до тюрми й на муки, бо також дорогою була для них ідея УССД. Багато членів УНК стали до активної боротьби проти німецьких окупантів. Два тижні після відновлення української держави сталась ось така подія: “Незабаром по тому (мова про арешти членів УНК у Кракові — А. Б.), голова УЦК знову вибрався до Львова, а повернувшись звідти, знову зібрав нас і, повідомляючи про арешти у Львові, заявив нам щиросердечно: “Можете думати про мене що хочете, а я вам скажу, що нам ніякої держави не потрібно. Досить, як будемо мати свої школи, свій університет, свою кооперацію, зможемо розвивати своє культурне й економічне життя..”. Ми були приголомшені цією новою заявою і тоном пана голови УЦК. Поруч зі мною стояв д-р В. Кархут. — Чули? — озвався він до мене. — Чув! — відповів я, і більше не могли ми промовити ні слова”.¹⁷⁴

Десь на початку серпня 1941 р. проф. Андрієвський “з паном послом Мудрим вирішили вирядитися від імені УНК з проською про протекцію пана голови УЦК — проф. В. Кубійовича. Він прийняв нас урочисто, в присутності свого секретаря в залі прийнять, навіть із золоченими меблями. Але, коли ми заявили нашу просьбу про дозвіл пересіджати на

171 В. Кубійович, “Мені 85”, Мюнхен, 1985, с. 97.

172 його “Б’є дванадцята...”, с. 283–284.

173 А. Шесняк і В. Шота, “Дрога до нікоуд”, с. 97.

174 В. Андрієвський, “Краківські образки”, “ППП”, 23 жовтня 1955.

батьківщину, крім робітників, ще й українським інтелігентам, обличчя пана голови стало суворим і холодним. — Я того не можу зробити... — Ми думали, що пан голова як український патріот... — Я є німецький урядовець, — холодно перебив нас пан голова УЦК в Кракові. Ми не мали більш нічого до розмови".¹⁷⁵

Нарешті, ще одна важлива справа, про яку пише проф. В. Андрієвський: "А тепер далі — про прапор. Десь уліті 1941 р. вийшов офіційний наказ голови УЦК в Кракові, що надалі українці мають вживати прапор із жовтою барвою вгорі і блакитною вниз. Для всіх не було сумніву, що то є робота мельниківців. Але за мельниківцями був УЦК, а за УЦК — німці".¹⁷⁶

Історичне значення УНК під керівництвом д-ра Володимира Горбового так окреслює Ярослав Стецько: "Український Національний Комітет у Кракові виконав з честю своє загально-українське завдання, задокументував не лише перед німецьким світом, але взагалі перед світом — єдність української політичної думки у справах суверенітету нації, здемаскував теж зі свого боку перед світом нікчемність нацистів, дав поштовх, щоб українці без різниці партійно-політичних переконань засвідчували фактами свою волю до незалежного державного життя і не годились із станом окупації, без огляду на його "окцидентальне", чи євразійське походження..".¹⁷⁷

Досягнення державно-творчої підготовки УНК вповні використало Українське Державне Правління, як наприклад щодо координації державницької політики з екзильним урядом УНР. Зацитуємо наступний документ:

УКРАЇНСЬКИЙ УРЯД

Львів, дня 5.VII.1941

ч.: 11/41

ВИСОКОПОВАЖАНИЙ ПАН

Президент Андрій ЛІВИЦЬКИЙ У Варшаві

Ваша Ексцеленція.

Маємо приємність і повну історичну сатисфакцію подати Вам до відома, що на українській землі розвиває свою діяльність українська влада. У звільненому Львові постав з волі українського народу Український Уряд. Засяг його компетенцій обіймає всі терени, звільнені від московсько-більшовицької армії. Його ідейні впливи опановують всі українські землі і всіх українців, що живуть на Україні і поза нею.

Речник української національної опінії Митрополит Андрей Шептицький уділив своє благословення Урядові і видав відручне письмo, яким дає новому Урядові повну свою піддержку.

¹⁷⁵ там же, "ШП", 30 жовтня 1955.

¹⁷⁶ там же, "ШП", 13 листопада 1955.

¹⁷⁷ його "30 червня 1941", с. 155.

Пізнавши Ваш високий патріотизм, з яким оцінюєте кожен подію в українському національному житті, знаємо, що присяднастесь до загального становища українського народу і дастьте піддержку новому Урядові в подібній формі, як це зробив Митрополит Андрей Шептицький.

Висловлюємо надію, що Ви, як легальний заступник бл. п. Отамана Симона Петлюри, видастьте відручне письмо, яким визнасте Український Уряд у Львові і тим способом нитка української державної традиції знайде своє природне продовження в новому фактичному політичному стані на Україні.

Пам'ятаємо Ваше становище до консолідаційної акції, яку переведено у Кракові, де Ви перші дали згоду підписати заяву, в якій уміщено зобов'язання підчинитися Українському Урядові, що повстане на Українській Землі, — і тому тільки з огляду на поспіх звертаємося з цим письмом та пропозицією, яка певно знаходить у Вас повне зрозуміння.

Ми притягнули вже й готові притягнути до співпраці й на даліше всіх українців — без огляду на їх колишні політичні переконання. Будемо спільно Суверенну, Соборну, від нікого незалежну Українську Державу.

СЛАВА УКРАЇНІ — ГЕРОЯМ СЛАВА!

За Українське Державне Правління

Ярослав СТЕЦЬКО

печатка: «Українська Держава»
посередній: тризуб

голова

Після арешту гестапом д-ра Володимира Горбового, керівництво УНК перебрав проф. Віктор Андрієвський. День-два пізніше, гестапо викликало його, прийняв полковник гестапо, який дав Андрієвському до прочитання “довгу телеграму” за підписом самого шефа державної поліції Гайнріха Гімлера, в якій м. ін. “було друкованими літерами набито, що “Бюлетень Українського Національного Комітету в Кракові не сміє більше виходити”.¹⁷⁸ Ярослав Стецько подає дату 8 липня, коли-то сталася повища подія.¹⁷⁹ Підпис Гімлера, одного з найжорстокіших виконавців наказів Гітлерової расистської політики, означав, що німецька держава себе остаточно й формально визначила проти постолаї Української Держави та реалізувала колоніяльно-загарбницьку політику.

В одній книжці З. Книша знаходимо наступну інформацію з ординарним навітленням: “знайшовся тільки один, що серйозно потрактував “Український Національний Комітет”. Ніхто б і не вгадав, що Альфред Розенберг, керівник заграничної політики націонал-соціалістичної партії і недавно найменований шеф міністерства для східних справ, поцікавився УНКом. Хтось у його бюрі дістав краківську одноднівку, переклав її на німецьку мову і справа рушила по всім щаблям бюрократії, доки не дійшла до Кракова в часі, коли по “Українським Національним

178 В. Андрієвський, “Краківські образки”, “ШП”, 30 жовтня 1955, гляди також його “Великий історичний чин”, “ВШ”, червень 1953, с. 2.

179 його “30 червня 1941”, с. 153.

Комітеті” і слід застиг”.¹⁸⁰ Німці розуміли без порівняння краще від З. Книша силу українського революційного націоналізму та реальність відновленої держави, ніж людина в полоні власного амбіціонерства і ненависти до революціонерів-самостійників.

До урядових б'юр ПУН в Кракові десь в половині липня 1941 р. зайшов німецький старшина “Шуцполіцай” з “величезною шкуряною течкою під пахою та зажадав побачення з полк. Сушком”. Але тому, що Сушко десь вийшов, то справу ладнав Книш. Німецький старшина сказав, що “йому доручено перевести слідство в тій справі з наказу міністерства Розенберга”. Книш пише: “Розмова йшла дуже чемно, якимось вияснив я йому, що чув дзвін, та не знає, де він. Про цей Комітет слід довідуватися не в нас, тільки в підписаних у його імені осіб, а зрештою він уже не існує... Пішов лейтенант шукати Горбового й Шухевича, щоб якимось зліпити свій рапорт до Берліна і напевно мусів бути розчарований, що з таких грубих актів вийшла така тонка справа”.¹⁸¹ Можливо, що цей старшина був розчарований тим, що замість конфронтації із мужніми українськими націоналістами, він зустрів у ПУНі застрашених капітулянтів, які на всі боки відрікалися від українського революційного націоналізму. З. Книш напевно вияснив цьому старшині свою непримиренну ворожнечу до постолю української держави і до творців цієї держави.

З поданого епізоду бачимо, що для могутньої нацистської імперії справа України не була вже такою маловажною, коли Міністерство зовнішніх справ мало про неї “грубі акти” та шеф всієї внутрішньої безпеки в німецькій імперії особисто слав телеграми ліквідувати Українську Державу.

Фігури, такі як Книш, в історичній перспективі — нещасні й трагічні; в них брак національної гідності і чести стати солідарно проти ворога разом з другими українцями.

В той час, коли ПУНівська група бажала чим скорше зліквідувати УНК, то ідейно-моральна сила починів Українського Національного Комітету була живою. У відновленій Українській державі, в липні 1941 р., на безлічі велелюдних демонстрацій сотні тисяч українських громадян заявляли свою вірність і лояльність відновленій державі. Це був всенародний референдум. Похідні групи революційної ОУН будували цю державу на широких просторах Західньої, Північно-Західньої, Центральної і Південної України. Творилася державна адміністрація по областях і районах. Формувалися станиці української державної міліції. Закладалися українські державні військові школи, урухомлено засоби української державної комунікації та транспорту, закладано систему шкільництва. Починали працювати окремі міністерства.¹⁸² Ролю УНК

180 його “Б”є дванадцята...”, с. 284.

181 там же, с. 285.

182 гляди А. Бедрій, “Українська держава, відновлена Актом 30 червня 1941”, Нью-Йорк, 1981.

у цьому державному будівництві описав член Українського Державного Правління: “З вибухом воєнних операцій на Сході почалася політика ОУН — політика “доконаних фактів”. Це йшло спершу тим легше, що вся увага гестапа була звернена на роботу Українського Національного Комітету, оскільки в ньому були об’єднані всі політичні відтінки української думки, а головною силою, на яку він спирався, була ОУН. Це полегшило рух похідних груп під кордон і його перехід, бо поліції навіть не снилося, що поза акцією комітету, в якому організаційний апарат був дуже заангажований, рівнобіжно йде друга акція, що своїм засягом і наслідками далеко перевищує першу... головна група ОУН... встигла прибути до Львова 30 червня 1941 р... і ще того самого дня... проголошено перший і рішальний в українсько-німецьких взаєминах того часу “доконаний факт” — державну самостійність України”.¹⁸³

Трьох членів Президії УНК — проф. В. Андрієвський, д-р С. Шухевич і В. Мудрий — ще сходилися кілька разів після арешту д-ра В. Горбового й інших. Під тиском окупаційного терору УНК припинив свою діяльність, але ніхто з Президії формально не відкликав актів УНК, тобто всі видержали на безкомпромісово державницькій позиції”.¹⁸⁴

В перших десяти днях місяця липня 1941 р., голова УДП, Ярослав Стецько, прийняв рішення “передати повновласті голови підпільного УДП д-рові Володимирові Горбовому, в. о. голови УНК”, але це “не сталося по причині унеможливлення йому німцями прибути до Львова перед арештуванням мені. Лев Ребет і проф. М. Панчишин радо годились з моїм пляном дії у Львові, приймали цю розв’язку дуже радо”.¹⁸⁵ Сучасні польські дослідники вважають, що д-р В. Горбовий був призначений міністром в Українським Державним Правлінні.¹⁸⁶ В самвидавнім “Українським Віснику” з 1970 року, описується д-ра В. Горбового, що він “міністер закордонних справ в уряді Я. Стецька у 1941 році”.¹⁸⁷ Насправді, міністром зовнішніх справ в УДП був призначений Володимир Стахів. З поданих завваг помічасмо, що своїм престижем, авторитетом і кваліфікаціями д-р Володимир Горбовий мав дані стати президентом Української Держави чи одним із чоловічих міністрів твореного в безкомпромісовій визвольній боротьбі уряду.

ХІІІ (Нескорений нацистським терором)

Німці завезли схоплених гестапом д-ра Володимира Горбового й провідних членів ОУН та деяких членів Українського Національного Комі-

183 Лев Ребет, “Світла і тіні ОУН”, Мюнхен, 1964, с. 99.

184 Гляди Я. Стецько, “30 червня 1941”, с. 153.

185 там же, с. 152.

186 Гляди А. Шесняк і В. Шота, “Дрога до нікоуд”, с. 105.

187 “Український Вісник”, випуск 2, Париж, 1971, с. 235.

тету до в'язниці в містечку Рабка, у Високих Бескидах, яких 50 км на південь від Кракова.¹⁸⁸ Рівночасно, нацисти скріпили натиск на людей з групи ПУН. Наприклад, З. Книша заставили підписати заяву, що без дозволу гестапо він нікуди з Кракова не виїздитиме і що не буде занімається ніякою діяльністю, зверненою проти німецьких народобвивців. Книш відповів: "Коли змушуєте мене, то я вам це підпишу".¹⁸⁹ ПУНівський "центр Організації переніся на схід... Краківська станція ОУН не мала вже ніякої іншої роботи як те, щоб бути переїзdnим пунктом", і тоді гестапо повезло свого урядовця Книша, до Рабки, де він був у "почеснім арешті", як сам пише. Він оправдовує німецькі арешти членів революційної ОУН і інших самостійників: "в тому нема ніякої ганьби, цього хвилево вимагає політична ситуація і це скоро скінчиться. Свій побут у Рабці Книш прирівнює до вакацій і відмічує, що будучи в Рабці, він одержував регулярно платню: "За все платимо власними грішми, але по урядових цінах і це смішно мало. Наші працедавці мають обов'язок посилати нам таку саму платню, як ми заробляли "на волі". Гестапо це вимогло і наказало, що після звільнення нас мають прийняти на те саме місце до праці".¹⁹⁰ Створюється враження, що його післали до Рабки виконати агентурно-донощицьку (сексотську) роботу вивідання від ув'язнених там провідних членів ОУН різних тасмниць.

В Рабці Книш "кілька разів ходив туди (до поштово-телеграфічного уряду — А. Б.) на телефонні розмови з Краковом". Книш переніс там туди бюро секретаря ПУН: "З початком вересня приїхав Костик Горський, привіз усякої літератури й копицю листів і різних справ до поладження — я ж усе ще рахувався Секретарем ПУН. Від нього довідався я про трагічну смерть Сеника-Грибівського і Миколи Сціборського від братовбивчої кулі в Житомирі".¹⁹¹ Ця велика НКВДівська провокація напевно додала авторові жадоби ще завзятіше поборювати революційну ОУН на спілку з ворогами України. Принатідно довідуємося, що д-р Горбовий був "завзятим бріджістом... любив цю гру і грав її добре". Замітка подана в такий спосіб, щоб принизити д-ра Горбового, як картяра.

14 вересня 1941 р., гестапо перевезло всіх в'язнів із Рабки до Кракова. Книш із дружиною зразу поїхали спеціальним військовим поїздом "на працю" до Львова. Перед виїздом із Кракова, гестапівський старшина Роммельман, під якого наглядом був Книш, дав йому такий наказ: "А коли приїдете до Львова, маєте негайно зголоситися до гестапо, покликатися на мос доручення і достосуватися до вимог мого львівського

188 гляди "Дрога до нікоуд", с. 97: "Бандеру і Горбового покарано домашнім арештом (у Кракові). Кілька днів пізніше, Горбового і інших націоналістів ув'язнено в Рабце, а після цього у в'язниці Монтелоніх у Кракові".

189 його "Б'є дванадцята...", с. 343-344.

190 там же, с. 353-354. Підреслення мої — А. Б.

191 там же, с. 362.

“камерада”... Ще того самого вечора всіли ми на поїзд... за двадцять годин доїхали ми до Львова”.¹⁹² Наступив черговий етап в житті Книша, допомагаючи ворогові, поборювати український націоналістичний рух. Вкоротці, 15–16 вересня 1941 р., німецькі окупанти провели по всій Україні масові облави членів і симпатиків ОУН. Зловили тоді біля 2000 осіб, з яких кількості відразу повісили або розстріляли. Про тодішню працю З. Книша може довідатися ще колись детальніше. Але за свої вислужницькі заслуги “гітлерівці іменували його біргермайстром в Калуші, а відтак найвищим ненімецьким співробітником Крайсгаптмана у Золочеві. Чи не головокружна “кар’єра” з канцелярії ОУН в Кракові на такі високі пости в німецькій адміністрації?.. (а під кінець II. світової війни — А. Б.) Книш вигідно, в тепло нагрітому вагоні, приїхав аж до Дорнірну на швейцарському кордоні”.¹⁹³

В той час, коли З. Книш зажив вигідно під німецькою окупацією в Україні, виконуючи різні “накази” гестапо, д-ра Володимира Горбового німці вкинули до одної з найгірших їхніх тюрем “Монтелюпіх” у Кракові за це, що він не скорився перед ними, не відрікся боротьби за УССД. Сам Горбовий записав наступне: “В Монте-Люпіх панували жахливі умови режиму. В 1942 р. я тяжко в тюрмі захворів. Німецька лікарська комісія перевірила стан мого здоров’я та направила мене в клініку для заразливих хворіб професора Костржевського в Кракові, вул. Коперніка, ч. 15. Дальше ця справа опинилася в Головному управлінні Безпеки Райху. 14 липня 1942 р. зайшов у лікарню представник німецької служби безпеки і заявив, що згадане управління Райху звільнило мене з ув’язнення з огляду на стан мого здоров’я. Німецька сваволя підірвала фізично моє здоров’я, та морально я вийшов без найменшого пороку. Я був радий, що зберіг своє добре ім’я і гідно відстояв права і честь свого народу”.¹⁹⁴ У розмові з спів’язнем російських концтаборів, д-р Горбовий мав сказати: “Годували нас тоді у тюрмі дуже погано, і я захворів на туберкульозу. І тільки завдяки лікарям мене звільнили”.¹⁹⁵

Проб це, як виглядало життя в тюрмі Монтелюпіх, записав один із в’язнів цієї жахливої тюрми: “Внутрішня обстановка тюрми та тюремний харч були без порівняння примітивніші і гірші, ніж за польських часів. Келії були переповнені. До малої келії, призначеної на 1–2 в’язнів, давали тепер шістьох в’язнів... без проходу, без можливості обмитися, поголитися чи змінити білизну”. ОУНівців карали за створення української держави і, згодом, за визвольну боротьбу проти німецьких зайдів: “наша справа була проста: ми проголосили незалежність нашої

192 там же, с. 367.

193 Ярослав Гайвас, “За оздоровлення основ”, “ВНП”, квітень, 1983, с. 427.

194 “Відкритий лист В. Горбового Голові Ради Міністрів СССР” з 28 липня 1976, “ВНП”, грудень 1976, с. 1365. Підкреслення моє — А. Б.

195 Д. Шумук, “Пережите й передумане”, с. 465.

держави, не признали німецької окупації і стояли на тому становищі далі... Щовечора перед сном ми молилися голосно та співали “Боже Великий”... Пізною осінню 1941 р. в тюрмі на “Монтелюпіх” появилася тиф... його жертвою впав д-р Олександр Курчаба”.¹⁹⁶ Від осені 1941 до літа 1942 р. через тюрму “Монтелюпіх” перейшли сотні українців, в тому не менше 150 схоплених нацистами членів і симпатиків революційної ОУН.

Мучеництво й відвага д-ра Володимира Горбового не пішли на марно.

В скорому часі зникли з України опортуністи, ренегати й капітулянти перед нацистськими расистами. Труд і чин д-ра Горбового дуже допоміг у відбудові української держави та утруднив німцям обманювати український нарід різними пропагандивними кличами. Горбовий був між найпершими, які не лише повелися якнайгідніше з національного погляду, але й стали на прох з брутальним завойовником. Такі люди своєю жертвою і витривалістю творили кращу майбутність для своєї нації, простували національний хребет мільйонів. Абсолютно правильно оцінив події з 1941 р. сам д-р Горбовий: “Ці події мають важливе історичне і виховне значення. Їх треба увіковічнити. Хай грядущі покоління знають, як ми поставили себе в слушній хвилині. Важливий при тому був ось цей момент. Наша гідна принципова постава викликала в німецьких верхах тевтонську лють. Служба Безпеки Генеральної Губернії хотіла наших трьох суспільних лідерів зліквідувати. В тій трійці було прізвище Ярослав Стецька і моє. Однак Берлін не дав на це своєї згоди... Хоч була нагода втечі, то ніхто з наших суспільних керівників не скривався. Навпаки, вони стояли непохитно на своїх позиціях і були готові під безпосередньою загрозою загибелі відстояти честь, гідність і право свого народу”.¹⁹⁷ Третьюю особою в згаданій трійці був Степан Бандера.

Д-р Горбовий є не лише з категорії провідників. Він визнавав і реалізував ідеї і програму ОУН, зокрема засаду, що визволення народу і відбудова національної держави прийде завдяки змагові власними національними силами. Він був приклонником сильної незалежної від посторонніх потуг визвольної організації та концепції революційної боротьби. Д-р Горбовий підметно творив історію. Завдяки таким як він, революційна ОУН є в авангарді визвольної боротьби українського народу.

XIV (В неволі чехів і поляків)

З Кракова родина Горбових переїхала до Праги на Чехах, де д-р Горбовий лікувався і приходив до здоров'я. Там він був у зв'язку з д-ром

¹⁹⁶ Петро Мірчук, “У німецьких млинах смерті”, Нью-Йорк-Лондон, 1957, с. 18–30.

¹⁹⁷ В. Горбовий, “В альбом грядущим поколінням”, “ВШ”, грудень 1981, с. 1411–1412. Підкреслення мої — А. Б.

Дмитром Донцовим, який також переїхав до Праги і викінчував свій великий твір “Дух нашої давнини”, що вийшов друком 1944 р. у Празі. В той час Організація Українських Націоналістів вже вела збройну боротьбу проти гітлерівських расистів та підготовляла сформування революційної армії — УПА. Осінню 1942 р. постали перші повстанські сотні ОУН, що розвинулися весною 1943 р. в курені УПА. В 1943–45, УПА зводила завзяті бої з німецькими і російськими окупантами з'єднаннями розміру полків, проти яких оперували цілі ворожі дивізії. Вістки про подвиги ОУН-УПА напевно доходили до д-ра Горбового. Наприклад, в його рідній Долинщині, УПА звела бої в липні 1944 р. з двома фронтовими німецькими дивізіями.¹⁹⁸ ОУН, очолена Степаном Бандерою, за яку терпів д-р Горбовий, давала гітлерівській Німеччині збройними ударами належну відплату за всі поповнені нею воєнні злочини в Україні. Від зброї ОУН-УПА згинувли тисячі нацистів.

Після втечі німецьких зайдів з України, у Берліні снували ще одну затію, а саме йшли заходи пов'язати ОУН-УПА з падаючою німецькою імперією, бо УПА становила тоді мілітарну силу, рівнорядну кільком дивізіям війська. Осінню 1944 р. нацисти випустили з концтаборів і в'язниць кількох провідних українських націоналістів з наміром перемовити їх піти на коляборацію з гітлерівською Німеччиною. “Центральною фігурою був д-р Фріц Арльт, старшина військ СС-ів, який відіграв домінуючу роль в зносинах з українцями в Генеральній Губернії в 1939–41 роках”. Він висунув концепцію відновити Український Національний Комітет. Німці звільнили Степана Бандеру з концтабору Саксенгаузен 27 вересня 1944, і тоді Арльт зразу з ним зустрівся. Степан Бандера порадив йому звернутися з цією справою до д-ра Володимира Горбового у Празі. “Однак Арльт не домовився з Горбовим до нічого...”.¹⁹⁹ Степан Бандера мав довір'я до д-ра Горбового в питаннях зовнішньої політики ОУН. Рівночасно, ця подія вказує на існування ділового зв'язку між д-ром Горбовим і Проводом ОУН.

Відкинення Горбовим спізненої німецької ініціативи було абсолютно правильним рішенням. Український нарід стільки витерпів від нацистських окупантів, що під кінець 1944 р. ніяк українським націоналістам не личило будь-як зв'язуватися з цією кримінальною імперією. Д-р Горбовий зробив заключення, що гітлерівська Німеччина стоїть на порозі своєї ліквідації, й з політичними банкрутами не по дорозі для ОУН співпрацювати. Проте, навіть ще тоді знайшлися одиниці, які погодилися на проєкт нацистів і зліпили коляборантський Український Національний Комітет, під омофором якого проголосили формування “Української Національної Армії”. Ця УНА однак ніякої ролі не відіграла, бо вкортці прийшов кінець злочинній нацистській державі:

198 Микола Андрусак, “Нарис історії Бойківщини”, “Бойківщина”, Філядельфія, 1980, с. 160–161.

199 John A. Armstrong, “Ukrainian Nationalism”, 2-е вид., Нью-Йорк, 1963, с. 180.

Д-р Володимир Горбовий в старшому віці
Світлина з часопису "Шлях перемоги", ч. 28, 8 липня 1984 р.

З невідомих причин, родина Горбових не виїхала на Захід із Чехії перед приходом російських завойовників весною 1945 р. У відновленій ЧСР, д-р Горбовий одержав посаду юрисконсульта (юриста-консультанта) у Міністерстві земельних справ Чехо-Словацької Республіки, бо цей же він мав чеський докторат права. Спочатку виглядало, що ЧСР буде демократичною державою, бо такою була вимога західних альянтів та у виборах до Конституційних Зборів взяли участь різні партії, а комуністична здобула всього 114 мандатів на всіх 306. В. Горбовий перебував давніше багато років на Чехо-Словащині, знав терен і тому він, можливо, сподівався, що звідтам він зможе допомагати найбільше визвольній боротьбі, що проходила інтенсивно на Рідних Землях. Могли бути в нього сильні надії на скорий зудар Заходу з москалями.

Але у червні 1946 р., большевик Клемент Готвальд став прем'єром ЧСР, і в скорому часі москалі перемінили її в свого послухного сателіта — ЧССР. В той самий час, д-р Горбовий звернув на себе особливу увагу Москви і її висулжників, бо на Нюрнберзькому процесі був запропоно-

ваний маніфест Українського Національного Комітету з 1941 року з його підписом, як голови. Правники та журналісти “подивлялися мужність і поставою авторів тієї і подібних заяв в українській справі”.²⁰⁰

На початку 1947 р., д-р Горбовий одержав “тимчасове громадянство Чехословаччини”.²⁰¹ В тому часі на Українських Землях, в тому і на окупованих польськими большевиками, йшла завзята боротьба ОУН-УПА проти окупантів. На Закерзонні крайовим провідником ОУН був Ярослав Старух, колишній співробітник Горбового в краківському УДК і УНК 1941 року. В травні 1947 р., Москва змусила своїх польських і чеських сателітів підписати договір співпраці для поборювання ОУН-УПА. Активність українського підпілля поширилася і на ЧССР, бо через цю державу переходили рейдуючі відділи УПА і зв'язкові підпільної ОУН.

І саме тоді, “в липні 1947 р., уряд Польщі проголосив мене воєнним злочинцем за мниму співпрацю з німцями під час війни” — пише д-р Горбовий. Тоді в Польщі був при владі сталінський режим Болеслава Берута. 1 серпня 1947 р. послухний празький режим дав наказ арештувати д-ра В. Горбового і вже 7 серпня чехи передали його полякам.²⁰² Схопивши його в свої руки при допомозі чеських і польських виступників, москалі зраділи, бо попав їм в руки провідний член ОУН.

Д-р Горбовий далі пише: “В ноті польського уряду було сказано, що я буду поставлений перед суд. На жаль, до того суду не дійшло і не могло дійти, бо цілий рік упертого слідства не дав ніяких доказів моєї вини. Навпаки, я доказав, що до політичного курсу Гітлера я був критично наставлений..., а “документ”, який обґрунтовував домагання моєї видачі, не вдало сфабрикований. Польська влада була скомпромітована і замість того, щоби мене повернути назад в ЧСР, вона передала мене в Варшаві 9 липня 1948 р. советській владі”.²⁰³

Польські енкаведисти сподівалися, що зможуть видобути від д-ра Горбового різні організаційні таємниці про ОУН. Тому “в часі ув'язнен-

200 В. Горбовий, “Відкритий лист голові Ради міністрів СССР А. Косігіну” з 28 липня 1976, “ВШ”, грудень 1976, с. 1365.

201 згідно з його листом з 30 січня 1962.

202 лист В. Горбового з 30 січня 1962. В книжці Д. Шумука подано, що чехи арештували його 1945 р. “Пережите і передумане”, с. 466. В статті “Завжди незламний” знов же сказано: “у дні 1 серпня 1947 чеські власті його арештували і, після 11-місячних переслухань, без ніяких вияснень, — 9 липня 1948 передали польському комуністичному урядові”. “Українська Думка”, 10 травня 1979. В книзі “Ferment in the Ukraine”, ed. by M. Browne, Лондон, 1971, с. 224, написано, що Горбового чехи арештували 1 серпня 1947 і на вимогу Польщі перевезено його до Варшави, де слідство тривало один рік, але не дало причини для судження його. Тоді Варшава передала його москалям 9 липня 1948. У листі “До редакції “Правда” від політв'язня доктора В. Горбового” подано, що його арештували в Празі 1 серпня 1948, а у Варшаві “слідство точилося рік”. У півстоліття радянської влади, Париж, 1968, с. 57.

203 лист В. Горбового з 30 січня 1962. В статті “Завжди незламний” подано, що поляки передали Горбового москалям щойно 1949 р. Також у листі Горбового до Правди.

ня у Варшаві, д-р В. Горбовий, якого немилосердно били, вискочив з кабінету слідчого крізь вікно з другого поверху і зламав ногу; не отримавши своєчасно належної медичної опіки, він став калікою на все життя”.²⁰⁴ Інше видання інформує: “його страшно били і він з кабінету начальника слідчого відділу вискочив через вікно з другого поверху і зламав ногу. Після того його відправили в Советський Союз”.²⁰⁵

На цьому місці доцільно пригадати, що в березні 1947 р. від куль УПА загинув польський міністер війни ген. Кароль Сверчевські, а в квітні згинула в засідці УПА група 15 польських старшин. В наступ проти УПА, Варшава кинула половину всієї своєї армії, біля 60.000 вояків, під командування маршала Ролі-Жимерського при допомозі генералів С. Моссори і Радкевича. Їм помагали панцирна дивізія ЧА і кілька бригад прикордонних військ НКВД та чехо-словацька гірська бригада. У вересні 1947 згинув на полі бою крайовий провідник ОУН на Закарзонню Ярослав Старух-Стяг, а у березні 1948 р. поляки зловили командира УПА Мирослава Онишкевича-Ореста, якого пізніше повісили.

XV (Злочинці судять нескореного)

В Москві вирішили, щоб Варшава передала їй д-ра Горбового, грізного ворога російської колоніальної імперії. Тоді поляки, познущавшись над в'язнем-героєм, заявили, що “не знайшли ніяких підстав для того, щоб д-ра Горбового поставити перед суд”.²⁰⁶ “Горбового привезли до спецтюрми НКВД в Києві на вулиці Короленка 33. У Києві також його сильно били. Під слідством він тримався добре”.²⁰⁷ А сам Горбовий записав: “Відомо, як виглядали тоді радянські методи слідства. Звинувачений вважався злочинцем уже через те, що був притягнутий до карної відповідальності. Існував лише односторонній, по суті обвинувальний спосіб розслідування карних справ. Однак я видержав усе страхіття поліцейського збиткування і відхилив усі наклепницькі натяки”.²⁰⁸

В той час, коли москалі “судили” д-ра Горбового, в Україні далі продовжувалася визвольна боротьба, ведена ОУН і УПА під керівництвом ген. Романа Шухевича-Чупринки, полк. Олексі Гасина-Лицаря, сот. Петра Полтави, ред. Осипа Дякова-Горнового, полк. Василя Сидора-Шелеста та багатьох інших. Рівночасно в західних країнах розвивали широку діяльність Закордонні Частини ОУН під проводом Степана Бандери, Закордонне Представництво УГВР і Антибольшевицький Блок

204 В. С., “Завжди незламний”, “УД”, 10 травня 1979. Підкреслення мої — А. Б.

205 Д. Шумук, “Пережите і передумане”, с. 466.

206 В. С., “Завжди незламний”.

207 Д. Шумук, “Пережите і передумане”, с. 466.

208 “Редакції газети “Правда” від політв'язня д-ра Горбового” (1967), “У пістоліття радянської влади”, Париж, 1968, с. 57–58.

Народів під керівництвом Ярослава Стецька, голови УДП в 1941 р. У боротьбі далі брали участь десятки тисяч людей. Наприклад, 8 лютого 1948, ОУН-УПА знищила у великій бою в Майданському лісі біля Борині 120 МГБістів. В березні вбито підполковника ЧА біля Львова, а в травні - підполковника МГБ з Кисва в Підкамінському районі разом із районним командантом МГБ, в липні - майора прикордонних військ МВД в районі Мостиськ і т. д. Лише 1948 р. появилось в Україні біля 70 підпільних видань в багатотисячних тиражах.²⁰⁹

Москалі були змушені спровадити додатково на терени дій ОУН-УПА біля 120.000 членів КПСС, майже самих корінних росіян.²¹⁰ Впродовж 1948 р., ОУН-УПА провела 1422 збройні акції проти окупаційного режиму в 11 областях України. Ворог викрив 1948 р. 94 укріплення українських націоналістів, причому 191 підпільників поповнили самогубство у безвихідних ситуаціях, щоб не попасти живими у руки москалів. Фанатизм революційного націоналістичного руху досягнув свого zenіту. Польський генерал І. Блюм посвідчив, що в прикордонній полосі між Польщею і УСССР діяло в 1948 р. біля 6000 вояків УПА, які становили велику загрозу для молоді польської республіки...²¹¹

Якщо д-р Володимир Горбовий знав про героїчні чини його ідейних і організаційних друзів і подруг, то мусів бути гордий за них, задоволений, що його труд і жертва не пішли на марно, що революційний організований націоналізм міцно закорінився в гушці українського народу.

На наказ Москви, НКВДисти спрепарували проти д-ра Горбового "акт обвинувачення" довкола ним веденого Українського Національного Комітету в 1941 році. Дамо слово самому Докторові: "Вони схидно прищеплюють даному маніфестові (УНК з 22 червня 1941 — А. Б.) пронімецьку тенденцію в роді: "Разом до спільної мети" тощо. Крім того, вони пустили в обіг фальшивку, мовляв, я післав Гітлерові привіт такого змісту: "Великий Фюрер! Ми заси́лаємо тобі привіт іменем усього українського народу. Заявляємо тобі свою підданість і вірність. Хайль Гітлер. Володимир Горбовий"... Для підкріплення тієї негідної клевети вони покликаються на мою дружину Анну Горбову, що вона, нібито, знає і може підтвердити цей факт. Однак вона категорично тому перечить і заявляє, що даний привіт є плодом підлої вигадки. Для належного в'яснення справ необхідно: а) дати змогу моїй дружині Анні Горбовій прилюдно викрити облудну і негідну клевету писак: 1) Смолича Юрія в його "творі" — "З народом чи проти народу"; 2) Харчука Бориса в

209 Гляди Петро Полтава, "Про наш плян боротьби за визволення України в теперішній обстановці", Збірник підпільних писань, Мюнхен, 1959, с. 271.

210 Гляди Л. Шанковський, "Большевики про УПА", "Вісник", Нью-Йорк, ООЧСУ, березень 1968, с. 13.

211 І. Блюм, "Участь польського війська в боротьбі за забезпечення народної влади - бої з відділами УПА", Військово-історичний огляд, Варшава, січень 1959.

його “твори” — “Чуєш, брате!”; 3) Дмитрука Кліма в його “твори” — “Безбагченки”; б) опублікувати повний зміст маніфесту УНК”.²¹²

В той самий час, на еміграції в Західних країнах, появляється друком серія памфлетів-брошур, сповнених провокаційними наклепами й брехнями проти активних в Україні борців за державність. Згадаємо “Український ліс у правдивому світлі” (1947) О. Шуляка (Олега Штуля-Ждановича), “В ім’я правди” (1948) — серія статей Богдана Михайлюка-Зиновія Книша, його ж “Бунт Бандери” (1949) і серія статей З. Книша “Сьогодні і Завтра” в місячнику “Самостійна Україна” в Чікаго (1949). Всі ці видання, як і інші, мали єдину мету: поборювати ОУН-УПА-УГВР. Вони фальшують історичну правду, подають дезінформацію про наш героїчний визвольний рух та очорнюють і принижують провідних осіб, в тому, зокрема, д-ра Володимира Горбового.

Нещодавно, один знавець справ потвердив, що “совєтські автори користуються виданнями Книша для того, щоб спотворювати українських націоналістів і взагалі визвольну боротьбу українського народу та компромітувати наші державотворчі намагання... вони навіть перевидали масовим накладом офсетом “Бунт Бандери” і тепер кольпортують не лише серед української еміграції, але й у Краю. Є дані, що під час переслухань вони дають допитуваним читати це своє видання книжки Книша і тим намагаються зламати їх опір та викликати нехоть до націоналізму”.²¹³ Доцільно навести деякі місця з пасквілю “Бунт Бандери” З. Книша, щоб дійсно усвідомити собі ніцисть і моральну безодню автора.

Він однозгідний з большевицькими закладами: “В сутінках німецької військової розвідки, німецьких політично-шпигунських і поліційних установ снуються (в 1939–40 рр. — А. Б.) гарячкові пляни, як позбутися цієї грізної сили, як вилучити ОУН від рішального впливу на хід української визвольної справи. Ці диявольські наміри не лишилися без успіху — найшли вони своїх виконавців серед самих таки українців, викликали бунт Бандери, розложили націоналістичний рух знутри...”.²¹⁴ Книш огидними словами окреслює відновлену Актом 30 червня 1941 р. українську державу, як продукт німецької розкладової пропаганди, і твердить, що внаслідок відновлення української держави загинули мільйони українців, за що він хоче ставити ОУН під проводом Степана Бандери під суд як воєнних злочинців. Це і роблять постійно москалі.

Книш картає революційну ОУН за те, що її воцелюбні визвольні ідеї розложили Червону Армію, бо українці сотнями тисяч здавалися в німецький полон, щоб включитися до української держави, а це на його думку був злочин: “Партія Бандери пішла на військово-розвідочну спів-

212 В. Горбовий, “Відкритий лист голові Ради міністрів СССР А. Косигіну”, “ВШ”, грудень 1976, с. 1365.

213 Ярослав Гайвас, “За оздоровлення основ”, “ВШ”, квітень 1983, с. 428.

214 там же, с. 10–11. Підкреслення моє — А. Б.

працю”.²¹⁵ Книш наводить сфальшований текст відозви в справі проголошення УССД, точно такими самими словами, як це роблять більшовики, що, мовляв, ця держава “буде тісно співдіяти з націонал-соціалістичною Німеччиною, що під проводом вождя Адольфа Гітлера...”.²¹⁶ Тими словами, що й більшовики вжили проти д-ра Горбового, мовляв, він вітав Адольфа Гітлера і признавав його своїм зверхником, Книш пише про члена Проводу революційної ОУН, полк. Ріхарда Ярого: “На якийсь час він перекидається в південну Україну від сторони Буковини й Бесарабії та посилає звідтіль телеграфічну чолобитню Гітлерові як “командант українських повстанців”.²¹⁷ Він робить заключення: “Ось так то бандерівська імпреза заслужила собі на прокляту пам’ять у мільйонів українців”.²¹⁸ Підкреслену фразу уживають москалі ще від часів проклинання гетьм. Івана Мазепи. Книш кидає на ОУН відомий вже наклеп, що “нею тепер опікуються більшовики, і “цим до певної міри пояснюється животність бандерівців — самі вони вже знеслилися б і розлізлися так, як це діється з усіми зрадниками”.²¹⁹ “Большевики і тягнуть за нитки своїх маріонеток, бандерівських керівників. Бандерівські кадри пронизані большевицькими провокаторами”.²²⁰ ПУНівський писака договорюється навіть до того, що більшовики були “визволителями” українського народу від націоналістів: “люди, в розпуці, зверталися до большевиків за охороною перед бандерівськими звірствами й габрунками”.²²¹

Книш вважає, що гестапо зовсім заслужено ліквідувало бандерівців “на чисто кримінальній базі” за те, що “сумної слави “уряд” Стецька... короткий час суматохи використав на те, щоб зібрати величезний масток з державного і громадського українського добра. Цей масток, поруч з іншими грошовими засобами... збагатив особисто бандерівських верховодів, послужив на еміграції до розбивання українського національного життя”.²²² Слідус вислів: “Ця партія, що вміла орудувати ножами й револьверами проти своїх братів...” Це “чекістський аргумент”.

Книш кидає інсинуацію-наклеп на д-ра Володимира Горбового, що він творив український Національний Комітет задля маскування свого запродакства і вислужництва нацистам, і, мовляв, члени УНК “не були певними, як прийме їх український нарід на землях... бандерівство — це новітній большевизм...”²²³ Що держава, відновлена Актом 30 червня 1941 року, нібито не була українською, Книш дає такий “аргумент”:

215 там же, с. 68.

216 там же, с. 70.

217 там же, с. 21.

218 там же, с. 72. Підкреслення моє — А. Б.

219 там же, с. 57.

220 там же, с. 58.

221 там же, с. 62.

222 там же, с. 73–74.

223 там же, с. 75.

її створено “імпортованими з Німеччини партійними силами..”²²⁴ Виходить, добре роблять москалі, що ліквідують ОУН під проводом С. Бандери, бо це “рука каїна, що тужила за донцівським “щастям ножа”. Історичне прокляття українського народу... міжусобиці, руїна і брато-ненависництво”, якого саме Книш був найбільшим реалізатором.²²⁵ Автор радіє, що большевики ліквідують “бандерівський терор”.²²⁶

Маючи спрепаровану фіктивну “аргументацію” проти д-ра Горбового, 6-го липня 1949 р. ОСО (особое совещание) Міністерства Державної Безпеки ССРСР в Москві засудило його актом ч. 2906-49 по статті 54-2 (54-11 КК УССР), тобто за “зраду батьківщини” (???) на термін 25 років тюрми і неволі в концентраційних таборах.²²⁷ В листі Михайла Масютка “До Верховного Совету УССР” з жовтня 1966, сказано, що д-р Горбовий “відбуває засуд від 1946 р., чи фактично від 1947 р”.²²⁸ А Святослав Караванський писав 1966 р., що “в системі Дубровлагу відбуває 19-й рік громадянин ЧССР - Володимир Горбовий, засуджений в 1947 р. ще таким некомпетентним з правної точки погляду органом як ОСО..”²²⁹ Англійські дослідники М. Браун і М. Гайвард зрозуміли “злочин” Горбового, за який Москва дала йому вирок 25 років неволі, що це “лише за оборону Степана Бандери, обвинуваченого за вбивство польського міністра..”²³⁰ Таке розуміння суті справи правильне, бо пов’язання зі Степаном Бандерою було і є для всіх москалів ворожим актом. Близьке поєднання д-ра Горбового зі Степаном Бандерою дало йому величезний престиж і авторитет між тисячами українських політичних в’язнів в російській імперії та в підпіллі ОУН і в народі.

І так, на п’ятдесятому році його життя, “почалася 25-річна мартирологія цієї благородної людини з підірванням у в’язницях здоров’ям, але з незламним характером і сильною волею”.²³¹

XVI (В російській неволі, 1950-ті роки)

Тоді, коли Москва засудила д-ра Горбового фактично на досмертну неволю, то ОУН-УПА вела кроваву війну з російськими зайдами, а ЗЧ

224 там же, с. 81.

225 там же, с. 82.

226 там же, с. 89.

227 “Відкритий лист голові Ради міністрів ССРСР А. Косигіну”; порівняй “Ferment in the Ukraine”, ed. by Browne, Лондон, Макмілан, 1971, с. 224.

228 “Ferment in the Ukraine”, с. 104.

229 Гляди його “клопотання” до голови Співки Журналістів України, 10 травня 1966, В. Чорновіл ред., Лихо з розуму, Париж, 1967, с. 154. “Український вісник” з України, випуск II, з травня 1970, подає дату засуду д-ра Горбового 1949. Вид. Париж, 1971, с. 235.

230 “Ferment in the Ukraine”, с. 71.

231 В. С., “Завжди незламний”.

ОУН прямо й почерез АБН розгортали широку інформативну й дипломатичну акцію у Вільному світі. Термін 25 років неволі окупанти давали самим провідним українським націоналістам-революціонерам. Горбового заслали до Дубровлагу в Мордовській АССР, табір ч. 5 для в'язнів, які не були громадянами Советського Союзу. С. Караванський твердить, що він стрінув Горбового 1949 або 1950, на "колоні 07 Озерлагу в Іркутській області".²³² Чекісти напевно сподівалися, що вкоротці його заломлять, ідейно й морально. Але навіть неприхильна публікація признає, що "і в лагерах по відношенню до адміністрації він тримався стійко".²³³

По двох з половиною роках мордовської неволі, 11 січня 1952 року, москалі визнали д-ра Горбового формально інвалідом, але далі поводитися з ним жорстоко.²³⁴ Його тримали в суворій ізоляції від інших політв'язнів. Проте підпілля ОУН знайшло до нього зв'язок. Очевидець посвідчує таке: "десять років ми провели разом у советських концтаборах... Володимир Горбовий за страхітливих умов концтаборів був зразком поведінки для всіх політв'язнів: чесність, турбота про інших на шкоду собі, скромність, людська гідність та сміливість — ось що характеризувало його поведінку. Він був визнаним авторитетом серед тисяч українців-в'язнів, для котрих його погляди, його слово були законом. Своє особливе становище він використовував, роблячи все можливе, щоб зберегти сили борців українського народу для майбутньої боротьби за вільну Україну... Володимир Горбовий проводив величезну роз'яснювальну роботу для створення дружньої єдності усіх політв'язнів та їх об'єданого опору убивцям КГБ, які здійснювали в таборах советську владу. Я бачив діяльність Володимира Горбового й по змозі приймав у ній участь. Ніколи не забуду рідв'яних чи великодніх зборів українців, на які Володимир Горбовий запрошував представників усіх інших націй, які мучилися в концтаборах... Володимир Горбовий, коли я перекладав з англійської на російську мову Уріса "Вихід", за які можна було отримати додаткових 10 років таборів (тому, що це був найсильніший документ, що закликав євреїв до національної боротьби), відразу організував її переклад на українську мову і сказав мені: "Боротьба єврейського народу за свою країну повинна служити нам, українцям, прикладом у боротьбі за вільну Україну, тож я хочу, щоб цю книгу читали також українці".²³⁵ Очевидець — політв'язень посвідчує, що д-р Горбовий "вказував на необхідність якнайтіснішої співпраці українців і євреїв в

232 "Мої зустрічі з В. Горбовим", "ВШ", квітень 1986, с. 471.

233 Д. Шумук, За східним обрієм, с. 433.

234 гляди В. Горбовий, "Відкритий лист із Явасу", 30 січня 1962.

235 Авраам Шифрін, "Патріоти Ізраїлю у полоні сл. пам. Володимирові Горбовому", "ШП", 29 липня 1984. А. Шифрін перебував в московській неволі в роках 1953-1966. Підкреслення мої — А. Б.

умовах спільного поневолення... це не була особиста позиція доктора, це була позиція, якої дотримувався Провід ОУН”²³⁶

Про життєві чини д-ра Горбового в 50-их і 60-их роках наразі знаємо мало. Але з відомих інформацій треба припускати, що він у скорому часі став ідейно-моральним (а може й дійсним) провідником націоналістів-революціонерів, які попали в руки москалів та були заборонені до далеких закутків їхньої імперії. З повищих тверджень Авраама Шифріна вивнескуємо, що д-р Горбовий був непохитним ідеалістом, оптимістом, борцем і виявляв провідницькі прикмети, бо ж “його слово було законом”. За словами спостерігача, “він проводив величезну роз’яснювальну роботу”!

Про свою долю в цих роках сам д-р Горбовий записав наступне: “Згідно з указом від 24.III.1956, Комісія по розгляді справ осіб, що відбувають кару за політичні, службові і господарські злочини, повинна була розглянути в місцях ув’язнення обгрунтованість засудження кожної особи. Ця комісія визвала і вислухала мене 1.X.1956, а негативне рішення винесене ще 29.IX.1956. Формально повідомив мене голова комісії 1.X.1956, що моя справа направляється на додаткове слідство. В 1955 р. советська влада дала формально свою згоду на репатріацію з СРСР всіх іноземців, однак практично не дає мені змоги з неї скористати, хоч я цього домагаюся. До мене не примінюється указ від 3.IX.1955 ч. 0323 від VIII.1956 про звільнення з ув’язнення інвалідів”.²³⁷ З цих даних бачимо, що москалям не вдалося заломити д-ра Горбового, а, навпаки, його далі трактували як небезпечного ворога імперії.

Згадуваний політ’язень занотував з періоду під кінець 50-их рр. такі свої враження з табору Озерлаг: “Ми намагалися зрозуміти логіку комісії, але це було нелегко. Іноді залишали людей, які явно сиділи ні за що. Вбивники й гітлерівські кати переважно залишалися, але частина з них усе ж пішла на волю. Було так і з українськими націоналістами. Принципово їх не звільняли, але траплялися і тут випадкові звільнення. Виїхав, наприклад, Дмитро Лебедь — один з провідників ОУН (Організації Українських Націоналістів), але залишилися з нами Володимир Горбовий, Михайло Сорока, Петро Дужий — герої руху за визволення України”.²³⁸

Про ролю, поставу й діяльність д-ра Володимира Горбового в другій половині 50-их років маємо таке свідчення чільного сіоністського провідника: “Українцям-борцям, які виходили на волю після концтаборів, Володимир Горбовий завжди давав наказ, якими методами відкривати очі українському народові на необхідність боротьби за вільну Україну... Володимир Горбовий був дуже сміливою та рішучою людиною і був готовий навіть на втечу з концтабору, щоб у незвичайно важких умо-

236 С. Караванський, “Мої зустрічі з Горбовим”, “ВШ”, квітень 1986, с. 479.

237 “Відкритий лист з Явасу”.

238 А. Шифрін, “Четвертий вимір”, Мюнхен, 1973, с. 225.

винах життя стати керівником українського підпілля. Ми разом з ним приймали участь у 1960 р. у спробі втечі з концтабору. Його твердість і героїзм я бачив особисто. Людина старшого віку, лише з одним оком, ішла на страшенний ризик утечі нарівні з молодими”.²³⁹

Можливо, що про цю саме спробу втечі з концтабору є такий запис: “Підкоп українців чекісти розкрили на 26-му метрі... Внаслідок розкриття підкопів, біля тридцяти чоловік забрали в центральний ізолятор у Тайшет. У ту групу попав і Павлишин (нар. 1907), Герман Петрович (“ніби член УГВР”), Євген Горшко, Євген Грицак, Дружинський, Сахаров Юрко (шахматист з Києва), Варава (математик) і багато інших”.²⁴⁰ Під кінець 1950-их рр. запроторено більшу групу українських політ’язнів-націоналістів до кам’яного БУР на станції Андзюба...

Д-р Горбовий був для адміністрації КГБ порушник ч. 1, якого треба було тримати у найгірших та найлютіших умовах.²⁴¹

Зразу після цієї невдалої спроби втечі, д-р Горбовий вислав до Москви, 22 травня 1960 р. скаргу проти незаконного ув’язнення його, яку Прокуратура ССРСР полагодила 31. серпня 1960 р. своїм рішенням ч. 01-20776/60 такого змісту: “Прокуратура ССРСР не наводить підстав для опротестування постанови Особої наради МДБ ССРСР ч. 2906-49, бо Комітет Державної Безпеки заявляє, що обвинувачення нашло підтвердження”.²⁴² До повищої скарги маємо коментар самого д-ра Горбового з пізніших років, що розкриває картину змагання між брутальним і нелюдям розійським імперіялізмом і незломним українським націоналістом: “ХХ з’їзд ясно визначив, що ОСО МВС не є органом правосуддя. Очевидно, я визнаюся в тих справах. Всупереч категоричним нормам права я незаконно караюся в ув’язненні вже 20 літ без суду, вироку і змоги боронитись. Мене обурювало таке беззаконня і тому в 1960 році я звернувся зі скаргою в Москву. Цю скаргу розглядала 31.VIII.1960 року прокуратура ССРСР. Вона відбулася короткою відповіддю, що, мовляв, обвинувачення на думку органів безпеки обґрунтоване і тому прокуратура безсила проти такого визначення. Виходить, у Совєтському Союзі не прокурор наглядає за роботою міліції, а навпаки, органи безпеки задають тон роботі прокуратури. Нічого собі звичай!”²⁴³

У зв’язку з вимогою Горбового, щоб його звільнили, КГБ перевезло його до Києва, де тримали від 2 липня 1960 до 22 листопада 1960 в слідчому ізоляторі КГБ УССР.²⁴⁴ Москалі, очевидно, намагалися отримати від Доктора заяву ідейно-моральної капітуляції. Могли використувати аргумент, що головний символ визвольної боротьби — Степан

239 А. Шифрін, лист з 3. липня 1984 р. з Ізраїля. Підкреслення мої — А. Б.

240 Д. Шумук, “За східним обрієм”, с. 320.

241 С. Караванський, “Мої зустрічі з В. Горбовим”, “ВШ”, квітень 1986, с. 481.

242 “Відкритий лист з Явасу”.

243 його “Редакції газети “Правда” від політ’язня...” У півстоліття радянської влади, с. 59.

244 порівняй його “Відкритий лист із Явасу”.

Бандера — загинув із їхньої руки. Але їхні заходи були марні, бо вони мали до діла з г оїчною індивідуальністю та людиною найшляхетніших ідеалів. В Києві напевно піддали Горбового різним тортурам, бо коли його відіслали знову в мордовську неволю, то він був тяжко хворий. Проте його вкинули до суворого “центрального ізолятора” в Тайшеті. Там чекісти наказали лікувати його в’язневі-полякові Мільгульові в таборі ч. 601.²⁴⁵

І тоді д-р Горбовий увійшов у зв’язок з Данилом Шумуком, про що довідуємося з його нібито оригінальних спогадів: “І так одного осіннього вчора я прийшов до лікарні познайомитись і відвідати доктора Горбового. Доктор Горбовий насправді був тоді хворим і німечним чоловіком, а лікарняна білизна і халати ще чіткіше підкреслювали його німечність. Горбовий складений дуже міцно і гарно. Кість груба. Але систематичне недоїдання зробило своє. Причиною його недуги в основному було виснаження”.²⁴⁶ В описі помічаємо антагоністичну тенденційність принизити Горбового, мовляв, до нічого його ідеї, віра та витривалість, бо немає сили їх зреалізувати, бо ось Москва зробила його “німечним”. Замовчується, що Горбовий не був ідейно та морально “німечним”. Зустрічі Шумука з Горбовим не могли відбуватися без відома КГБ, бо чей же Горбового запроторили до “центрального ізолятора”, щоб ізолювати його від всякого зв’язку з ОУНівцями та політв’язнями взагалі.

Виглядає, що ідучи на зустріч з Горбовим, Шумук знав, що Горбовий — провідний націоналіст в руках москалів, бо зразу окреслив його, що це “той, що захищав Бандеру і весь центральний Провід ОУН на варшавському процесі”.²⁴⁷ Шумук ішов на розмову з одним із “основположників ОУН”. Він признає, що “всі ті справи (пов’язані з ОУН — А. Б.) ще не переставали мене цікавити, бо все ж таки прізвище Бандери стало відомим у всьому світі, і рух, який охопив у 1943 році буквально всі західні землі України і до деякої міри поширювався і на східні землі, ворогами іменувався бандерівським рухом... цей рух був рухом нашого народу, бо в ньому брав участь весь народ Західніх земель України”.²⁴⁸

Данило Шумук мав кілька зустрічей з д-ром Володимиром Горбовим і ствердив: “Перед Горбовим схилялись всі українці”. Шумук тоді був нібито противником націоналістів-революціонерів і тому записав наступне: “У такому пляні і таким тоном як я, з ним ніхто ніколи не розмовляв і це зачіпало його амбіцію. Незадовго Горбового забрали з лікарні знову у центральний ізолятор, але через кілька днів повернули його назад на 60-й лагер і помістили не до інвалідів, а в ту ж саму бригаду, у якій був і я. Звичайно, що це було зроблено оперативним від-

245 Д. Шумук, “За східним обрієм”, с. 415.

246 там же, с. 417.

247 там же, с. 321.

248 там же, с. 415.

ділом зумисне, щоб дати нам змогу посперечатися. При таких суперечках оперативний відділ при допомозі своєї агентури вивуджує собі найцінніші матеріали”.²⁴⁹ Шумук напевно знав, що його розмови з Горбовим були підслухані та записувані. Цей епізод розкриває модерні ідеологічно-психологічні методи КГБ для розкладання визвольних рухів, а саме наставлювання одних в’язнів проти других, аргументами “демократів” проти націоналістів-“тоталітаристів”, щоб розбити монолітний блок, що його творили українські політв’язні, незалежно від своїх програмових розбіжностей. Шумук залишається ворогом комуно-російського імперіялізму, але рівночасно ставить себе в опозицію до українського волелюбного націоналізму, по боці “людських прав” і “демократизації” імперії.

XVII (В російській неволі, 1960-ті роки)

62-річний ветеран революційної боротьби, д-р Володимир Горбовий, після поновного привезення його до концтабору 1961 року, не перестав бути активним, а навпаки ще більше наголошував ідейний і політичний змаг проти російських імперіялістів, як екзистенціальну необхідність для української нації. З того часу є нотатка, що д-р Горбовий опрацював “поетичний твір” і просив С. Караванського “проресцензувати” його. “Це була поема, де в алегоричній формі описується доля України”.²⁵⁰ 30 січня 1962 р. він розіслав з Явасу, табір ч. 7, Мордовська АССР, “Відкритий лист”, в якому протестує проти незаконного ув’язнення його московськими тиранами і закликає всіх людей доброї волі змагатися за повалення імперії.²⁵¹

Менш-більш з цього періоду маємо такий запис Авраама Шифріна: “І тут же, в тому кип’ячому казані злодійської каламуті, сиділи люди, які віддали все життя боротьбі за волю свого народу: доктор Володимир Горбовий, Митрополит Йосиф Сліпий, доктор Карл Раре та інші подібні. Володимир Горбовий — український націоналіст, відомий адвокат і приятель Степана Бандери. Він розказував мені, як від 1939 до 1945 рр. українці боролися з німцями і ті запроторювали їх у концтабори. На руках багатьох його друзів було витатуйоване число Аушвіца... Спокій, сердечність, ввічливість цієї людини викликали пошану друзів. А його непохитність захоплювала нас і збивала з ніг ворогів. Кожного року везли його етапом до Києва та Львова. КГБ возило його по Україні й переконувало, що українці щасливі під радянською владою та вмовляло

249 там же, с. 418-419.

250 С. Караванський, “Мої зустрічі з В. Горбовим”, “ВШ”, квітень 1986, с. 479.

251 англійський переклад в Юкрейнен Ревю, Лондон, ч. 1, 1970, с. 93-95; пор. Фермент ін Юкрейн с. 248.

підписати відмову від своїх переконань, обіцяючи спокійне життя й професорську катедру. КГБ привозило й сім'ю Горбового, надіючись, що сльози дружини й дітей заламають його. Одначе Горбовий щороку повертався з цієї поїздки до табору”.²⁵²

На іншому місці знаходимо такі інформації, й звертаємо увагу на важливість черговости при подаванні прізвищ: “У нашій зоні зібрались знову найвидатніші провідники українського націоналістичного руху: Горбовий, Сорока, Грицак, Шухевич, Долішній, Дужий, знову заарештований Лебедь... З Горбовим, Сорокою, Шухевичем і Дужим ми іноді подовгу розмовляли про героїчну боротьбу України проти насильної русифікації. І я зрозумів, що націоналістичні ідеї передаються із західних до східних областей України, а це більш усього непокоїть радянську владу”.²⁵³ Шифрін ще додає: “Влада СССР та КГБ не раз намагалася зламати твердість духу Володимира Горбового. Я пам'ятаю роки, які провів поряд з ним у годлі та холоді на тюремних нарах спеціальних суворих в'язниць “Озерлага” та “Дубровлага” (в Тайшеті — Озерлаг, 1956–1960, в Потьмі — Дубровлаг, 1960–1963 — А. Б.). Але вороги пробували зламати дух цього борця також іншими методами: його багато разів вивозили з концтабору в Україну, де показували “потьомкінські села” та “щасливе життя України”, що було багато разів знівечене голодом, який советська влада пляново створювала, як зброю для поневолення народу. Йому у цих поїздках обіцяли всі блага спокійного життя, професорську посаду у Києві та повне забезпечення: тільки підпишись під закликом до українського народу з осудженням ідей націоналізму, засуди боротьбу за вільну Україну! Але Горбовий незмінно вибирав повернення до концтабору, а не зраду. Володимир Горбовий був із чистої сталі: його неможливо було зігнути та примусити схилитися перед ворогами”.²⁵⁴

“Відкритий лист” д-ра Горбового з 1962 р. мусів добре розлютити чекістів, бо весною 1962 р. вони “перевезли його військовою машиною до Львова... Десь під осінь приїхав на сьомий Гриць Пришляк, а пізніше приїхав Горбовий і Кархут. Пришляка направили працювати на мебельну фабрику. Горбовий і Кархут були вже інвалідами і тому їх на роботу не посилали”.²⁵⁵ Вкоротці до Горбового знову прийшов Данило Шумук, який признався: “я зрадів з того, що матиму можливість розпитати його про деякі справи Проводу”. Дуже вимовним м. ін. був запит Шумука, спрерований з провокативною тенденцією: “А чи це правда, що ви тоді (в червні-липні 1941 — А. Б.) до Гітлера вислали хвалебну телеграму?” Горбовий відповів: “Це ви у Смолича вичитали. Я читав цей наглий наклеп і вже дві рази висилав протест проти того наклепу і домагався покарання за це автора. Ніхто нічого подібного до Гітлера не

252 А. Шифрін, “Четвертий вимір”, с. 243–244.

253 там же, с. 279–280.

254 А. Шифрін, “Патріоти Ізраїлю у поклоні.”.

255 Д. Шумук, “За східним обрієм”, с. 420–422.

писав”. Далі продовжуються провокативні запити: “А Коновалець, як був живий, коли-небудь зустрічався з Гітлером?” “Ні, ані Коновалець, ані Бандера, ніхто з нас ніколи з Гітлером не зустрічались і нічого в його адресу не писали, — відповів Горбовий”. Останню зустріч з д-ром Горбовим мав мати Шумук влітку 1964 р.

15 червня 1965 р., д-р Горбовий вислав до міністра юстиції (мабуть ССРСР) скаргу проти пануючого беззаконня в імперії. Текст цієї скарги нам невідомий, але про неї є інформація в листі Горбового до редакції “Правди”. Цю скаргу розглядав генеральний прокурор ССРСР, і 24 серпня 1965 р., д-р Горбовий одержав “курйозну відповідь”, як він її називає. “Прокурор зволив потвердити, що ніби моя вина доведена під час попереднього слідства, себто в поліцейському порядку без суду”.²⁵⁶

З пізнішого його листа довідуємося: “Ще в 1960-их роках двічі письмово звертався я в Генеральну Прокуратуру ССРСР з домаганням притягнути до карної відповідальності Юрія Смолича і Бориса Харчука за нанесену мені друком образу. Однак Прокуратура не зволила зайнятися тією справою”.²⁵⁷ Очорнення і наклеп, кинені москалями на д-ра Горбового, що він нібито був коляборантом гітлерівських расистів — це стандартна їхня метода, щоб відвернути увагу від головної мети, до якої змагав д-р Горбовий — до безкомпромислового осягнення суверенності й соборності України. Саме таке безкомпромислове ставлення ідеї УССД є найсильнішою ідейно-моральною зброєю революційної ОУН, яку хоче зламати ворог.

В той самий час (роки 1960–1965), на еміграції група довкола ПУН опублікує ряд книжок, в яких також очорнюється революційну ОУН як нацистську агентуру, збір злочинців і кар’єристів-вислужників ворогові українського народу. Маємо, зокрема; на увазі книжки Зиновія Книша “Перед походом на Схід”, “Розбрат” і “Б’є дванадцятьа...”. Ці видання, як і подібні з 40-их і 50-их років, неначе перекликаються з большевицькою лже-пропагандою. В усіх цих публікаціях пов’язується д-ра Володимира Горбового з мнимою вислужницькою діяльністю. Продукується сфальшований документ Акту відновлення Української Держави, 30 червня 1941 р.²⁵⁸ Таких людей, як д-р Володимир Горбовий, називеться злочинцями проти українського народу. Помимо цих наклепів історична правда, героїзм і мучеництво борців за УССД не пропали.

І ось в половині 60-их років, на п’єдестал національного проводу підняли д-ра Володимира Горбового молодші націоналісти, зокрема Святослав Караванський (нар. 1920 р.). Він написав серію листів, т. зв. клопотань, до різних установ, які були масово помножувані самвидавним способом та поширювані в Україні й на Заході. І так, в “клопотанні”

256 Гляди “Редакції газети “Правда” від політ’в’язня...”, с. 58.

257 “Відкритий лист голові Ради міністрів ССРСР А. Косигіну”, 28 липня 1976, “ВІШ”, грудень 1976, с. 1365–1366.

258 Гляди З. Книш, “Б’є дванадцятьа...”, с. 281–282.

до голови Спілки журналістів України, Караванський писав 10 травня 1966: "В системі Дубровлагу відбуває 19. рік громадянин ЧССР — Володимир Горбовий... Живучи в польській республіці, Горбовий захищав у 1934 р. на процесі Перацького підсудного Бандеру. Та хіба ж це злочин? І чи є в цьому прецедент зради батьківщини? Яку батьківщину він зрадив? Та й чи зрадив?"²⁵⁹

На другому місці після Горбового, Караванський ставить Юрія Шухевича, а далі Михайла Сороку та інших, як головних представників українського визвольного націоналізму на теренах російської імперії.

Наступного, 1967-го року, молодий журналіст Вячеслав Чорновіл (нар. 1937) вміло опрацював цінний збірник документації про деякі прояви тогочасного українського визвольного руху. Цей збірник продається також на Захід і був видрукований чомусь видавництвом того середовища, з кіл якого чільні діячі десятками років оплюгавлювали та принижували й очорнювали саме згаданих в тій збірці національних героїв. Але широкі кола української еміграції довідалися про подвиги й про постаті Воюючої і Нескореної України, в тому і про д-ра Володимира Горбового.

Весною 1967 р., д-р Горбовий написав відкритого листа до московської "Правди", що очевидно не був видрукований, але розійшовся самвидавними каналами в Україні та на Заході.²⁶⁰ В цьому листі д-р Горбовий висловлює свій ідеалістичний світогляд "без сумніву в людській природі таїться стихійний потяг до добра і справедливості. Сама ця властивість і утворює образ повноцінної людини". Горбовий дає свою оцінку ситуації в російській імперії під пануванням Н. Хрущова: "Тут чути багато балачок про подолання культу особи та відновлення законності. Яка ціна цьому базіканню, коли дійсність перечить таким теревеням. По суті нічого не змінилося. Прийшли на зміну лише більш витончені форми глузування з людської гідності".²⁶¹ Д-р Горбовий зазначає оптимістичною думкою: "Історія не знає безмежного глузування над гідністю і правами людини, бо істотною властивістю людської природи є її потяг до добра, правди і самозбереження".

В жовтні 1969 р. появилася в канадському часописі "Торонто-Телеграм" стаття відомого журналіста Пітера Вортінгтона п. н. "Ув'язнений, але по-давньому страшний для червоних". Вортінгтон використав першоджерельні інформації про д-ра Горбового, які отримав від британського вчителя Джералда Брука, ув'язненого москалями чотири роки, частинно разом із д-ром Горбовим. Брук був виміняний за засуджених англійським судом советських шпигунів, подружжя Крогерів.

Брук оповів, що Горбового тримали в таборі, призначеному для чужинців, з наміром ізолювання його від ув'язнів-українців, бо знали, що

259 "Лихо з розуму". Париж, 1967, с. 327-328. Бібліографія в Nonconformity and Dissent in the Ukrainian SSR, 1955-1975. Cambridge, Mass. 1978. с. 72.

260 Гляди "Nonconformity and Dissent...", с. 54.

261 "У півстоліття радянської влади", с. 60-61.

він для них був живим прикладом стійкості і видержливості, а такий вплив москалі хотіли якомога найбільше применшити (так як і книжки З. Книша). Брук ствердив, що Володимир Горбовий з ідейно-стичного погляду — це людина-гігант, яку кожний мусить шанувати і подивляти. Навіть деякі люди з таборової адміністрації виявляли дискретно пошану перед тим живим символом гідності і мучеництва. Володимир Горбовий був для москалів пострахом. Відомий такий випадок: коли д-ра Горбового привезли під новий 1969 рік до лікарні на станцію Барашево, хворого на серце, то Горбовий зразу пішов відвідати спаралізованого Йосифа Терелю. негайно після цієї зустрічі, в Терелі з'явився капітан КГБ Русин і наказав вивезти Терелю із лікарні, якщо він не скаже, про що розмовляв з д-ром Горбовим. Тереля відмовився розмовляти з Русиним і через годину його вивезли зі шпиталю до табору.²⁶²

Розголос про д-ра Володимира Горбового ширився все більше.

Осінню 1969 року український тижневик в Канаді опублікував більшу статтю, в якій описується знуцання над ним звироднілих москалів і його героїчну поставу.²⁶³

На початку 1970 р. на Рідних Землях появився "Український Вісник", так звана самвидавна публікація. Там поміщений список визначніших українців-політв'язнів російської імперії, і між ними поданий д-р В. Горбовий. Зазначено, що він "член ОУН, міністер закордонних справ в уряді Я. Стецька у 1941 році".²⁶⁴ Є там натяк, що москалі нібито говорили з Горбовим ще 1969 р. про те, що його звільнять із концтабору, якщо він погодиться мешкати на терені СССР, тобто під їхньою безпосередньою контролею, "але він буцімто категорично відмовився, вимагаючи переведення його в Чехо-Словаччину".

XVIII (Під тортурами аж до смерти)

1-го серпня 1972 р., москалі формально випустили д-ра Володимира Горбового з ув'язнення.²⁶⁵ Це сталося точно 25 років від дня його арешту чеською комуністичною поліцією. Про пережите, повне горя і героїзму, чвертьстоліття, д-р Горбовий пише: "Під час культу особи я був репресований та карався в тюрмах і лагерах 25 літ в адміністративнім порядку". Поскільки він вимагав дати йому змогу переїзду до рідні в Празі, то, виходить, що його мусіли насильно перевезти до міста Долини. Ще "весною 1972 року, — пише сам Доктор, — я направив відповідну письмову заяву міністру внутрішніх справ СССР, однак без успіху".

262 Йосиф Тереля, "Відкритий лист голові КГБ при Раді міністрів СССР Ю. Андропову", Український правозахисний рух. Балтімор, 1978, с. 242-243.

263 "Безправ'я москалів", "Гомін України", Торонто, 15 листопада 1969.

264 "Український вісник", випуск I-II, Париж, 1971, с. 235.

265 "Відкритий лист голові Ради міністрів СССР А. Косігіну", Оболоння, 28 липня 1976, "ВЩ", грудень, 1976, с. 1366.

В іншому матеріалі, д-р Горбовий віднотовує: “У серпні 1972 р. я повернувся з ув’язнення до рідного села Оболоння і поселився у своїй хаті, що на вул. Т. Шевченка, 112”.²⁶⁶ Із ще іншого джерела довідуємося, що йому “дозволено повернутися до рідного міста Долина, де він мусів — на своєму 74-му році розпочинати нове життя. В Долині д-р Горбовий мав перед II. світовою війною власну хату, яку залишив у бездоганному стані, а тепер застав у занедбанні; стіни похилилися, мов в землю вросли, дах повигинався, а все хатне устаткування безслідно пропало. В цій хаті проживав братанок і похресник д-ра Горбового, Тарас Іванович, якому дружина д-ра Горбового в часах війни дозволила в ній замешкати під умовою, що він буде втримувати хату в придатному стані до замешкання та що з неї вибереться по повороті власника; тепер той же сам власник мусів приміститися в одній незайманій, вогкій кімнаті”.²⁶⁷ Ось так розпочався останній період героїчного й мученицького життя д-ра Володимира Горбового.

Вістка про привезення д-ра Горбового до Долини досить скоро дійшла на Захід, бо уже 24 вересня 1972 р. була на сторінках “Шляху Перемоги”. Зазначено, що “стан його здоров’я — поганий. Він майже не бачить, терпить на важкий артрит і недугу легенів, фізично знеможений”.

Як довідуємося від його пізнішого запису, то “відразу я звернувся до Долинського районного відділу соціального забезпечення у справі матеріальної допомоги... Пенсії мені не призначили”.²⁶⁸ Один коментатор влучно схопив життєві умовини д-ра Горбового в Долині: “Не маючи ніякої пенсії, ані хоч би мінімальної суспільної допомоги (хоч рахувався інвалідом II-ої групи), він часто недоїдав, а то й голодував; мабуть, чинники, які переслідували його впродовж чверть століття розраховували на його швидку смерть — з голоду”.²⁶⁹ Однак й тим разом український революціонер-націоналіст переміг московських злочинців. Він видержав у найгірших обставинах ще довгі роки. І ще довгі роки історія обертається довкола цієї особливої постаті борця за Українську Самостійну Соборну Державу.

1973-го року появилася на Заході книжка спогадів визначного сіоністського діяча Авраама Шифріна, в якій він чудово й заслужено показав постать д-ра Горбового, як одного з чоловік “героїв руху за визволення України”.²⁷⁰ Кого з українських націоналістів взяли в полон, то “їх принципово не звільняли”; ворожнеча між російськими за-воєвниками і українськими революціонерами була і с безкомпромісова й безперервна. Шифрін заявив, що для нього найбільшою честю було ув’язнення з такими людьми, “які віддали все своє життя боротьбі за

266 його “Скарга”, Долина, 15 серпня 1978, “ШП”, 18 березня 1979.

267 В. С., “Завжди незламний”, “УД”, 10.V.79.

268 його “Скарга”, Долина, 15 серпня 1978, “ШП”, 18 березня 1979.

269 В. С., “Завжди незламний”.

270 його “Четвертий вимір”, с. 225.

волю свого народу: доктор Володимир Горбовий, митрополит Йосиф Сліпий...".²⁷¹ До Горбового Шифрін примінив два найпочесніші окреслення: "український націоналіст і приятель Степана Бандери".

Відвічні вороги української нації — москалі — не спали, і вже чергового 1974-го року появилася оплугавлююча, принизлива, дискредитуюча "праця" "За східнім обрієм", за підписом Данила Шумука, яку видало середовище, яке десятками років вороже ставилося до українських націоналістів-революціонерів. В цій книжці представляється д-ра Горбового, як збоченьця-амбіціонера, для якого "найважливішим було те, хто як до нього ставиться".²⁷² Отже, не національна ідея, не етичні вартості знаменували д-ра Горбового, а неначе викривлена психіка. Це явна брехня, яку заперечує мученицьке й героїчне життя Доктора, сповнене безмежної відданості й жертвенності для ідеї Української Держави. В діявольсько-чекістському дусі спрарована так звана заява Шумука, висказана нібито Горбовому: "Поступайте, як хочете, це ваша справа; мені наплювати і на всіх тих членів центрального Проводу (ОУН — А. Б.) і на їх ідеологію".²⁷³ Д-р Горбовий — фактично представлений злочинцем: "Моє критичне ставлення до ОУН, а зокрема категоричне осудження злочинних діл СБ, не подобалось всім, а найбільше Горбовому і Пришлякові. Вони прихильно ставилися до тих, які робили ті злочини". ОУН під проводом полковника Євгена Коновальця, якої видатним членом був д-р В. Горбовий, окреслена в цім "творі" як "терористична група", а призначення Коновальцем на пост красивого провідника Степана Бандери оцінюється так: "Невже ж у Коновальця в Галичині не було кращої кандидатури на той пост?.. Керувати терористичною групою можна і в 24 роки, але тільки не цілою політичною організацією. На таку посаду треба досвідчених організаторів і добрих політиків, а не терористів".²⁷⁴ Слідус чергова спроба принизити й очорнити д-ра Горбового: "Одне мені тільки не подобалось у ньому, що він покровительствував всякого роду політичним дегенератам і крутіям... І має велику слабість до тих, що гарно до нього кланяються і раз за разом величають доктором".²⁷⁵ Подані окреслення — це наруги, приниження, висміювання і опльовування.

Д-р Горбовий впродовж трьох років, 1972–1975, боровся за свою особисту екзистенцію; йому постійно грозила голодова смерть. У 1975 р., Оболонська сільрада признала йому наділ землі розміром 60/100 гектара на город біля його хати. Одначе рівночасно та ж сільрада дозволила своякові Горбового, Тарасові Івановичу, будувати на цьому наділі хату

271 там же, с. 243.

272 с. 418, 420. Що в цьому творі є фальсифікації — це довів Лев Шанковський у рецензії "Спогади Шумука", "ВШ", ч. I–IV, січень-квітень, 1975.

273 там же, с. 422. Підкреслення мої — А. Б.

274 там же, с. 423, 428.

275 там же, с. 433.

й господарські будинки. Отже, д-р Горбовий далі залишався без засобів на прожиття. Очевидно, бандити з КГБ все наперед аранжували, щоб він кожночасно переживав пекло.

Незважаючи на всі матеріальні злидні, він зберіг погоду духа і життєву рівновагу та надзвичайну вітальність, може завдяки тому, що він тепер міг віддихати цілющим карпатським повітрям і вслухуватися в могутний шум карпатських лісів. Помимо тяжкої інвалідності, він працював фізично на приділеному йому куснику землі, вирощуючи городовину.

З люті, що поза їхньою контролею опинилися різні писання д-ра Горбового, московські садисти дали наказ скріпити психологічний терор над ним: “життя почали затроювати йому люди з кастрованою моральністю, між якими опинився і нікчемний братанок д-ра Горбового, згадуваний Тарас Іванович. У ночі з 4 на 5 травня 1976 р., той негідник підняв руку на свого дядька — вдарив його палицею по голові та наказав забиратися з хати, — а схопивши з одвірка набійницю з набоями подався до комори, де висіла його рушниця, погрожував, що його вб’є. Прийшлося д-рові Горбовому спасати життя і таки в нічній білизні шукати пристановища у сусідів. Характеристично, що органи громадської безпеки, повідомлені зараз наступного дня про цей хуліганський напад, не притягнули Тараса до судово-карної відповідальності, а місцевий виконавчий комітет, який також справою зацікавився, по суті її не вирішив і Тараса навіть не скартав. Після 38 днів скитання між добрими людьми, д-р Горбовий повернувся до своєї хати, де забезпечивши двері своєї кімнати залізними засувками — коротав свої дні в постійному страху, що його братанок може знову коли-небудь на нього напасти і довершити душогубство..” 276

Проте д-р Горбовий не то, що під тими постійними психологічними тортурами КГБ не заломався, але чинно реагував. 28 липня 1976 р. він вислав гострого листа до голови Ради міністрів СРСР А. Косигіна, в якому покликаючись на свіжозаключений між СРСР і західними державами Гельсінкський договір, він вимагав дати йому можливість переїхати на постійний побут до своєї рідні в Празі. В листі читаємо: “Особливо дух і ідеї Гельсінкські та стаття 13 Деклярації Прав Людини дають людині змогу свobodно пересуватися та спільно проживати зі своїми рідними”. Його життєвою девізою було: “Людина по своїй природі намагається зберігати свою особисту гідність і громадську повагу. Додержування тих вимог обумовлює позицію людини в її оточенні й у цілому суспільстві. Оці вимоги суспільної моралі я все мав на увазі й ними керувався при всіх моїх починах і моїх діях”. Типічна властивість його непохитної принциповості промінює з наступних слів: “Зокрема ніколи в житті я не складав чужим супостатам заяви, яка не йшла б упарі зі збереженням

276 “Терор супроти українського сеньйора”, “Українська Думка”, ч. 44, 29 жовтня 1981.

національної гідності українського громадянина”.²⁷⁷ Цей лист є могутнім документом непереможности духа й лицарськості д-ра Володимира Горбового.

Очевидно, від большевицького ватажка Косигіна, д-р Горбовий не одержав відповіді. Проживши ще два місяці в таких жакхливих обставинах, які навіть у молодій, здорової людини можуть спричинити нервовий розлад, він у листопаді 1976 р. остаточно покинув свою хату і перейшов жити в Комірне, надіючись, що йому згодом пощастить переїхати до сина Романа в Празі, про що він писав до Косигіна. 30 січня 1977 р., він вислав чергового листа, тим разом до голови президії Верховного совета СССР Л. І. Брежнєва з вимогою допомогти йому скористатися угодами Заключного Акту Гельсінкської наради, щоб виїхати з СССР до ЧССР.²⁷⁸ Прямої відповіді він не дістав, але прийшла посередньо, через дальше затискання довкола нього психологічного і соціально-економічного терору: “Його приборкувачі почали тепер діяти ще більш рафінованими методами фізичного і психічного тиску. Його переписка з приятелями за кордоном, яка і до того часу зазнавала перебоїв, від половини 1977 р. була майже зовсім забльоквана; листи, писані за кордон, не доходили до адресатів, а листи, висилані до нього, почали “пропадати”, навіть якщо були надавані порученню поштою зі зворотним потвердженням відбору.

Двократні намагання вислати д-рові Горбовому т. зв. визов — запрошення приїхати до ЗСА, зроблені його двоюрідним братом, закінчилися неуспіхом... В Канаді та в ЗСА почали ширитися дезінформаційні чутки, що, мовляв, д-р Горбовий “помер”...²⁷⁹ В Долині москалі зорганізували акцію поширювання “наклепів і доносів” на нього, нібито він влаштовує “конспіративні сходи́ни і сектанські обряди...”.

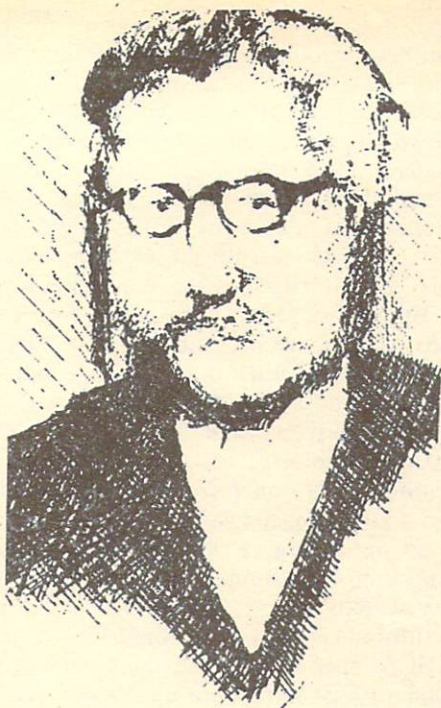
В несамовитих обставинах російського расистського уярмлення, д-р В. Горбовий дістав 4 квітня 1978 р. вилив крові в голову. На щастя, кров пішла носовим каналом в усну яму, а звідтіля дещо в мидницю, трохи в рушники, і основною масою в шлунок. Завдяки своєчасній допомозі шляхетної господині, в якій проживав д-р Горбовий, яка негайно прикликала доброго фельдшера, а згодом і лікаря, цей нещасливий випадок не залишив поганих наслідків, крім загального ослаблення. Ласкавий Господь зберіг життя цього, 79-літнього “патріярха нескорених” борців за УССД.

Д-р Горбовий одержував речові пакунки від добрих людей на еміграції. Одначе в 1978 р. Москва заборонила дальшу доставу йому цих необхідних пакунків. 4 серпня 1978 р., він отримав із Мюнхену (Західня Німеччина) від проф. д-ра Зігмунда Маннгайма рекомендованого листа, датованого 23 липня 1978 р., в якому говориться, що ним пересланий

277 “ВШ”, грудень 1976, с. 1364.

278 “Скарга”, Долина, 15 серпня 1978, “ШП”, 18 березня 1979.

279 Гляди В. С., “Завжди незламний”.

Д-р Володимир Горбовий

Малюнок д-ра В. Горбового невідомого автора
(Шлях Перемоги, 25 жовтня 1981)

був навесні 1978 р. пакунок, що його пошта ССРСР завернула з заввагою, ніби адресат невідомий, хоча його посилка була заадресована так само, як і отриманий лист.²⁸⁰ На вістку про цей новий большевицький шантаж, д-р Горбовий негайно вислав гострого протестного листа зі скаргою на режим до першого секретаря ЦК КПУ В. Щербицького, в якому писав: "тут діють сили, які свавільно порушують та обмежують елементарні права людини, позбавляють мене засобів до життя, готують мені фізичну загибель. Адже, при явній підтримці певних органів влади, згаданий вище громадянин (Тарас Іванович — А. Б.) відверто сказав, що мене "згноїть і йому за це нічого не станеться". Не важко збагнути, на чий захист він розраховує". Д-р Горбовий відважно критикує злочинний окупаційний режим.

Як на диво, він далі в ідейному змагу за свої і національні цілі береться до написання спогадів: "Десь у 1970-их роках наші "історики"

²⁸⁰ гляди В. Горбовий, "Скарга", Долина, 15 серпня 1978, "ШП", 18 березня 1979.

звернулися до мене з домаганням, щоб для нашої історії я написав свої спогади. Зокрема, важливі є події, які в цьому столітті відбулися при моїй співучасті або під моїм проводом. Під наголовком "Погода совісти"; мемуарні спомини, я накреслив ці події. Вмістив я їх густим почерком на 88 сторінках, з того на 50 сторінках були з'ясовані основні мемуари, а на 38 сторінках доповнення до тих спогадів. Ці додатки мали наголовки: 1. Іван Лащук, лукавий звук. 2. Зустріч зі Стефанією Семполовською і мораль Ванди Василевської. 3. Покотило глузд згубило. 4. Супровідні замітки".²⁸¹ Як виходить із розповіді, московські наглядачі мусіли довідатися про цей твір і вимагали його видачі. Коли ж він його їм не дав, чекісти провели в його хаті 6 липня 1979 р. трус, про що згадує Доктор: "Закінчилося тим, що ці органи докопалися до фундаментів моєї квартири та закінчили свій марний труд аж тоді, як основи будинку почали хитатися".

В 1979–80 роках, д-р Горбовий почав тратити зір в єдиному здоровому досі оці, бо поступало більмо. Терор над ним досягнув несамовитої жорстокости. В однім із останніх його листів, що предісталися у Вільний світ до його вірних друзів по духу і зброї, він писав: "Сучасне мос становище трагічне. Мене вигнали з моєї рідної хати... Ні посилок, ні пенсії я тепер не дістаю. Мені грозить голодна загибель. Обстановка в моїй околиці несамовита. Людина радо вітає схід сонця, але не знає, чи їй щасливо доведеться дочекати його заходу. Навесні 1980 р. я був свідком, як один кримінальний тип намагався вбити невинну чесну жінку. Вона була взірцем суспільної моралі і статечної поваги. Бандит ударив її в правий висок в'язанкою залізного приладдя так сильно, що вона впала на каміння та зазнала дуже важких образень тіла. У неї було поразення мозгової кори... обличчя прийняло чорний колір шкіри. Ця гра кольорів на лиці тривала кілька тижнів, а безсонниця мучить її з тих пір ще й досі. Я не міг залишитися при тому байдужим глядачем та став дорікати бандитові, за що він убиває невинну жінку. Він же нахабно гукнув, що він уб'є її, а мене він теж уб'є. Згодом він силою добувався до мого мешкання, щоб мене вбити, але я зсередини защіплював двері й вікно та в той спосіб виходив зі скрутного положення. Бандит не був притягнений до судової відповідальности за намагання вбивства невинної жінки".²⁸²

Цей бандит, очевидно, був спеціально підісланий органами КГБ за визначеним пляном для стероризування 81-річного старця. Згадана жінка — це одна з мільйонів анонімних українських героїнь... В повищим листі є ще така деталь, що свідчить про лицарську вдачу Доктора: "Нерви тримаю на цупкім повідку. Як лиш у просторі почую якийсь шуркіт, інстинктивно приймаю оборонну позицію".

281 "Терор супроти українського сенйора", "УД", ч. 44, 29 жовтня 1981.

282 там же.

Величнім є останній відомий нам запис д-ра Володимира Горбового з 1981 року під наголовком: “В альбом грядущим поколінням”.²⁸³ Запис присвячений 40-ій річниці відновлення Української Держави 1941 року, до чого він не в малій мірі причинився. За цю державу він перед тим і пізніше боровся і трудився, для здійснення ідеї УССД він віддав все своє життя, жив згідно з заповітом: “Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї”. Наводимо його в цілості:

В АЛЬБОМ ГРЯДУЩИМ ПОКОЛІННЯМ

“Успіх кожної ідеї залежить від якості супровідних елементів, які формували її розвиток. Ця засада є основною умовою удачі всіх суспільних явищ, як буденних, так і історичних. Історію же творять видатні за своїм талантом, самовідданістю і відвагою люди, у яких здоровий і слухний розсудок ідуть у парі з ідеалом суспільних прагнень і інтересів нації.

Сучасне століття виставило наше суспільство на історичну пробу. Хоч Перша світова війна представила нам корисні умови визвольних змагань, то ми не зуміли їх як слід використати. Натомість Друга світова війна застала нас готових до здійснення історичного заповіту, та зовнішні східні обставини підтягли крило нашого визвольного польоту. Добре сталося, що Український Національний Комітет насамперед проголосив десь 16 червня 1941 року Деклярацію прав українського громадянина, а відтак Український Національний Конгрес прийняв 22 червня 1941 року Маніфест проголошення Самостійної Української Держави.

На другий день я, як голова Українського Національного Комітету, направив канцлерові німецького Райху дипломатичну ноту. Там був виразно відзначений зміст цього Маніфесту: що господарем української землі буде український народ у своїй самостійній державі.

Адресу тієї ноти оформлював при мені наш художник Святослав Гординський. Копію того Маніфесту я особисто вручив начальникові Служби Безпеки Генеральної Губернії, штандартенфюрерові Гаймові, а копію Маніфесту переслав генеральному губернаторові д-рові Гансові Франкові. З початком липня 1941 року цей Маніфест був надрукований у “Львівських Вістях”.

У тому ж часі Український Національний Комітет видав “Інформаційний Листок” ч. 1. У ньому було об’явлено, що 30 червня 1941 року у Львові була проголошена наша державність. Її очолював Ярослав Стецько. Наш адміністративний апарат був заведений і діяв тоді на всіх доступних нам українських землях.

Ці події мають важливе історичне і виховне значення. Їх треба увіковічнити. Хай грядущі покоління знають, як ми поставили себе в слушній хвилині.

283 Гляди “ВШ”, грудень 1981, с. 1411–1412.

Важливий при тому був ось цей момент. Наша гідна принципова по-става викликала в німецьких верхах тевтонську лють. Служба Безпеки Генеральної Губернії хотіла наших трьох суспільних лідерів зліквідувати. В тій трійці було прізвище Ярослава Стецька і моє. Однак Берлін не дав на це своєї згоди. Він заявив, що не є в німецьких інтересах, щоби ці люди гинули з німецької руки. Хоч була нагода втечі, то ніхто з наших суспільних керівників не скривався. Навпаки, вони стояли непохитно на своїх позиціях і були готові під безпосередньою загрозою загибелі відстояти честь, гідність і право свого народу”.

Останнє речення є найкращою характеристикою самого д-ра Горбового. Не виключене, що м. ін. ця заява викликала реакцію ворогів українського визвольного націоналізму, і в результаті появилось друге справлене видання нібито спогадів Д. Шумука, але під іншим заголовком, “Пережите і передумане”. Книжку видало видавництво “Українські Вісті” в Дітройті, 1983 року. В ній повторені й підкріплені всі наклепи, принизливі окреслення та ідейно-моральні очорнення ОУН і д-ра Горбового.

21 травня 1984 р. в год. 17:00 наступив в нього інсульт (вилів крові), спричинений високим тиском крові (гіпертонія). Доктор відійшов у вічність в годині 19:30 того ж дня. 23 травня відбувся похорон у місті Долина. В церкві відправлено похоронну Службу Божу, а похоронено тлінні останки сл. пам. д-ра Володимира Горбового на новім цвинтарі.

В посмертнім повідомленні, Провід Організації Українських Націоналістів назвав Покійного “одним із найвизначніших членів ОУН, чоловічим представником Воюючої України... В пантеоні нескорених борців і героїв української національної революції він займе чільне місце. Український нарід завжди гордитиметься такими своїми великими синами, як славної пам’яті д-р Володимир Горбовий”.²⁸⁴

XIX (Відійшов неофіційний Президент Воюючої України)

Навіть по смерті, героїчна постать сл. пам. д-ра Горбового не дістала в деяких колах еміграції належного вшанування. Це ті, які десятками років поборювали революційну ОУН і які не визнавали націоналістичного підпілля в Україні. Дамо характеристичний приклад.

Під час Літньої Олімпіади в Лос Анджелес, 1984 року, видавництво “Смолоскип” опублікувало для інформації чужинців англomовний бюлетень.²⁸⁵ В цьому бюлетені подана коротенька вістка на долішній частині другої сторінки про смерть д-ра Горбового. Інформація так спрепарована, що, мовляв, помер ще один “дисидент”. Але “передова” на

284 “ШП”, ч. 28, 8 липня 1984.

285 “Смолоскип”, Балтімор, річ. 6, ч. 24, літо 1984.

першій сторінці присвячена російському імперіялістові Андрею Сахарову, який сконструював атомову бомбу для Росії. Смолоскипівський редактор називає Сахарова “героїчною фігурою, шляхотною фігурою, самовідданим борцем за справедливість і права. Сахаров при багатьох нагодах давав своє славетне прізвище для акцій в обороні переслідуваних..”. Згадується Олексія Тихого, якого ставлять майже нарівні з “відважним Андреем Сахаровим”. Зроблений фальшивий висновок, що “Олексій Тихий і Андрей Сахаров були борцями за цю саму справу, справу пошани прав і справедливости”. Є ще інформація про “українського в’язня сумління — Юрія Шухевича”, тобто сфальшоване представлення Юрія Шухевича — націоналіста і борця за УССД.

В дезінформуючому навітленні показаний також пок. Б. Антоненко-Давидович. В україномовному додатку цього ж випуску “Смолоскипа”, нотатка про смерть д-ра В. Горбового майже непомітна, аж на третій сторінці в рубриці “сторінка українського політ’язня”. За це редакційна під наголовком “Три імення — три символи України” присвячена померлим Б. Антоненку-Давидовичеві, О. Тихому і Г. Китастому. Виглядає, що сл. пам. д-р В. Горбовий ніяк не заслуговує на категорію “символа України”, ні тим більше, Юрій Шухевич, про якого навіть не згадується помімо цього, що сам президент ЗСА Роналд Реген окреслив Юрія Шухевича в липні 1984 року уособленням борців всіх поневолених в російській імперії народів.

В першу річницю смерті сл. пам. д-ра В. Горбового, американська радіостанція “Радіо Свобода” передала 17-го і 18-го травня 1985 р. коментар, що його радше треба назвати пасквілем. Сфальшовано весь життєвий шлях Великого Українця: не відмічено, що ціллю свого життя він поставив боротьбу за Українську Державу, що він був провідним членом Організації Українських Націоналістів, а перед тим — Української Військової Організації. Прямо в ганебний спосіб окреслюється його, що “Володимир Горбовий відомий зокрема зі своїх виступів на судових процесах у тридцятих роках в Галичині над членами Організації Українських Націоналістів, звинувачених в терористичних акціях проти представників польської влади”. Виглядає, що д-р Горбовий любувався в обороні “терористів”; значить, тероризм був близький його серцю!!! Це разюча фальсифікація цілей ОУН і української національно-визвольної боротьби, і факту існування в 1920–30-их роках польсько-го колоніального поневолення частини Українських Земель.

Слідє брехливе навітлення Покійного, мовляв, він “підтримував національні прагнення українців у Генеральній Губернії”, тобто в рамках німецької окупаційної системи. Цим підсувається провокативну думку, що д-р Горбовий міг бути коляборантом нацистів. Немає ні натяку, що єдиною метою очоленого ним Українського Національного Комітету було стремління до відбудови української держави, і що він також очолював Комісію Державного Планування при Проводі ОУН, і що він

багато причинився в підготовці до відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 року.

Покійного називається “в’язнем ЦК КПСС” і “сталінським в’язнем”, так неначе д-р Горбовий лише був опонентом советського режиму. Цілковито промовчано, що він був проти німецької імперії і проти російської імперії. Редакція “РС” додає свій іронічно-негативістичний коментар, що “життя його було сповнене фізичними стражданнями та марними сподіваннями”. Передавання цього роду песимістичних, капітулянтських висновків радєвим шляхом в Україну — це шкідлива пропаганда, бо саме найбільш уярмлені народи бажають підкріплення їхньої віри і надії на майбутнє визволення і упадок тиранії, тоталітаризму та російського расистського уярмлення.

В коментарі “РС” передано уривки двох листів д-ра Горбового, з яких слухач робитиме висновок, що д-р Горбовий був космополітом, змагався виключно за “людські права” та за лібералізацію режиму в Советських Союзах. Це тенденційне фальшування засадничих поглядів сл. пам. д-ра Горбового. Редакція “РС” чомусь спеціально наголосила, що один із згаданих листів був вперше поміщений в часописі “Українське Слово” в Парижі, видаваному групою, яка ставилася вороже до д-ра Горбового: “завдяки йому громадськість довідалася детальніше про обставини, за яких 47-го року заарештували Горбового”. Це неправда, бо наведені уривки абсолютно не віддзеркалюють ані поглядів, ані чинів правдивого Володимира Горбового. Для того треба було подати промову д-ра Горбового на Варшавському суді (1935), документацію УНК з 1941 р., що є доступна, “Відкритий лист голові Ради міністрів СРСР А. Косигіну” з липня 1976 р., його “В альбом грядущим поколінням” в 40-річчя відновлення Української Держави 1941 р., інформацію про нього в “Українським віснику”, випуск II з 1970 р., свідчення Авраама Шифріна в його “Четвертій вимірі”. Якщо коментатор “РС” твердить, що сл. пам. В. Горбовий “зірив у силу справедливості”, то “РС” цим коментарем не дає цієї справедливості йому, не подаючи про нього правди.

Закінчимо достойними заявами. 3 липня 1984 року, Авраам Шифрін проголосив заяву з Єрусалиму, в якій написано: “Володимир Горбовий був із чистої сталі: його неможливо було ізгнути та примусити схилитися перед ворогами. Тому його й добили... І ось він помер. Тіло його вже в могилі, але дух його кличе Україну до боротьби за волю. Тож хай прийде воля на Україну і щоб була вона вічним пам’ятником борцеві за волю України — Володимирові Горбовому!”²⁸⁶ А Ярослав Стецько ще давно ствердив: “Шухевичі, Старухи, Горбові, Грицаї, Петрови, Бандери... не сплямили себе переговорами і контактами з ворогом і ввійшли в історію України як її світлі постаті!”²⁸⁷

286 “ШП”, 29 липня 1984.

287 його “30 червня 1941”, с. 156.

У спільній заяві “На прославу великого патріота”, Ярослав Стецько (голова УДП), проф. Лев Шанковський (голова Ініціативного Комітету для створення УГВР і член УГВР) та д-р Роман Осіпчук (член УДП) ствердили: “Відійшов від нас Заступник Голови Українського Державного Правління в Україні, який довгі роки витримав на своєму пості під російською займанщиною і високо ніс прапор боротьби Суверенної Соборної Української Держави. Україна на каторзі і чужинські в’язні прославляли його Президентом Воюючої Української Нації. Патріарх Святіший Йосиф мав велику пошану до його мужності і хоробрости, патріотизму і глибокої християнської віри... Незламний речник (боротьби за УССД), один з найкращих в Україні відійшов від нас. Його місце не залишилося порожнім... В душі ОУН-УДП-УГВР діє незмінно ОУН і Українське Державне Правління, хоча його довголітній речник — заст. Голови УДП — залишив цей світ”.²⁸⁸

ГЕРОЄВІ СЛАВА!

288 “ШП”, 15 липня 1984.

Зміст

Передмова	3
I. Долина	5
II. Юнацькі і воєнні роки	6
III. Початки УВО	8
VI. У центрі УВО, у Львові	11
V. Скорий ріст націоналістичного руху	13
VI. З націоналістами-революціонерами	16
VII. Адвокат-націоналіст	20
VIII. Проти капітуляції перед Гітлером	24
IX. Підготовка до відновлення держави	30
X. Український Національний Комітет	33
XI. Нацисти ліквідують УНК	44
XII. Націоналісти не капітулюють	50
XIII. Нескорений нацистським терором	57
XIV. В неволі чехів і поляків	60
XV. Злочинці судять нескореного	64
XVI. В російській неволі, 1950-ті роки	68
XVII. В російській неволі, 1960-ті роки	73
XVIII. Під тортурами аж до смерті	77
XIX. Відійшов неофіційний Президент Воюючої України	85

Анатолій В. БЕДРІЙ народився у Тернополі 1931 р. Українську реальну гімназію закінчив 1949 р. у Новому Ульмі (Німеччина). З родиною переїхав до США, де досягнув ступінь Бакалавра з модерної історії Європи і ступінь магістра міжнародних взаємин в Університеті Сітон Гол. Ступінь магістра бібліотекарства досягнув в Університеті Колумбія, а докторат філософії в ділянці соціології одержав в Українському Вільнім Університеті в Мюнхені.

Д-р А. Бедрій — редактор кількох книжок і періодичних видань, публіцист і вчений, автор кількох праць і кількох сот статей. Одружений з Танею Кучерською. Один із основників СУМ у США і член Головної Управи СУМ у цій країні. Член і кількарічний голова Американських Приятелів АБН, кількарічний головний редактор "Шляху Перемоги" і "Гомону України", довголітній член Проводу ОУН під керівництвом Ярослава Стецька.

